

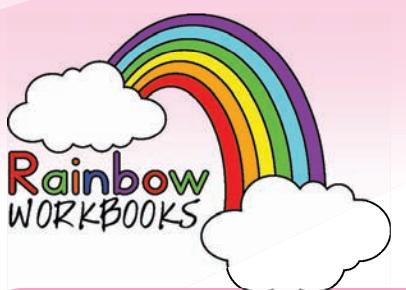

Manana Angie
Motshetka, Holobye wa
Dyondzo ya Masungulo

Nkulukumba Enver Surty,
Xandla xa Holobye wa
Dyondzo ya Masungulo

ISBN 978-1-920458-48-5

XITSONGA HOME LANGUAGE
GRADE 4 – BOOK 1
TERMS 1 & 2

ISBN 978-1-920458-48-5

THIS BOOK MAY
NOT BE SOLD.

Tibuku leti to tirthela ti endleriwe vana va Afrika-Dzonga ehansi ka vurhangeri bya Holobye wa Dyondzo ya Masungulo. Manana Angie Motshetka, na Xandla xa Holobye wa Dyondzo ya Masungulo. Nkulukumba Enver Surty.

Tibuku to tirthela ta Rainbow ti vumba xiyenge xin'wana xa ntlawa wa migingiriko ya Ndzwalo ya Dyondzo ya Masungulo leyi kongomisiweke eka ku antswisa matirhelo ya vadyondzi va Afrika-Dzonga eka tigiredi ta ntsevu to sungula. Tanihi xin'wana xa swilo leswi nga swirhangana eka nkunguhato wa matirhelo ya mfumo. phurojeke leyi yi humelerile hi ku seketeriwa hi timali hi Nkwama wa Timali ta Tiko. Leswi swi endlile leswaku Ndzwalo yi swi kota ku endla leswaku tibuku leti to tirthela, ti kumeka hi tindzimi hinkwato ta ximfumo handle ko hakeleriwa.

Hi tshemba leswaku tibuku leti ti ta pfuna vadyondzisi eka migingiriko ya vona yo dyondzisa ya masiku hinkwawo no tiyisisa leswaku vadyondzisi va vona va kota ku hetu kharikhulamu. Hi tiyisise leswaku hi letela mudyondzisi eka nggingiriko wun'wana na wun'wana hi ku katsa mifungho leyi kombisaka leswi mudyondzisi a faneleke ku endla swona.

Hi ni ntshembo wa leswaku vana va ta tiphina no tsakela ku tirha migingiriko leyi nga ebukwini loko va ri karhi va ya emahlweni no dyondza, na leswaku wena, mudyondzisi, u ta tsaka swin'we na vona.

Hi mi navelela ku humeleta, wena na vadyondzi va wena eku tirthiseni tibuku leti to tirthela.

XITSONGA RIRIMI RA LE KAYA – Giredi ya 4 Buku ya 1

ISBN 978-1-920458-48-5

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Leyi pfuxetiweke
hi xiCAPS

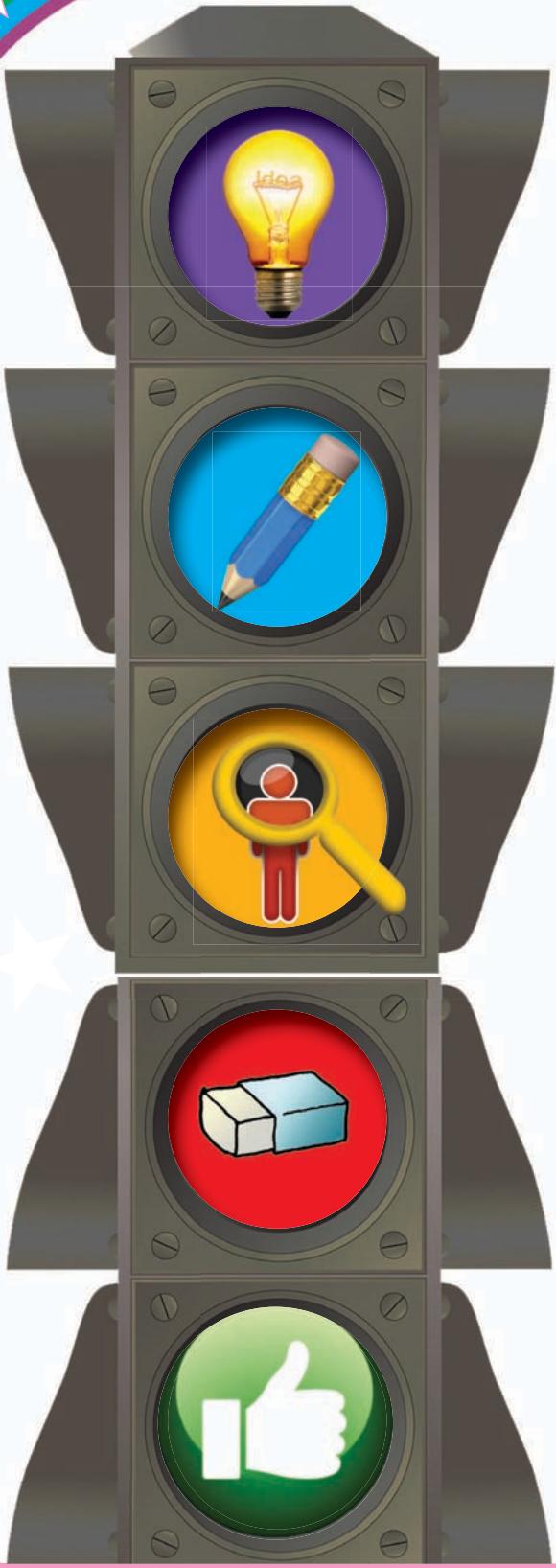

XITSONGA RIRIMI RA LE KAYA

Buku ya 1
Tikotara ta
1 & 2

Ndlela ya matsalele

Kunguhata

Hlawula nhlokomhaka.
Vulavula na ntawa wa wena leswaku
mi hlengeleta mianakanyo. Tirhisani
mepe wa miehleketo ku veka erivaleni
mianakanyo ya n'wina mayelana na kungu,
swimunhuhatwa na mbangu.

Mpfapfarhuto

Tsala mpfapfarhuto wa wena wo sungula.
Ehleketa hi vahlayi, xivumbeko na
ndzimana yin'wana na yin'wana.

Pfuxeta

Hlaya mpfapfarhuto hi vuxopaxoperi kutani
u kuma mavonele ya vadyondzi-kuloni na
mudyondzisi.

Hlela

Hlela ku kambisia mapeletelo na
mahikahatelo.
Endla ndzulamiso eka mpfapfarhuto.

Andlala

Tsala mpfapfarhuto wa wena lowu
hleriweke tanihi xitshuriwa xa wena xo
hetelela.

Endlele ro hlaya

Kulamisela ku hlaya

- Ehleketa leswi u swi tivaka mayelana na nhlokomhaka.
- Ehleketa hi mutsari na siku ra ku hangalasa.
- Hlaya ndzimana yo sungula na yo hetelela.
- Ringeta ku bvumba leswi xitori xi nga ta vulavula hi swona.

Ku hlaya

- Loko u ri karhi u hlaya, u fanele ku wisa nkarhi na nkarhi ku kambisia loko u swi twisia leswi u swi hlayaka.
- Fananisa ku bvumba ka wena na leswi u swi hlayaka.
- Loko u nga kumi nhlamuselo ya marito lama u nga ya tiveki, tirhisa dikixinari.
- Loko u nga xi twisisi xiyenge lexi u xi hlayaka, tlhela u xi hlaya nakambe hi ku nonoka. Xi hlayele ehenhla.

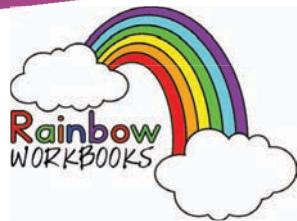
Endzhaku ko hlaya

- Ringeta ku tsundzuka vuxokoxoko byo hlawuleka.
- Endla mepe wa miehleketo wa mavonele ya nkoka.
- Tsala nkatsakanyo leswaku wu kota ku ku pfuna ku tsundzuka mavonele ya nkoka.
- Tirhisa mavonele yo huma eka leswi u swi hlayeke eka leswi u tsalaka swona.

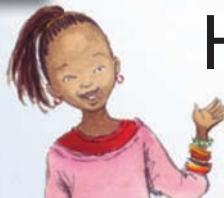

Giredi ya **4**

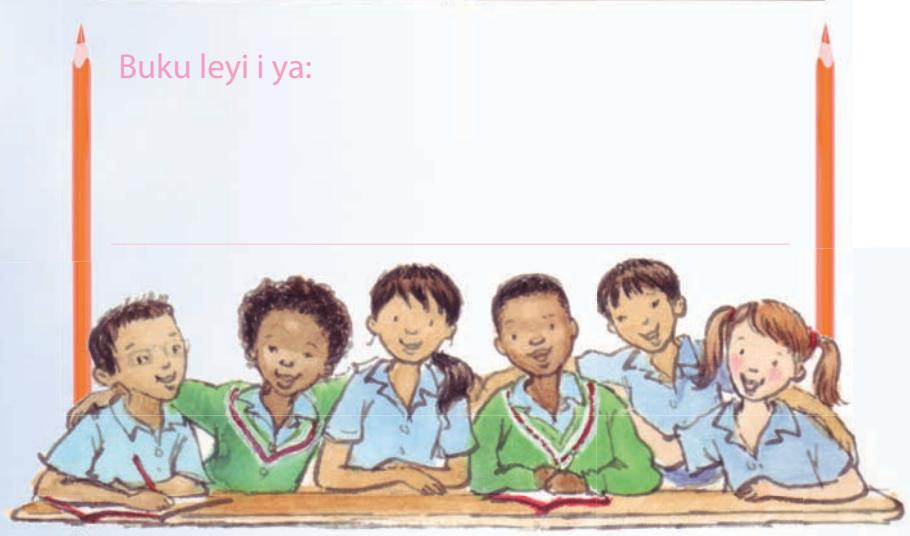

R i r i m i r a
n e k a y a

HI XITSONGA

Buku leyi i ya:

Buku ya

I

XITSONGA

SWILETELO SWO TIRHISA BUKU LEYI YO TIRHELA

Ha ku amukela eka Buku yo tirhela ya Ririmia ra le Kaya ra xiyimo xa le xikarhi. Xiyimo xa Ririmia ra le Kaya eka xiyimo xa le xikarhi xi kongomisiwe eka ku tumbuluxa vuswikoti bya vadyondzi bya ririmi eka vuswikoti bya mbulavurisano lebyi lavekaka eka tindhawu leti ku hlanganaka vanhu no hluvukisa vuswikoti bya akademiki lebyi lavekaka eka ku dyondza tidyondzo hinkwato ta kharikhulamu. Hi tshemba leswaku buku leyi yi ta pfuna vadyondzi va wena ku tumbuluxa no hluvukisa vuswikoti lebyi.

Tirhisa buku yo tirhela
kun'we na switirhisiwa
swin'wana swa wena.
Hlaya XIPHOKHAMA xa
xiyimo xa le xikarhi xa
Ririmia ra le Kaya.

Buku yo tirhela yi lulamisiwe ku ya hi ndzhendzeleko wa mavhiki mambirhi ya XIPHOKHAMA. U ta kuma nkatsakanyo wa leswi nga ta dyondzisiwa eka ndzhendzeleko wun'wana na wun'wana wa mavhiki mambirhi eka tipheji ta 1, 35, 69 na 103 ta buku leyi yo tirhela. Ndzhendzeleko wun'wana na wun'wana wa 2 wa mavhiki wu katsa vuswikoti bya mune bya ririmi lebyi landzelaka:

A hi vulavulen'i

1 Ku yingisela na ku vulavula (Orali) – 2 wa tiawara eka ndzhendzeleko wa 2 wa mavhiki

Vadyondzi va fanele va nyikiwa nkarhi wo tala wo hluvukisa vuswikoti bya vona bya ku yingisela na ku vulavula ku endlela leswaku va swi kota ku hlengaleta vuxokoxoko, ku tshunxa swiphiqo no hlamusela mavonelo na miehleketo ya vona. Buku yo tirhela yi na migingiriko yo hlaya ya ku vulavula na ku yingisela leyi u nga engetelaka eka yona ku tiyisia leswaku vadyondzi va kuma minkarhi ya ntoloveloy titoloveta swihlayahlaya.

A hi hlayeni

2 Ku hlaya na ku langutisa – 5 wa tiawara eka ndzhendzeleko wa 2 wa mavhiki

XIPHOKHAMA xi lava leswaku vadyondzi va hlaya va tlhela va vona switshuriwa swo karhi eka ndzhendzeleko wa 2 wa mavhiki. Leswi swi katsa ku hlaya: swirungulwana, mitsheketo, leswi munhu a hlanganeke na swona, mapapila, tiimeyili, leswi tsariweke eka dayari, ntlangu, tiatikili ta maphephahungu, tiatikili ta timagazini, tiinthavhiyu ta rhadiyo, switshuriwa swa nkucetelo, swinavetiso, swiletelo swa ndlela na maendlele. Ku engetela eka sweswo, XIPHOKHAMA xi lava leswaku vadyondzi va hlaya switshuriwa swo nyika vuxokoxoko leswi nga na swifaniso: mimepe, tichati, matafula, tidayigiramu, mimepe ya miehleketo, tichati ta maxelo, tiphositara, switiviso, swifaniso na tigirafu. U ta kuma tinxaka ta switshuriwa leswi hlawuriweke hi vukheta eka Buku yo tirhela.

XIPHOKHAMA xi kombisa mahlayele lama vumbiwaka hi swiyimo swa ku lulamisela ku hlaya, ku hlaya na endzhaku ka ku hlaya. U ta kuma nhlamuselo ya girafu ya mahlayele endzeni ka khavhara ya le mahlweni ya buku leyi.

A hi tsaleni

3 Ku tsala na ku andlala – 4 wa tiawara eka ndzhendzeleko wa 2 wa mavhiki

XIPHOKHAMA xi lava leswaku vadyondzi va kuma minkarhi yo tala yo titoloveta ku tsala eka mimbangu yo hambanahambana. Buku yo tirhela yi nyika tifureme to tala ta ku tsala na tipulani to andlala switshuriwa swo tsariwa, swifaniso na switshuriwa swa mahungu. U ta kuma nhlamuselo ya girafu ya matsalele endzeni ka khavhara ya le ndzhaku ya buku leyi.

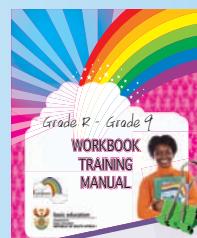

A hi tsaleni

RIRIMI

4 Swiaki na milawu ya swivumbeko swa ririmi – 1 awara eka eka ndzhendzeleko wa 2 wa mavhiki

XIPHOKHAMA xi nyika nxaxameto wa swiaki na milawu ya swivumbeko swa ririmi (swilo) leswi faneleke ku dyondzisiwa eka giredi yin'wana na yin'wana. Buku yo tirhela yi katsa switoloveto swo karhi swa mindzhendzeleko yin'wana na yin'wana ya 2 wa mavhiki. Ko tala migingiriko leyi yi katsa 'xitiviso' lexi hlamuselaka nawu wa ririmi.

Ku kuma vuleteri
byin'wana, hlaya
buku yo letela ya
Buku yo tirhela.

Nkongomelo wa 1: Mintsheketo na ndzimana

Switori

Kotara ya 1: Mavhiki ya 1 - 2

1 Ku tlanga ntlangu 2

Ku lulamisela ku hlaya na ku bvumba hi mayelana na xitori.
Ku hlaya xitori.
Nkanelo wa swimunhuhatwa, mbangu na kungu.
Nkanelo wo bvumba leswi xitori xi nga herisaka xiswona.
Ku tsala mahetelelo ya xitori.
Ku encenyeta xitori.
Nghingiriko wa marito lama hlawuriweke eka xitori.

2 Ku ehleketa hi xitshuriwa 4

Ntivomarito: Ku yelanisa marito na tinhlamuselo ta wona.
Xikambela-ntwisiso: Ku hlamula swivutiso swo nyika mavonele na swo hlawula nhlamlulo yin'we eka leti nyikiweke.
Katsakanya ndzandzelelano wa swiendleko exitorini.

3 Swiendleko leswi landzeleke 6

Ku hlaya mahetelelo ya xitori.
Ku vula nakambe leswi humeleleke exitorini hi ndzandzelelano lowu faneleke.
Ku nambara swivulwa swa xitori hi ndzandzelelano wa swiendleko.
Mavita-swiло.
Ku boxa mavita-swiло eka xitori.
Ku tshikelela endlele ra matsalele.

4 Ku tsala xitori 8

Ku landzelela magoza ya matsalele ku kota ku tsala xitori.
Ku kunguhata xitori ku tirhisiwa mepe wa miehleketo.
Ku tsala xitori ku tirhisiwa fureme.
Ku rhumela SMS, ku tirhisiwa swivulwan'we.
Ku rhekhoda marito lamantshwa na tinhlamuselo ta wona eka dikixinari ya munhu.

5 Tinxaka ta maviti 10

Ku boxa mavita-swiло na mavita-vito.
Ku tirhisa mavita-vito eka swivulwa.
Maviti ya swilo leswi hi kotaka ku swi hlayela na maviti ya swilo leswi hi nга swi koteki ku swi hlayela.

6 Jabu u katinga matandza 12

Ku lulamisela ku hlaya na ku bvumba leswi xitori xi vulavulaka hi swona hi ku tirhisa swifaniso.
Nkanelo wa xitori – ximunhuhatwa na kungu.
Ku tirhisa swifaniso swa tikhathuni na swimbyarumbyaru ku tumbuluxa xitori.
Ku kunguhata ku tsala xitori hi ku tirhisa xiletelo xa tsalwa.
Ku tsala xitori xo huma eka swifaniso swa xiletelo xa tsalwa.
Ku rhekhoda marito lamantshwa na tinhlamuselo ta wona eka dikixinari ya munhu.

7 Leswi khavhara ya buku yi hi byelaka swona 14

Ku tirhisa xitori lexi nga hundza tanihu masungulo ya nkambisiso wa buku.
Ku kuma vuxokoxoko ku suka eka xitori na le ka khavhara ya buku, ku katsakanya kungu na vumunhuhati.
Ku boxa swilo swa ntolovelko eka khavhara.
Ku katsakanya xitori ku ya hi vonelo ra ximunhuhatwankulu hi xivumbeko xa dayari ku tirhisiwa nkarhi lowu nga hundza.
Ku yelanisa mahlamuseri na maviti, marito-fularha na mavita-ntlawa.

8 Musi musi 16

Ku kunguhata no tsala leswi munhu a swi voneke.
Ku tshikelela nhlokohaka na tindzimana.
Ku rhekhoda marito lamantshwa na tinhlamuselo ta wona eka dikixinari ya munhu.

Mapheji ya vutlhokovetseri Kotara ya 1: Mavhiki ya 3 - 4

9 Pheji ra vutlhokovetseri 18

Ku hlayela switlhokovetselo swimbirhi ehenhla.
Ku languta switirho swa vutlhokovetseri: marito yo encenyeta mipfumawulo, ncino na yelano wa mipfumawulo.
Ku boxa marito lama nga na yelano wa mipfumawulo kumbe ncino na switirhisiwa swin'wana swa vutlhokovetseri.

10 Tsala xitlhokovetselo xa wena

Ku tatisa marito lama nга na ncino ku hetisa xitlhokovetselo.
Ku tatisa mavita-swianakanyiwa eswivulweni.

11 Papila ra maviti 22

Ku tatisa tinxaka to hambana ta maviti eka papila leswaku ri kota ku twala.
Ku tsala eka dayari ku tirhisiwa mavita-swianakanyiwa.
Ku katsakanya leswi tsariwaka eka dayari hi ku tirhisa swivulwan'we eka SMS.
Ku tatisa fomo ya vuxokoxoko bya munhu eka fomo leyи nга na mavita-vito.
Ku boxa no tirhisa mavita-vito eswivulweni.
Ku avanyisa maviti eka mavita-vito ya vanhu, tindhawu kumbe nkarhi (masiku kumbe tin'hweti).

12 Rendzo ra xikolo ra varhandzi va switsots 24

Ku hlaya xirhambo xa rendzo-dyondzo.
Ku boxa maviti.
Ku hlamula swivutiso swa xikambela-ntwisiso.
Hlaya xitlhokovetselo u tlhela u boxa marito lama yelanaka hi mimpfumawulo. Dirowa xifaniso mayelana na xitlhokovetselo.

13 Phaphatana a wu ri kwihi? 26

Ku hlaya switlhokovetselo.
Ku hikahata swivulwa.

14 Ku katsa maviti 28

Ku tlhantlha maviti-nkatsano ku huma maviti mambirhi.
Ku yingisela mipfumawulo.
Ku boxa mavita-swianakanyiwa.

15 Yimbelani risimu 30

Ku hlaya xitlhokovetselo.
Ku hikahata swivulwa.
Leswi faneleke ku tsundzukiwa hi swilo leswi hi kotaka ku swi hlayela.

16 A hi tsalen i buku 32

Ku kunguhata ku tsala buku ya xitori.
Ku tsala no kombisa buku ya xitori leyи nга tsemiwaka.

Ku tlanga ntlangu

A hi vulavuleni

Languta xifaniso lexi kutani u vula leswi u ehleketaka leswaku xitshuriwa xi vulavula hi swona.

U nga si hlaya

● Languta swifaniso na tinhlokomhaka kutani u ringeta ku bvumba leswi xitshuriwa xi vulavula hi swona. ● Sikima pheji ku vona leswi u nga ta hlaya hi swona.

Loko u ri karhi u hlaya

● Ringanisa ku bvumba ka wena na leswi u swi hlayeke. ● Loko u nga twisisi xiyenge, tlhela u xi hlaya hi ku nonoka, u xi hlayela ehenhla.

A hi hayeni

Languta xifaniso lexi kutani u vula leswi u ehleketaka leswaku xitshuriwa xi vulavula hi swona. Xana u ehleketa leswaku lexi i xitshuriwa xa swilo leswi humeleleke? Hi ku vona ka wena, vana lava nga exifanisweni va na malembe mangani?

A ri ri siku lerinene hi Sunguti loko xipanu xa bolo ya milenge xa lava nga ehansi ka 11 wa malembe, xi chika ebazini hi ku hatlisa xi kongoma erivaleni ra mintlangu, vatlangi va ri karhi va vulavulela ehenhla. A va ri endleleni yo ya tlanga ntlangu wo hetelela wo lwela xidlodlo xa nguva. Loko va nghena exitediyamu, va twile tivhuvhuzela na huwa ya vana lava a va va ndhundhuzela.

Vanhu hinkwavo a va nyanyukile hikwalaho ka ntlangu wo hetelela exikarhi ka Xikolo xa New Town na Xikolo xa Phurayimari ya Sea View.

Ann na Mandu hi vona ntsena lava a va ri vanhwanyana eka xipanu xa Xikolo xa New Town. A va tshemba leswaku va ta hlula Phurayimari ya Sea View.

Loko Ann, mukapiteni, a tsemakanya erivaleni, a tivona a amukela khapu ya ku hlula ka xipanu xa yena. A yi vona yi vangama loko a yi tlakusela ehenhla. Ann a a ri na vukheta na ntwela-vusiwana. U kondleterile khonsati ya xikolo yo tlakusa nkama wa timali leswaku va ta kota ku xavela swirho swa xipanu leswi a swi tsandzeka ku xava tibutsu ta bolo. Namuntlha a lulamele ku rhangela xipanu xa yena ku ya hlula ntlangu.

Mandu wa malembe ya khumen'we na yena a nyanyukile swinene. A tivona a howisa golo yo hlula ntlangu hi tibutsu ta yena letintshwa ta xitshopana. Hi ku hatlisa ku twala xirilo lexikulu loko a wela egojini.

"Ndzi pfuneni!" a cema hi rito lerikulu. Ann, Peter na Jabu va tsutsumile ku ya n'wi pfuna. "Yoo!" a rila loko a ri karhi a famba hi ku tlulatlula hi nenge wun'we. "A ndzi swi koti ku kandziya ehansi hi nenge lowu!" Kutani u tshamile ehansi ebyanyini. "Ndzi tshemba leswaku hlakala ra mina a ri tshovekangi," a vula a ri karhi a rila.

Ann a ehleketa hi ndlela leyi ku vaviseka ka Mandu ku nga n'wi khumbaka hi yona. "Loko Mandu a nga tlangi, swi vula leswaku na mina a ndzi nge tlangi. Ndzi ta fanelia ku n'wi yisa etliniki."

Ann a koka moyo a hefemula swinene.

"U nga vileli, Mandu," ku vula Ann. "Ndzi ta ku yisa eka dokodela."

"E-e, Ann, u nga vuli sweswo. Ndzi ta tshama kwala ku fikela loko ntlangu wu hela."

"Mandu, u nge tshami laha u ri wexe," ku hlamula Ann.

Ann a hundzuluka a languta xipanu xa yena a ri karhi a tikhoma leswaku mihloti ya yena yi nga humi kutani a ku, "Mi ya emahlweni no tlanga. Tiyisisani leswaku ma hlula!"

A hi tsaleni

Vulavula na munghana wa wena hi leswi u ehleketa leswaku xitshuriwa xi herise xiswona. Tsala mahetelelo ya xitori ya kwalomu ka 40-50 wa marito. Xana Ann u ta tlanga ntlangu kumbe u ta pfuna Mandu?

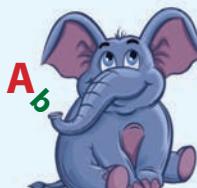

Ku ehleketa hi xitshuriwa

A hi vulavulen

Hi tiva swimunhuhatwa eka xitshuriwa hikwalaho ka swiendlo swa swona, mianakanyo ya swona na leswi swi swi vulaka. Vulavula hi mahanyelo ya Ann. Vulavula hi leswi a swi endleke, leswi a swi ehleketa na swiendlo swa yena.

Ntivomarito

nkele
vangama
cema
hlula
miehleketo

hatima
ku humelela eka xanchumu
mianakanyo
goji
ku huwelela hi rito lerikulu

A hi tsaleni

Hlaya xitshuriwa lexu vulavulaka hi Mandu na Ann kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Xana i vamani swimunhuhatwankulu eka xitshuriwa lexu?

Bana xirhendzevutana eka letere leri nga ekusuhi na nhlamulo leyi faneleke.

Xana hi swi tivisa ku yini leswaku Mandu a chuhwile?

- 1 A nga vonangi goji ebyanyini.
- 2 A tivona a raha golo yo hlula ntlangu.
- 3 A lava ku tlanga hi mbilu ya yena hinkwayo.
- 4 A nga etlelangi eka vusiku lebyi hundzeke.

Xana hi swi tivisa ku yini leswaku vatlangi a va nyanyukile?

- 1 A va navela wonge va nga hlula.
- 2 Va twile tivuvuzela.
- 3 Va humile ebazini va ri karhi va vulavulela ehenha.
- 4 A va pfunangi Mandu.

6

Hi swihi swipanu leswi a swi phikizana entlangwini lowu?

Lava xivulwa eka xitshuriwa lexi kombisaka leswaku Ann a ri munhu loyi a ri na ntwelo-yusiwana.

Xana u ehleketa leswaku Ann a ri munghana lonene wa Mandu? Hikwalaho ka yini?

A hi tsaleni

Tsala nkatsakanyo wa kwalomu ka 40-50 wa marito hi leswi humeleleke Mandu.

3 Swiendleko leswi landzeleke

A hi hlayeni

Hlaya mahetelelo ya xitshuriwa.
Xana u kona loyi a langutele mahetelelo yo
fana na lama?

Ann u seketele Mandu loko va tlhelela ebazini, va tlhela va famba swin'we ku ya etliniki. Dokodela u kamberile nkondzo wa Mandu. U tekile x-rheyi, a yi langutisia kutani a n'wayitela. Dokodela u va byerile leswaku nkondzo wa Mandu wu ta lungha. U wu bandichile kutani a byela Mandu leswaku a nga tlhela a tlanga ntlangu wa bolo ya milenge loko a titwa a antswa.

"Loko u swi rhandza," ku vula dokodela, "ndzi nga ku yisa exetediyamu hi movha. Ndzi na nkarhi wo leha swinene ndzi nga hlaleri ntlangu wa bolo ya milenge."

Hi loko dokodela wa tintswalo a va yisa exetediyamu. Va fikile hi nkarhi wo wisa. Tigolo leti howisiweke a ti ringana, 2 ta xipanu xa New Town na 2 ta xipanu xa Sea View. Loko ntlangu wu sungula nakambe, vanhwanyana lavambirhi va nghenile erivaleni ku ya tlanga ntlangu.

Ann u howisile golo ya vunharhu ya xipanu xa New Town kasi loko ku nga si ba xitswiriri xo hetelela, Mandu a howisa golo ya vumune. Vahlaleri va hoyozela swinene kasi tivuvuzela tona a ti twala na le ka muganga lowu nga ekusuhi na lowu wa hina.

Vanhwanyana lava a va tsakile swinene loko xipanu xi ya amukela khapu ya xikolo xa vona.

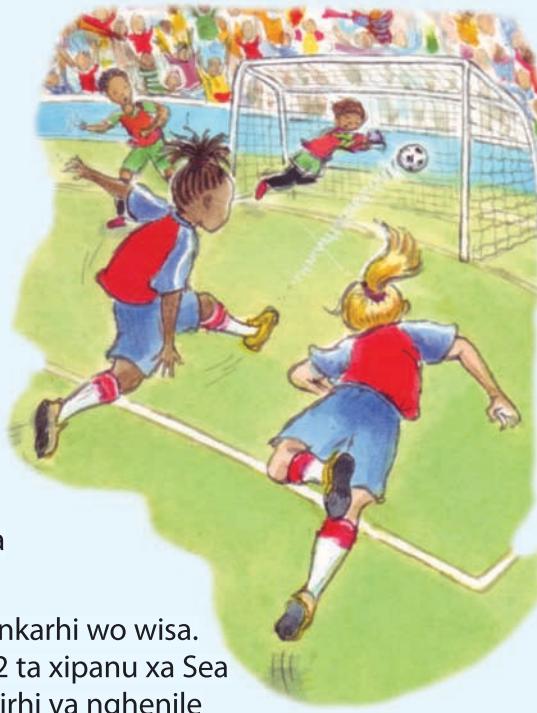
A hi vulavuleni

Nyiketanani na munghana wa wena ku vula leswi humeleteleke eka xitshuriwa ku sukela loko xipanu xi chika ebazini ku fikela loko xipanu xa New Town xi hlula ntlangu. Mi nga rivali ku vula leswaku tigolo leti howisiweke a ti ri tingani.

A hi tsalen'i

Nambara swivulwa leswi ku suka eka 1 ku fika eka 6 ku kombisa ndzandzelelano lowu swilo swi humeleteleke ha wona.

U nga si hlaya

- Languta swifaniso na tinhlokohaka kutani u ringeta ku bvumba leswi xitshuriwa xi vulavulaka hi swona. ● Sikima pheji ku vona leswi u nga ta hlaya hi swona.

Loko u ri karhi u hlaya

- Ringanisa ku bvumba ka wena na leswi u swi hlayeke. ● Loko u nga twisisi xiyenge, tlhela u xi hlaya hi ku nonoka, u xi hlayela ehenhla.

	Mandu a nga vonangi goji ebyanyini kutani u werile endzeni ka rona.
	Ann u yisile Mandu eka dokodela.
	Dokodela u tlheriserile vanhwanyana exetediyamu.
	Vana va khandziyile bazi ro ya exetediyamu.
	Va tsemakanyile patu va kongoma exetediyamu.
	Swirho swa xipanu a swi nyanyukile loko swi amukela khapu ya swona.

Mavita-swilo

A hi tsaleni

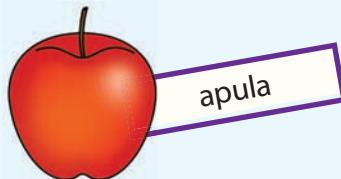
tibutsu ta
bolo ya
milenge

Mavita-swilo i mavito ya swilo leswi u kotaka
ku swi vona no swi khumba.

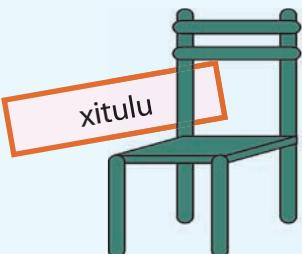
xipopana

apula

bolo

xitulu

Tsala mavitaswilo
lama u ya
ehleketa.

A hi hlayeni

A hi tsaleni

Lava u tlhela u khwantihata mavita-swilo ya
khume lama kumekaka eka xitshuriwa.

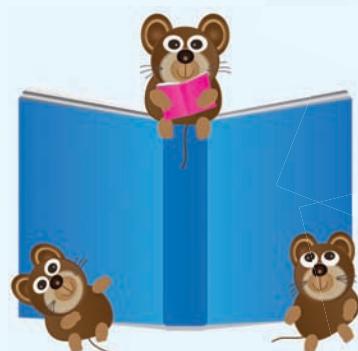
Tsala swivulwa swa ntsevu u tirhisa mavita-swilo lama u ma kumeke.

Matsalele ya xitsalwana

Loko u tsala xitsalwana, u fanele ku landzelela magoza ya ntlhanu.

- 1 Kunguhata xitsalwana xa wena hi ku tirhisa mepe wa miehleketo.
  - 2 Pfampfarhuta xitshuriwa xa wena.
  - 3 Hlela mapeletelo na ku hikahata ka wena
  - 4 Kambisia xitshuriwa xa wena.
  - 5 Hlela xitori xa wena.
  - 6 Xi tsale hi vukheta ebukwini ya wena.

A hi tsaleni

Tatisa mepe lowu wa miehleketo ku kombisa leswi humeleleke eka xitshuriwa mayelana na ntlangu lowukulu.

1

Manghenelo

Xana vana a va ya kwihi naswona xivangelo xa kona a xi ri xahi?

2

Miri

Xana ku humelele yini?

Tatisa nhlokomhaka ya xitshuriwa

3

Miri

Kutani ku humelele yini xin'wana?

4

Mahetelelo

Xana xitshuriwa xi herise ku yini?

A hi tsaleni

Tirhis mepe wa miehleketo ku tsala xitshuriwa xa wena eka pheji leri. Hi nghenisile swifaniso swin'wana ku ku pfuna. Xitori xa wena xi fanele ku va na kwalomu ka 120 – 140 wa marito.

Nhlokomhaka ya xitshuriwa		leswaku a hlela mpfap wena. ● Pfuxeta xitshuriwa tihela u endla ndzulam faneleke. ● Kutani xi ts ebukwini ya wena.
		
		
		
		

Rhumela kaputeni wa xipanu xa New Town SMS.

Mavita-vito

Mavita-vito i mavito ya vanhu, tindhawu, tin'hweti na masiku. Hinkwawo ya sungula ku tsariwa hi letere lerikulu.

Gezani

Sunguti

S	M	R	R	R	R	M
1	2	3	4	5		
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30	31		

Vongani

Mhawuri

S	M	R	R	R	R	M
1	2	3				
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

Sam

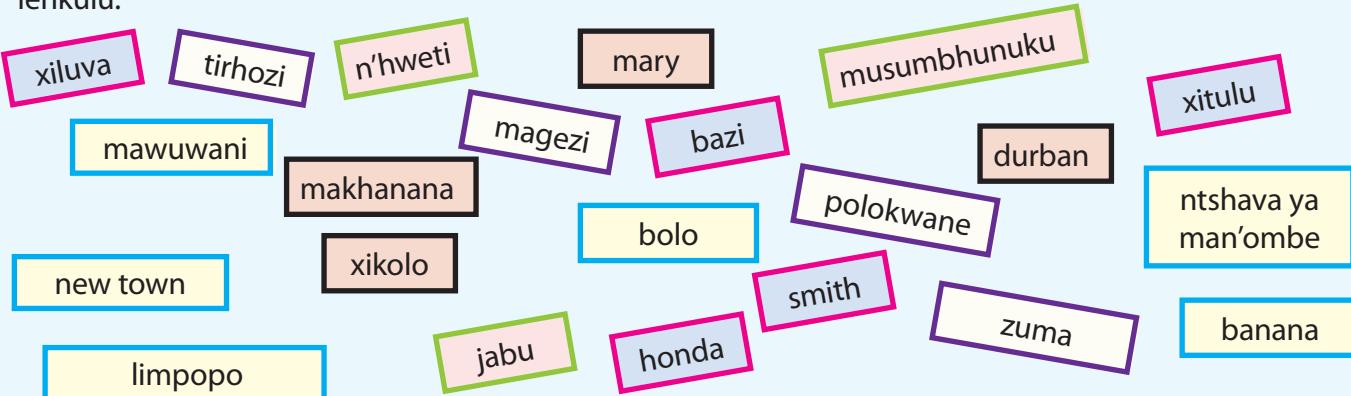

A hi tsaleni Tsala mavita-vito ya vanhu na ya tindhawu.

Vanhu	
Tindhawu	

Tsala xirhendzevutana eka marito lama nga mavita-vito naswona ya fanele ku sungula hi letere lerikulu.

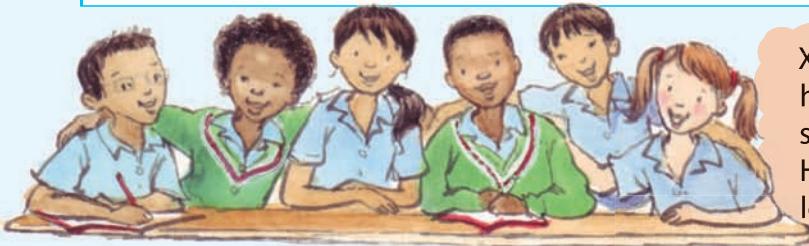

Siku:

A hi tsaleni

Tsala swivulwa swa mune u tirhisa mavita-vito eka swona.

Xana maviti ya swilo leswi hi nga kotaka ku swi hlayela hi wahi? I mavito ya swilo leswi hi nga swi hlayelaka, swo tanihi swiharhi na vanhu. Hi nga tirhisa marito yo tanihi -tsongo na tala loko hi vulavula hi maviti lama.

Hi swihi leswi hi nga swi koteiki ku swi hlayela? Ku na swilo leswi hi nga swi koteiki ku swi hlayela, hi leswaku maviti lama ma tshama ma ri eka vun'we. Xik: mati, mapa, chukele, sava, munyu. Hi nga tirhisa marito yo tanihi -tsongo na tala loko hi vulavula hi maviti lama.

Vutisa munghana wa wena hi swilo leswi nga kona etlilasini kumbe ekaya. Vutisa swivutiso u hetelela hi

A hi vulavuleni

tanihi kwih?

swingani?

A hi tsaleni

Khwantihata mavita-swilo eka swivulwa leswi landzelaka. Vona loko swi hlayeka kumbe swi nga hlayeki kutani u veka mfungho wo gwajula eka bokisi leri faneleke. Tsala xirhendzevutana eka mavita-vito.

1	Ndzi na ndlala kambe a ku na swakudya swo tala leswi saleke.
2	Molly u na swipopana swo tala.
3	Jabu u tlanga hi sava.
4	Dan u na vasesi vambirhi.
5	Mageza u rhandza xinkwa.
6	A hi yile eka tindhawu to tala leti tsakisaka eGauteng.
7	Vana va tiliasi ya hina va rhandza mintlangu.
8	Ndzi na swigqhoko swo tala.
9	Dineo a nga fanelangi ku dya chukele ro tala.
10	Thuli u fanele ku nwa mati yo tala.

Hlayeriwaka

Hlayeriwiki

Jabu u katinga matandza

A hi vulavuleni

Languta swifaniso leswi kutani u hlaya leswi nga endzeni ka swimbyarumbyaru. Nyiketanani na munghana wa wena ku byelana xitori. Tatisa ximbyarumbyaru xo hetelela ku kombisa leswi Jabu a swi ehleketa.

1

2

A hi tsaleni

Tatisa mepe wa miehleketo lowu landzelaka.

1

Eku sungulen.

Nhlokomhaka ya xitshuriwa xa wena.

2

Leswi landzeleke.

Hlamusela leswi humeleleke eka xifaniso xa vunharhu.

3

Xo hetelela, vula leswi xitshuriwa xi heriseke xiswona.

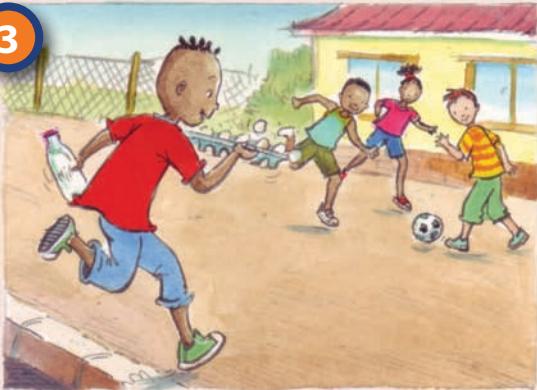
4

A hi tsaleni

Sweswi tirhisa mepe wa wena wa miehleketo ku
tsala xitshuriwa xa wena.

3

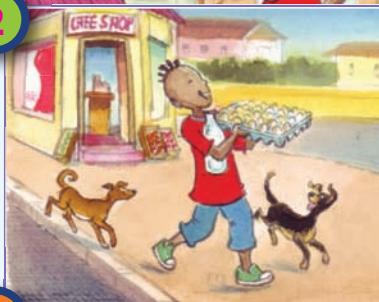
4

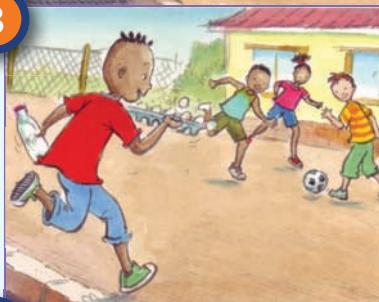
1

2

3

4

Leswi khavhara ya buku yi hi byelaka swona

Vito ra buku	
Mutsari	
Swimunhuhatwankulu	
Mukandziyisi	
Leswi humelaka eka xitshuriwa?	
Tsala swivulwa swimbirhi leswi hi byelaka leswaku ku na tin'wana tibuku leti vulavulaka hi Jabu Jabulani.	

Titeke wonge hi wena Jabu. Tsala eka dayari u katsakanya leswi humeleleke siku rolero hi kwalomu ka 40 wa marito.

A hi tsaleni

Eka Dayari

Siku:

A hi tsaleni

Yelanisa mahlamuseri na maviti lama landzelaka.

Mahlamuseri ya hi byela swo tala
hi riviti.
Xik: Nhwanyana wo saseka.

Mahlamuseri	tsongo	saseka	henhla	matimba	nonoka
--------------------	--------	--------	--------	---------	--------

Maviti	xiluva	xiluva	homu	xibodze	muako
---------------	--------	--------	------	---------	-------

Yelanisa marito lama na marito-fularha ya wona eka rixaxa ra le hansi.

Marito-fularha i marito lama nga na tinhlamuselo leti kanetaka.
Xik: Saseka – biha

leha	kulu	vevuka	rirhandzu	tshama	hleka
------	------	--------	-----------	--------	-------

yima	tika	koma	rivengo	tsongo	rila
------	------	------	---------	--------	------

Landzelerisa ntila ku suka exifanisweni ku ya eka rivita-ntlawa leri faneleke.

Mavita-ntlawa i mavito ya ntlawa wa vanhu kumbe swilo.

A hi hungaseni

ntlhambi**xiputsa****nhlengeletano****mugulugudela****ndhundhuma****xichocho**

A hit saleni

Languta nhlokomhaka ya xitshuriwa exikarhi ka mepe wa miehleketo. Kutani tatisa vuxokoxoko hi nhlokomhaka yin'wana na yin'wana eka mabokisi ya mepe wa miehleketo.

Ndzimana ya 1

Vito ra mina i _____.

Ndzi na _____ wa malembe.

Ndzi tshama e _____.

Ndzimana ya 3

Ndzi nghena xikolo xa _____.

Ndzi le ka giredi ya _____.

Tidyondzo leti ndzi ti rhandzaka
swinene i _____.

Eka phepha leri ro tirhela hi languta leswi tindzimana ti faneleke ku tsarisiwa xiswona. Switshuriwa hinkwaswo swi na tinhlokomhaka naswona ndzimana yin'wana na yin'wana yi kongome nhlokomhaka yin'we. Ko tala xivulwa xo sungula i xivulwa xa nhlokomhaka. Xi ku byela hi leswi ndzimana hinkwayo yi vulavulaka hi swona.

H I N K W A S W O M A Y E L A N A N A M I N A
Ndzimana ya 2 Endyangwini wa ka hina ku na vanhu
va _____.

Ndzi tshama na _____.

Ndzi na xifuwana xa _____.

Ndzimana ya 4 Loko xikolo xi humile ndzi rhandza ku
_____.

Vanghana va mina i _____.

Nimadyambu loko ndzi nga si etlela
ndzi _____.

Siku:

A hi tsaleni

Tirhisa mepe wa miehleketo ku tsala xitshuriwa hi mayelana na wena.

Loko u hetile ku xi tsala, xi nyike munghana wa wena leswaku a xi hlaya a tlhela a lulamisa swihoxo.

Sungula hi ku pfapfarhuta xitori xa wena.

Kutani xi tsale hi vukheta ebukwini ya wena.

Ndzimana ya 1

(Four blank lines for writing practice)

Ndzimana ya 2

(Five blank lines for writing practice)

Ndzimana ya 3

(Five blank lines for writing practice)

Ndzimana ya 4

(Five blank lines for writing practice)

Pheji ra vutlhokovetseri

A hi hlayeni

A hi tsaleni

Hlayela xithlhokovetselo lexi ehenhla. Loko u ri karhi u hlaya, yingisela ncino wa xona na patironi ya marito lama nga na ncino. Yingisela marito lama twalaka tanihi mipfumawulo ya huwa ya swiharhi.

KU VULAVULA KA SWIHARHI

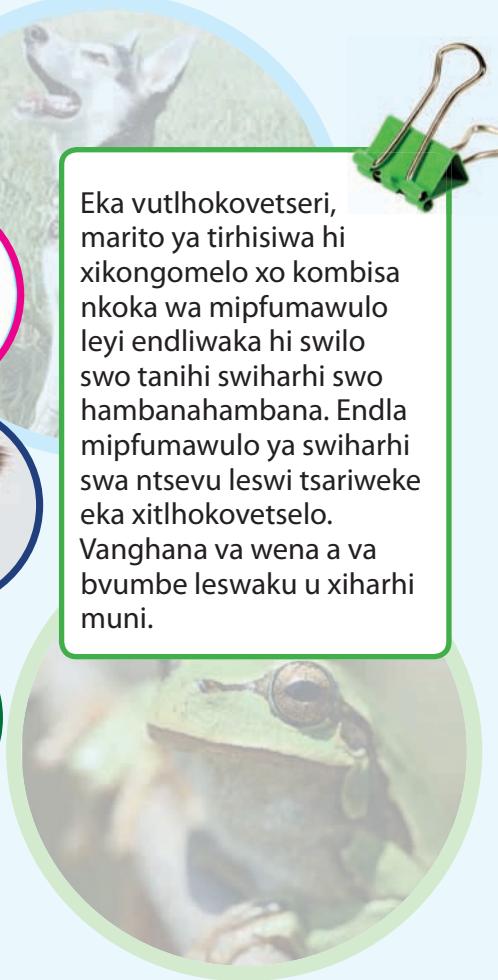
Swimanga swa n'wawula,
tinghala ta vomba,
Nyoka ya chaya, bere ya ngoromela
Nchonono ya ntswiritel,
makondlo ya ntswirintswita,
Mbuti mee! Kambe mina
ndza VULAVULA!

Timfenhe ta hawula, Homu mhoo!
Masekwa ya kwavutlela, tihoci ta cema,
Donki o! O! O! Mbaha wa nkekela
Xikhovha xa hokoloka, Kambe mina
NDZA VULAVULA!

Tinhongana ta mbvonga,
timbyana ta vukula,
Vamangadyana va cema,
timhisi ta bokoloka,
Machelo yo kwee!
Kwee! Nkuku wa ringa,
Tinyoxi ta mbvonga,
kambe mina
NDZA VULAVULA

Eka vutlhokovetseri,
marito ya tirhisiwa hi
xikongomelo xo kombisa
nkoka wa mipfumawulo
leyi endliwaka hi swilo
swo tanihi swiharhi swo
hambanahambana. Endla
mipfumawulo ya swiharhi
swa ntsevu leswi tsariweke
eka xithlhokovetselo.
Vanghana va wena a va
bbumbe leswaku u xiharhi
muni.

Tatisa mavito ya swiharhi swa ntsevu leswi tsariweke eka xithlhokovetselo kutani
ehansi ka xin'wana na xin'wana u tsala mpfumawulo lowu xi wu endlaka.

ximanga

ngoromela

Kutani sweswi tatisa marito lama nga na ncino wa marito lama landzelaka.

vomba

vula

chaya

ringa

mhoo

vukula

nkekela

A hi hlayeni

Hlayela ehenhla xithhokovetselo lexi landzelaka kutani u khwantihata tiphere ta marito lama nga na ncino hi mihlovo yo hambana. Khwantihata maendli hinkwawo lama hi byelaka leswi endliemeke hi mfutsu.
Kutani hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Mfutsu leyitsongo

A ku ri na mfutsu leyitsongo,
A yi tshama ebokisini.
A yi hlambela exidan'wanini,
A yi khandziya emaribyeni.

Yi tshunelela nsuna,
Yi tshunelela nhongana.
Yi tshunelela phaphatana,
Na mina yi ndzi tshunelela.

Yi khomile nsuna,
Yi khomile nhongana.
Yi khomile phaphatana,
Kambe mina a yi ndzi kumangi.

A hi tsaleni

C Lindsay: (Xi tekeleriwile)

Xana mfutsu a yi tshama kwihi?

Xana mfutsu a yi hlambela kwihi?

Xana mfutsu a yi khandziya yini?

Xana mfutsu yi tshunelele yini?

Xana mfutsu yi khomile yini?

Tsala xitlhokovetselo xa wena

A hi tsaleni

mudyondzi

huma

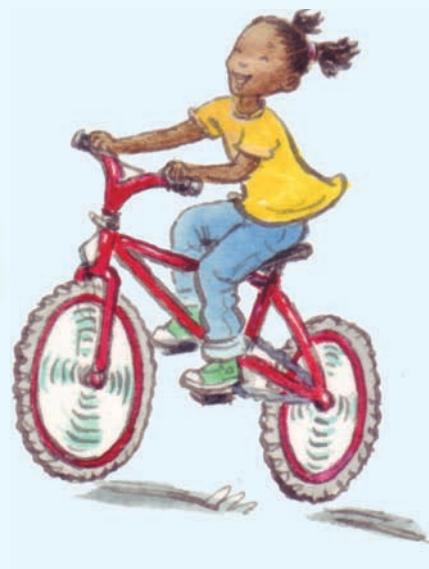
kufumela

duma

murhandzi

titimela

Xitlhokovetselo xa mayelana na mina

Ndzi wa giredi ya 4.Ndza swi rhandza loko dyambu ri .A ndzi swi rhandzi loko tilo ri .Ndzi wa dyondzo leyi hluvukisaka.A ndzi swi rhandzi loko ku titimela .Ndza tiphina loko ku .

A hi tsaleni

Tsala xitlhokovetselo xa wena. Ringeta ku tirhisa marito lama nga na ncino emakumu ka mintila hinkwayo ya vumbirhi.

Nhlokomhaka ya xitlhokovetselo

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____

Mavita-swianakanyiwa

A hi tsaleni

Tata mavito ya minyanyuko leyi kombisiwaka hi swikandza leswi landzelaka. Lama i mavita-swianakanyiwa.

chava

tsaka

chuhwa

tsana

Lava mavita-swianakanyiwa

Rivita-swianakanyiwa i nchumu lowu u nga swi koteki ku wu vona, ku wu twa, ku wu nuhetela, ku wu khumba hambi ku ri ku wu ringa.

A hi tsaleni

Hetisa swivulwa leswi landzelaka hi ku tatisa mavita-swianakanyiwa

1. Mandu a twa ku _____ loko a suleke hlakala ra yena.

tingana

2. A a titwa a ri na _____ loko a ehleketa
leswaku a nge ngheni erivaleni a tlanga.

nhlundzuko

3. A a titwa a ri na _____ hikwalaho ko ka a nga
languti laha a famba kona.

mbitsi

4. Hi vile na _____ loko a nghena endzeni ka rivala.

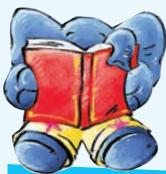
ntsako

5. Mandu a fanele ku va na _____ leswaku a swi kota ku tlhela a tlanga bolo ya milenge.

matimba

6. Xipanu xa Sea View xi fambile na _____ hi leswi xi nga hluriwa.

A hi hilayeni

Hlaya papila leri landzelaka kutani u tata maviti leswaku papila ri kota ku twisiseka.

- Tata mavita-vito lama sungulaka hi maletere lamakulu eka mintila ya rihlaza.
- Tata mavita-swilo lama nga mavito ya swilo eka mintila yo tshwuka.
- Tata mavita-swianakanyiwa lama kombisaka ku titwa ka wena eka mintila ya wasi.

Eka _____

Ndzi ku tsalela papila leri ndzi ri eka tiholideyi.

Ndzi tile na sesi wa mina, _____.

Ka tsakisa swinene laha _____.

Tolo a hi yile e _____ kutani endzhaku ka swona
hi tlangile _____.

Endzhaku ka nkarhi hi yile esupamakete ku ya xava girosa.

A hi lava _____, _____, _____ na _____

A ndzi _____ swinene _____ nkarhi wun'wana na wun'wana loko ndzi
vona dayinasoro leyi nga na meno _____.

Tolo nivusiku hi fambile ku ya hlalela filimi leyi vitaniwaka "Dinosaurs in our world".

Ndzi twe ndzi _____ nkarhi wun'wana na wun'wana loko ndzi vona dayinasoro na
_____ ya yona lamakulu. Hi cemile! Endzhaku ka swona na vurhongo a byi nga khomi.

A ndzi ri na ku _____ swinene kutani a swi ndzi vangela na _____.

Hi ta vuya hi mahelavhiki lama taka. Ndzi lava ku tivona ndzi tlhelerile exikolweni.

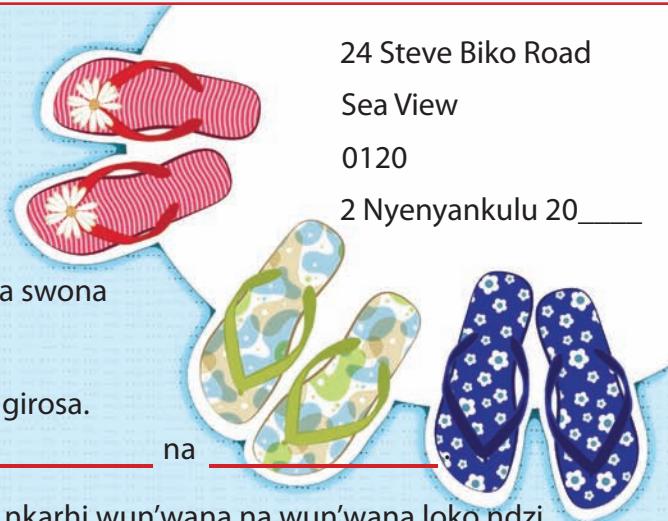
Rungula hinkwavo

A hi tsaleni

A hi ehlekete hi buku leyi u tiphineke hi yona.

Tlhela u hlamusela xitori hi kwalomu ka 3 – 4 wa swivulwa.

*Sweswi tsalela munghana wa
wena SMS u n'wi hlamusela hi
leswi xitori xi endleke leswaku
u titwisa xiswona.*

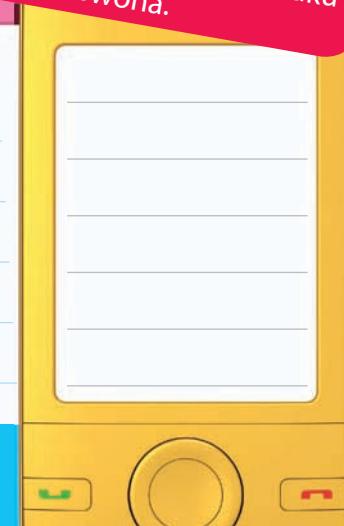

24 Steve Biko Road

Sea View

0120

2 Nyenyankulu 20 _____

M A R I T O L A
M A N T S H W A

Tatisa khadi leri hi mayelana na wena. Tinhlamulo hinkwato i mavita-vito, kutani ya fanele ku sungula hi letere lerikulu.

A hi tsaleni

Hinkwaswo hi mayelana na wena

Vito ra wena u mani?	
Xana u velekiwe kwihi?	
Xana siku ra wena ra ku velekiwa ri rini?	
Xana vito ra xikolo xa wena i yini?	
Xana u tshama eka xifundzankulu xihi?	
Vito ra un'wana wa vanghana va wena i mani?	
Xana vito ra mudyondzisi wa wena i mani?	
Vito ra buku leyi u yi tsakelaka swinene i yini?	
Nongonoko wa thelevhixini lowu u wu rhandzaka swinene hi wihi?	
Hi rihi tiko leri u tsakelaka ku ri endzela?	

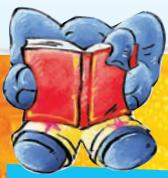
A hi tsaleni

Tsala xirhendzevutana eka mavita-vito lama nga eka tafula leri nga laha hansi. Ya nga va mavito ya vanhu, tindhawu, masiku na tin'hweti.

johannesburg	veronica	mandu	lusikisiki	kokwana
musumbhunuku	xitulu	buku	durban	mandla
cape town	xiluva	mufundhisi	murhi	dan
anna	khekhe	polokwane	bayisikiri	pene
tibutsu	homu	nkunzi	yingwe	ntanghu
ravumune	nhlangula	mawuwani	yingwe	xisaka

Tsala mavita-vito yo huma eka nxaxameto lowu nga laha henhla eka tikholumu leti faneleke leti nga laha hansi. Tsala mavita-swilo eka tikholumu timbirhi to hetelela.

Mavita-vito			Mavita-swilo	
Munhu	Ndhawu	Nkarhi	Xanchumu	Xanchumu

A hi hilayeni

XIRHAMBO

Tlilabu ya swa mbangu ya Phurayimari ya New Town

Eka vadyondzi va giredi ya 4

Loko mi lava ku dyondza swo tala hi swiharhi na switsotso,
joyinani tlilabu ya swa mbangu!

Ku humelela yini hi tiholideyi leti?

Rendzo ro hlawuleka ro lava switsotso ri kunguhatiwele
tiholideyi ta swikolo ta n'hweti ya Nhlangula.

Tana u ta vona tinyoxi na maphaphatana, vusokoti,
swifufunhunu na tinjiya eGreen Valley Gardens.

Nkarhi: 09:00–16:00

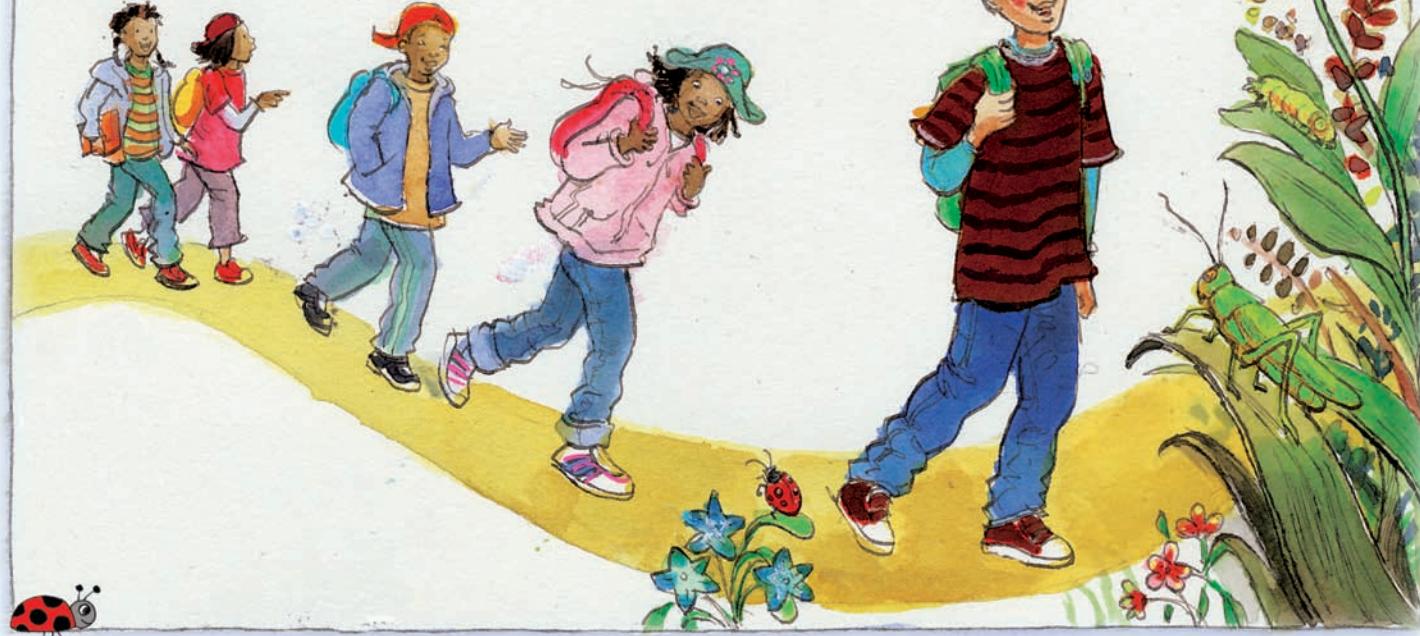
Siku: Ravunharhu, 6 Nhlangula

Ndhawu yo sukela
eka yona: Tlilasi ya Giredi ya 4D

Leswi u faneleke ku
ta na swona: Lanci na swo nwa swa wena

Pene, buku ya tinotsi, xigqhoko
xa mumu na khamera loko u ri na
yona.

UNGA KARHATI SWIFUFUNHUNU!

M A R I T O L A
M A N T S H W A

A hi tsaleni

Tlhela u hlaya xirhambo kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Xana vana va giredi ya 4 a va rhambiwe eka rendzo ra yini?

Xana vana va fanele ku ta na yini?

"U nga karhati swifufunhunu" swi vula yini?

Xana u nga tsakela ku famba hi rendzo ra xikolo ro fana na leri? Hikwalaho ka yini?

XITSOTSWANA

Xitsotsi xi na swiyenge swinharhu swa miri. A swi tluli kumbe swi va ehansi ka nharhu. Nhloko, xifuva na khwiri, i swiphemu leswi hi swi vonaka.

Nhloko yi na nomo lowu vumbiweke kahle na mahlo. Swiambameri swa xona swi kota ku twelela ndhawu ya laha xi nga kona.

Swi kota ku twelela, ku twa no nuhetela. Xifuva hi laha milenge yi hlanganeke kona. Tiphere tinharhu, milenge ya ntsevu loko yi helerile. Hi laha timpapa ti hlanganaka na miri leswaku xi kota ku haha, ku tlula kumbe famba.

Khwiri hi laha tisisiteme ti nga kona. Tisisiteme leti lavekaka leswaku xi kota ku hefemula, ku tswala no gayela swakudya. Swakudya leswi xi swi dyaka.

A hi tsaleni

Hlayela xitlhokovetselo ehenhla. Khwantihata marito lama nga na

mimpfumawulo leyi yelanaka. Kutani tirhisa nhlamuselo ya xitlhokovetselo tanihi xiletelo xo dirowa xifaniso xa xitsotso.

Phaphatana a wu ri kwihi?

A hi vulavuleni

A hi hlayeni

Hlaya
switlhokovetselo.

Languta switlhokovetselo leswi landzelaka. Xana u lemuka yini hi swona? Xana swi hambana hi ndlela yihi na switlhokovetselo leswi u swi hlayeke? Xana wa swi tsakela? Vula leswaku hikwalaho ka yini u vula sweswo.

Phaphatana
ro saseka a wu ri
kwihi?

Hikwalaho ka yini u nga
vonakangi nhlekanhi
hinkwawo?

Phaphatana
ro saseka, a wu
ri kwihi?

A ndzi ku lava
hinkwakonkwako ka
rihlaza.

Masana a
ya vangama kasi a
wu tumbele kwihi?

Ndzi lavile timpapa to
saseka ekule na le kusuhi.

Phaphatana ro
saseka
swonghasi, a
wu ri kwihi?

U tifhle kwihi?

Exikarhi ka swiluva
exirhapeni, swo
tshwuka, swa
rihlaza na wasi.

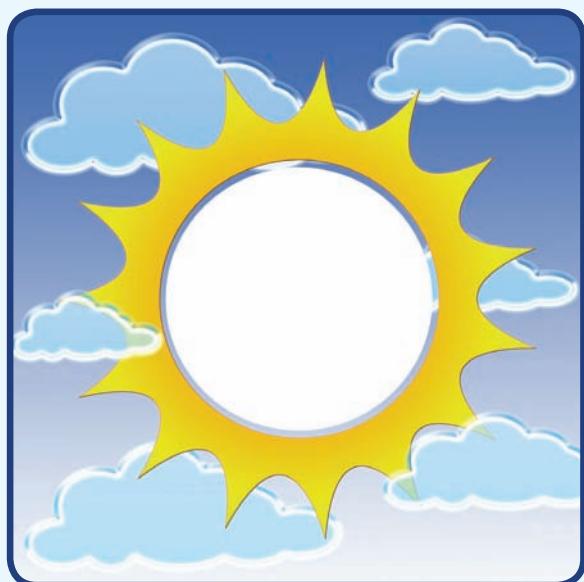
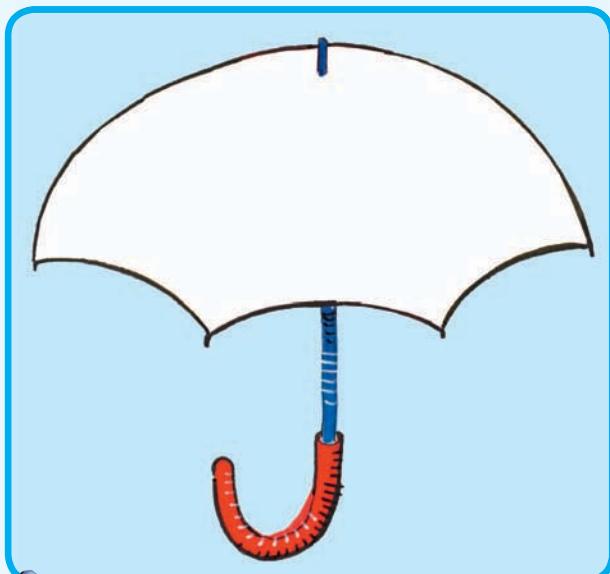
Xikanyakanya, ntsako wa mina!

A hi tsaleni

Tsala switlhokovetselo swa wena swa swivumbeko eka swifaniso leswi landzelaka. Kutani ehleketa hi marito na swivulwa leswi u nga ta swi tirhisa.

A hi tsaleni

Hikahata swivulwa leswi landzelaka. Tsundzuka ku tirhisa maletere lamakulu eka mavita-vito. Tirhisa swihakahati leswi faneleke emakumu ka swivulwa.

tumi u ta tlangela siku ra yena ra ku velekiwa edurban hi mawuwani

xana jabu i kaputeni wa xipanu xa swallows

ndzi holoverile sesi wa mina nomsa ndzi n'wi byela ku tshika leswi a swi endlaka

ndzi xavile nyuziphepha magazini buku na pene

ndzi endlile sangweji hi chizi nyama ya huku lethasi tamatsi na rhakarhaka

mina na veronica hi rhandza ku endzela hahani lulu epolokwane

Ku katsa maviti

Languta swifaniso leswi landzelaka kutani u lavisisa leswaku hi wahi mavita-swilo lama katsiweke ku vumba maviti-nkatsano.

A hi tsalen'i

 $+ \underline{\hspace{2cm}}$ $= \text{njiya mayele}$	 $+ \underline{\hspace{2cm}}$	 $+ \underline{\hspace{2cm}}$
 $+ \underline{\hspace{2cm}}$	 $+ \underline{\hspace{2cm}}$	 $+ \underline{\hspace{2cm}}$
 $+ \underline{\hspace{2cm}}$	 $+ \underline{\hspace{2cm}}$	 $+ \underline{\hspace{2cm}}$
 $+ \underline{\hspace{2cm}}$	 $+ \underline{\hspace{2cm}}$	 $+ \underline{\hspace{2cm}}$
 $+ \underline{\hspace{2cm}}$	 $+ \underline{\hspace{2cm}}$	 $+ \underline{\hspace{2cm}}$

A hi endleni

Dirowa u tlhela u lebula maviti-nkatsano ya wena.

$+ \underline{\hspace{2cm}}$	$+ \underline{\hspace{2cm}}$	$+ \underline{\hspace{2cm}}$
------------------------------	------------------------------	------------------------------

Siku:

Marito ya mipfumawulo

MARITO LA
M
A
N
T
S
H
W
A

A hi tsaleni

Dirowa ntila ku yelanisa mpfumawulo na xifaniso lexi faneleke.

kikilihooo

n'wawu

ciwu

pip pip

tho tho tho

ngele ngele

mee

huu huu

A hi endleni

Dirowa marito
man'wana ya
mipfumawulo
ya swilo.

DLOMU

A hi tsaleni

Hambanisa marito lama landzelaka ku kota ku kuma mavita-swianakanyiwa ya khumentlhanu (15).

ntsakogomevitshembimusavutlhariintswalonmonanselev ntsakogomensovivengotihanyirihandzuvunswakamalwandlavutinga

TEACHER: Sign

Date

Yimbelelani risimu hi ntawa.

A hi hungaseni

NGHALA YI ETLELE EVUSIKWINI LEBYI

Ekhwatinini, khwati ra matimba
Nghala yi etlele evusikwini lebyi,
Ekhwatinini, khwati ro rhula
Nghala yi etlele evusikwini lebyi.

Khorasi

He, ha helelemama

Ohimbube

Emugangeni, muganga wo rhula,
Nghala yi etlele evusikwini lebyi,
Emugangeni, muganga wo rhula,
Nghala yi etlele evusikwini lebyi.

Khorasi

Ina murhandziwa, u nga chavi
murhandziwa

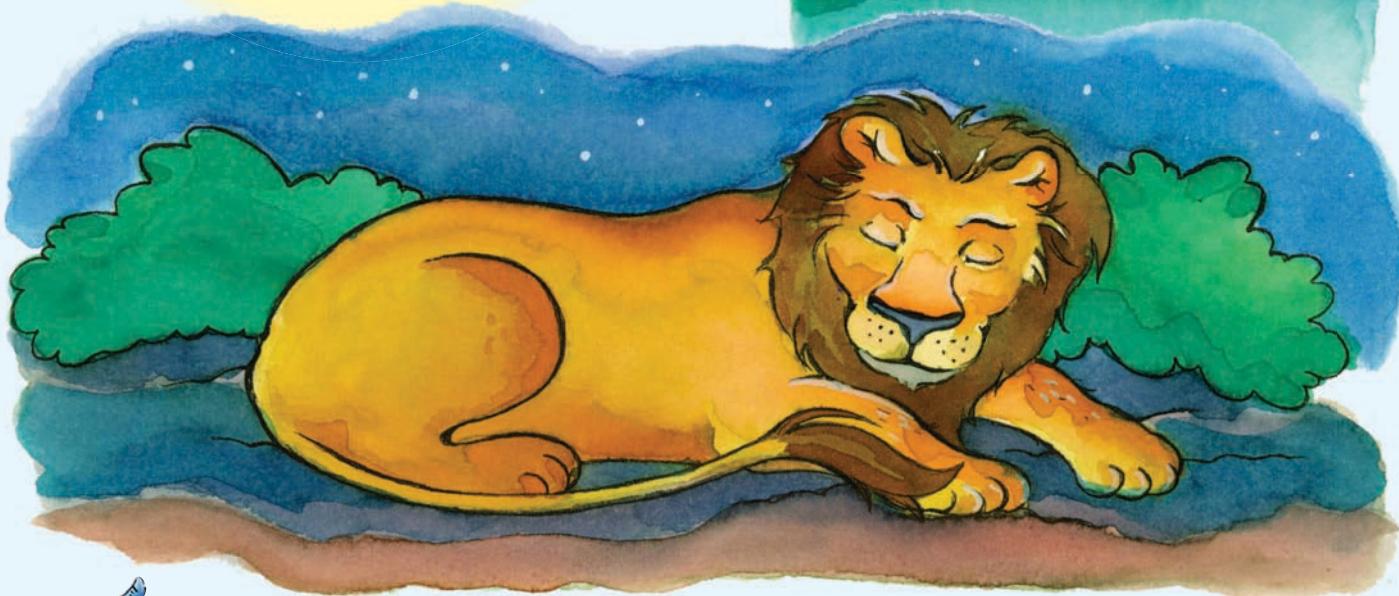
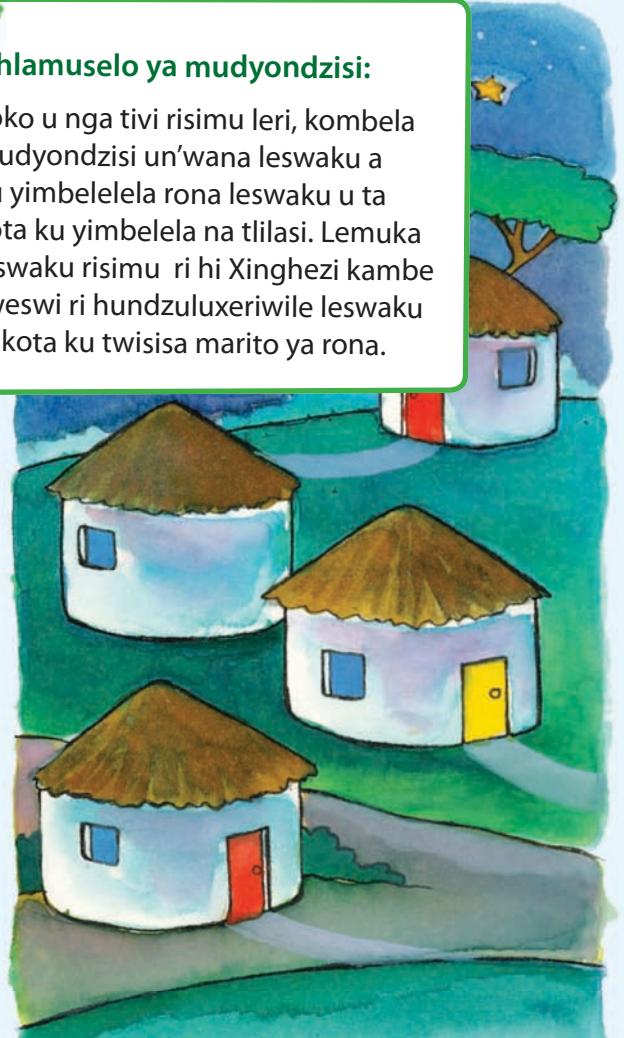
Nghala yi etlele evusikwini lebyi,
Ina murhandziwa, u nga chavi
murhandziwa

Nghala yi etlele evusikwini lebyi,

Khorasi

Nhlamuselo ya mudyondzisi:

Loko u nga tivi risimu leri, kombela mudyondzisi un'wana leswaku a ku yimbelelela rona leswaku u ta kota ku yimbelela na tlilasi. Lemuka leswaku risimu ri hi Xinghezi kambe sweswi ri hundzuluxeriwile leswaku hi kota ku twisisa marito ya rona.

A hi vulavuleni

Byela munghana wa wena hi mbangu wa risimu leri.

Xana i nkarhi muni wa siku? Xana ndhawu leyi yi languteka hi ndlela yihi?

Xana u ehleketa leswaku ku rhurile kumbe a ku rhulangi? Xana hi le madorobeni kumbe hi le makaya?

Xana makhwati ya languteka hi ndlela yihi?

A hi tsaleni

Hikahata ndzimana leyi landzelaka hi vukheta leswaku u ta kota ku hlaya hi matumbulukelo ya risimu leri.

Tsundzuka ku tirhisa letere lerikulu eka mavito hinkwawo na hefemulo exikarhi ka nxaxameto wa maviti.

hi 1930 muyimbeleri wa muzulu loyi a vitaniwa solomon linda u rhekhodile ro sungula risimu ra yena ejohannesburg

u thyile risimu ra yena mbube, rito xa xizulu leri vulaka nghala

leri i risimu ro tiveka swinene ro huma eafrika

nghala yi ettele evusikwini lebyi ri rhekhodiwe hi xifurwa xijapana xipanixi na xidanixi

Nchumu lowu faneleke
ku tsundzukiwa

**Maviti lama nga hlayeriwaka
na maviti lama nga
hlayeriwiki**

Loko ya nga hlayeriwi, a ya na
vunyingi.

Languta maviti lama
landzelaka.

Ku kambisia

Ndzi nga hlaya xitshuriwa ndzi tlhela ndzi twisia mahungu ya nkoka.

Ndzi nga hlamula swivutiso swa xikambela-ntwisiso swo huma eka xitshuriwa.

Ndzi nga bvumba mahetelelo ya xitshuriwa.

Ndzi nga hlamusela swimunhuhatwa eka xitshuriwa.

Ndzi nga rungula xitshuriwa lexi ndzi xi hlayeke hi nonganoko lowu faneleke.

Ndzi nga kunguhata xitshuriwa hi ku tirhisa mepe wa miehleketo.

Ndzi nga tsala xitshuriwa lexi nga na manghenelo, miri na mahetelelo.

Ndzi nga boxa mavita-swilo, mavita-vito na mavita-swianakanyiwa.

Ndzi nga boxa maviti lama nga hlayeriwaka na lama nga hlayeriwi.

Ndzi kota ku hikahata swivulwa.

Ndzi nga tsala swivulwa-n'we.

Ndzi nga vumba maviti-nkatsano hi ku hlanganisa maviti (marito) mambiri.

Ndzi kota ku twisia vuxokoxoko eka xitshuriwa kumbe eka xithlakovetselo.

Ndzi nga tsala nkambisiso wa buku.

Ndzi nga humesa vuxokoxoko eka xitshuriwa kumbe eka xithlakovetselo.

Ndzi kota ku bvumba xitora hi ku tirhisa ndzandzelelano wa swifaniso.

Ndzi nga tsala xitshuriwa lexi nga na manghenelo, miri na mahetelelo.

Ndzi nga tsala eka dayari.

Ndzi nga tsala sms.

Ndzi nga tsala xithlakovetselo.

Ndzi nga tsala xithlakovetselo xa swivumbeko.

Ndzi nga boxa mipfumawulo eka xithlakovetselo.

Ndzi nga boxa marito lama nga na ncino eka xithlakovetselo.

Swin'wana:

Swin'wana:

Vun'we	Ntsengo
masi	masi lamatsongo
chukele	chukele ro tala
oyili	oyili leyitsongo
sava	sava leritsongo
mati	mati yo tala
fulawuri	fulawuri yo talanyana
munyu	munyu lowutsongo

A hi tsaleni

Kunguhata ku tsala buku ya wena. Hlawula leswi u nga ta tsala hi swona. Tatisa mepe wa miehleketo lowu nga laha hansi ku nyika buku ya wena manghenelo, miri na mahetelelo.

Kutani tatisa mepe wa miehleketo lowu landzelaka.

Xana swimunhuhatwa i vamani?

Xana mbangu wa kona hi wihi?
Xana swi humelela kwih?

Xana ku humelela yini?

Xana swi herise ku yini?
Xana i yini lexi tsakisaka mayelana na xona?

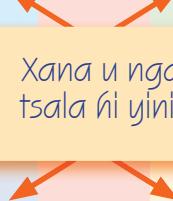

Xana u nga tsala hi yini?

Manghenelo

Sungula hi ku vula leswi humeleleke eku sunguleni.

Miri

Vula leswi humeleleke eka miri wa buku ya wena.

Buku ya mina

Leswi landzelaka
Vula swiendleko leswi landzeleke.

Mahetelelo
Xana buku yi herise ku yini?

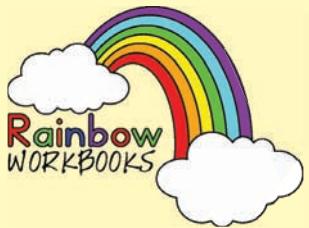

Tsema switsemiwa eka pheji leri landzelaka ku kota ku endla buku. Eka khavhara ya buku, tsala vito ra buku. Tsala vito ra wena ehansi ka vito ra buku hikuva hi wena mutsari. Kutani sweswi tsala buku ya wena leyi nga na manghenelo, miri na mahetelelo.

- Tirhisa mepe wa miehleketo leswaku wu ku pfuna ku kunguhata matsalele ya wena.
- Tsala mpfapfarhuto. ● Kombela munghana leswaku a hlela mpfapfarhuto wa wena.
- Pfuxeta xitshuriwa xa wena u tlhela u endla ndzulamiso lowu faneleke. ● Kutani xi tsale hi vukheta ebukwini ya wena.

MAYELANA NA MUTSARI

Tsala vito ra wena.

Malembe ya wena.

Laha u tshamaka kona.

8

Gozra 4: Tsema eka ntla wo tiya endzhaku ka loko u sitepurile buku ya wena.

Dirowa xifaniso laha.

Gozra 2: Petsa eka ntla wa mathonsi.

Gozra 3: Sipepula eka tilheha teri.

Tsala vito ra buku laha.

Tsala vito ra wena laha (hi wena mutsari).

1

Gozra 1: Petsa eka ntla wa mathonsi.

5

Yisa emahlweni xitsurawa xa wena laha.

4

Tsala miri wa xitsurawa xa wena.

Dirowa xifaniso laha.

Dirowa xifaniso laha.

Dirowa xifaniso laha.

Sungula ku tsala xitshuriwa xa wena laha.

2

Yisa emahilweni xitshuriwa xa wena laha.

Dirowa xifaniso laha.

Dirowa xifaniso laha.

Heta xitshuriwa xa wena.

7

9

Tsala leswi humelaka emakumu ka xittoi xa wena.

Dirowa xifaniso laha.

Nkongomelo wa 2: Ntiyiso na swilo swo tisungulela

Mintsheketo

Kotara ya 1: Mavhiki ya 5 - 6

17 Mufana loyi a huwelela a ku "mhisi!"

36

Ku dyondzisa mintsheketo.
Xikambela-ntwisiso: Ku hlamula swivutiso swo hlawula nhlamulo yin'we eka leti nyikiweke.
Nkanelo wa xitori: Hungunkulu, swimunhuhatwa na mbangu.
Ku encenyeta xitori.
Nghingiriko wa ntivomarito.

18 Mufana loyi a huwelela a ku "xibamubamu"

38

Ku encenyeta xitori.
Nkanelo na nghingiriko wo tsala mayelana na mbangu, swimunhuhatwa na kungu.
Ku ringanisa mintsheketo mimbirhi.
Vadyondzi va fanele ku tirhisa matsalele na fureme ku tumbuluxa switoru swa vona.
Ku rhekhoda marito lamantshwa na tinhlamuselo ta wona eka dikixinari ya munhu.

19 Swirhangi

40

Ku dyondzisa swirhangi na timitsu ta marito.
Leswi swirhangi swa ntolovelu swi vulaka swona.
Ku boxa swirhangi no swi tirhisa ku cinca tihlamuselo ta swivilwu.
Ku tlanga ntlangu wa xibamubamu. Ku tirhisa swivilwan'we na swileriso.

20 Swivuriso na swilandzi

42

Nkanelo wa leswi swivuriso swi vulaka swona. Ku yelanisa swivuriso na tinhlamuselo ta swona.
Swilandzi.
Leswi swilandzi swa ntolovelu swi vulaka swona.
Ku boxa swilandzi na timitsu ta marito.
Ku tirhisa swilandzi leswi nyikiweke eswivulweni.
Ku rhekhoda marito lamantshwa na tinhlamuselo ta wona eka dikixinari ya munhu.

21 Tluka ra mihlovo yo tala

44

Ku hlaya xitori.
Nkanelo wa swimunhuhatwa swa swiharhi leswi nga na mahanyelo ya vanhu, kungu na leswi xitori xi nga herisaka xiswona.
Ku vula nakambe ndzandzelelano wa swiendleko mayelana na swimunhuhatwa swo hambana.
Marito lama tirhisiweke eka xitshuriwa.
Ku dirowa "mepe" wo huma eka swiendleko swa xitoru.

Nkanelo hi mintlawa wo bvumba leswi xitori xi nga herisaka xiswona.

Ku katsakanya ndzandzelelano wa xitori hi ku tirhisa marito lama hlanganisaka ya ro singula, kutani, endzhaku ka sweswo na eku heteleleni.

22 Swiendleko leswi landzeleke

46

Ku yisa xitori emahlweni.
Ku encenyeta ku kombisa matumbulukelo ya kungu.
Ku katsakanya xitori ku ya hi ndzandzelelano wa swiendleko.
Ku rhekhoda marito lamantshwa na tinhlamuselo ta wona eka dikixinari ya munhu.

23 Ku kunguhata xitori

48

Ku kombisa swiyimo swo hambana swa xitori kutani ku tsariwa xitori hi nonganoko lowu tshikelelaka masungulo, miri na mahetelelo.
Ku rhekhoda marito lamantshwa na tinhlamuselo ta wona eka dikixinari ya munhu.

24 Swirhangi na swivuriso

50

Ku kanelo hi swivuriso, ku swi kombisa no swi hlamusela.
Ntlangu wa marito. Mphikizano wa rivilo ra swirhangi na swilandzi.
Ku boxa swirhangi, swilandzi na timitsu ta marito.
Ku tirhisa marito yo huma eka ntlangu wa marito ku vumba swivilwu.

Xitshuriwa xo nyika vuxokoxoko

Kotara ya 1: Mavhiki ya 9 - 10

28 Endla xikukwana xa pomupomu

58

Ku hlaya xitshuriwa xa swiletelo.
Ku hlamula swivutiso swa xikambel-ntwisiso mayelana na swiletelo.
Nkanelo wa nonganoko na ku tirhisa swileriso.

Ku nyika swileriso leswi nga erivaleni.
Nkanelo wa switirhisiwa leswi lavekaka na maendlele.

Ku tumbuluxa swiletelo na switirhisiwa leswi lavekaka ku suka eka ndzandzelelano wa tidayigaramu ta maendlele ya xikukwana xa pomupomu.

Ku tirhisa maendlele yo pfampfarhuta ku kota ku tsala swiletelo.

Xitshuriwa xo nyika vuxokoxoko

Kotara ya 1: Mavhiki ya 9 - 10

29 Ku na yini emahungwini?

60

Ku hlaya tiatikili timbirhi ta phephahungu.
Ku languta nhloko ya mahungu, siku, ndzimana ya manghenelo, matirhisele ya swifaniso na tinhlokohmaka.

Ku hlamula swivutiso swa xitshuriwa ku kota ku kuma nhlamuselo no boxa swilo swa ntolovelu.

Ku tirhisa mahikahatelo lama faneleke.
Ku tirhisa switwananisi na swipfuneti.

30 Ku vika mahungu

62

Ku kunguhata no pfampfarhuta atikili ya phephahungu.

Ku anakanya mavonele hi ntawa.
Ku tirhisa endlele ra matsalele.

Ku tsala atikili ya phephahungu ku tirhisiwa nhlokohmaka, ntila wo hlamusela mutsari, sweswo-sweswo.

Ku lulamisa no nyika mbulavulo wo huma eka atikili ya phephahungu.

Ku lulamisa tinotsi ta mbulavulo lowu faneleke ku tsariwa eka nkarhi lowu nga hundza.

Ku rhekhoda marito lamantshwa na tinhlamuselo ta wona eka dikixinari ya munhu.

31 Ku nyika mbulavulo

64

Switsundzuxo swa mbulavulo lowu lulamisiweke.

Vunyingi.
Tikambisise.

32 Tsala xitori

66

Ku kunguhata ku tsala xitori ku kongomisiwa eka swimunhuhatwa, kungu, mbangu na mahetelelo.

Ku kunguhata ku tsala xitori ku kongomisiwa eka swimunhuhatwa, kungu, mbangu na mahetelelo.

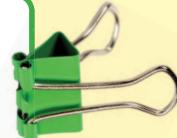

Mufana loyi a huwelela a ku “mhisi!”

A hi hlayeni

Xitori lexi i ntsheketo. Mintsheketo i switori leswi vanhu a va byelana swona khale. A swi nga tsariwangi kambe a swi hangalaka swi tiveka hinkwako hikuva vanhu a va vuyeleta ku swi rungula. Hinkwerhu hi tiva mintsheketo yin'wana na swihlayahlaya swa mfuwo wa rixaka, swo tanihi swinsin'wana, mintsheketodyondzo ya swiharhi, swikholwakholwana, na tinsimu ta rixaka.

Khale ka khaleni a ku ri na mufana wa malembe ya khume loyi a ri murisi. Siku rin'wana na rin'wana a byisa tinyimpfu ti ya dya byanyi enhoveni. A a rhandza ku tshama exintshabyanini ehansi ka murhi a hlalela tinyimpfu loko ti ri karhi ti dya byanyi. Hi ku famba ka nkarhi a sungula ku twa a ri na xivundza. Siku rin'wana, hi xikongomelo xo titsakisa, a huwelela a ku, “Mhisi! Mhisi! Pfunani! Mhisi yi hlongorisa tinyimpfu.”

Hi ku twa xirilo xo kombela ku pfuniwa, vaakandhawu va tile hi ku tsutsuma leswaku va ta pfuna ku hlongola mhisi. Kambe a va yi kumangi mhisi kutani a va hleka.

“U nga huweleli u ku ku na mhisi kasi a yi kona!” ku holova un'wana wa vaakandhawu loko va ri karhi va rhelela xintshabyana va tlhelela ekaya.

Siku leri landzelaka mufana a tlhela a huwelela a ku, “Mhisi! Mhisi! Ndzi pfuneni. Mhisi yi tsutsumisa tinyimpfu!” Vaakandhawu va tlhela va gonya xintshabyana hi ku tsutsuma leswaku va ya pfuna ku hlongola mhisi.

Loko vaakandhawu va nga voni mhisi, va te, “Mufana, u fanele u kombela ku pfuniwa loko ku ri na leswi nga fambeki kahle! U nga huweleli u ku ku na mhisi kasi a yi kona!”

Mufana a cinamisa meno loko vaakandhawu va rhelela xintshabyana va ri karhi va gungula.

Endzhaku ka masikunyana, mufana a vona mhisi ya ntiiyiso yi ri karhi yi nuhetela ekusuhi na tinyimpfu ta yena. A chuhwa swinene kutani a huwelela hi rito lerikulu a ku, “Mhisi! Mhisi! Ndzi pfuneni!”

Vaakandhawu va ehleketile leswaku a tlanga hi vona hikwalaho ku hava na un'we loyi a tsutsumeleke ku ya n'wi pfuna.

Nimadyambu vaakandhawu emugangeni va hlamarile loko mufana a nga vuyangi ekaya na tinyimpfu ta yena. Va sukile va ya n'wi lava kutani va n'wi kuma a ri yexe a ri karhi a rila.

“Kunene a ku ri na mhisi! Yi dyile tin'wana ta tinyimpfu kasi letin'wana tona ti tsutsumile! Ndzi huwelerile ndzi kombela ku pfuniwa! Hikwalaho ka yini mi nga tangi?” A vula a ri karhi a rila.

Un'wana wa vaakandhawu lavakulu u ringetile ku miyeta mufana loko va ri karhi va tlhelela ekaya.

“Hi ta ku pfuna ku lava tinyimpfu nimpundzu,” a vula a ri karhi a vukarha mufana. “Kambe sweswi u fanele ku dyondza leswaku loko u hemba, ku hava na un'we loyi a nga ta ku tshemba hambiloko u vulavula ntiiyiso.”

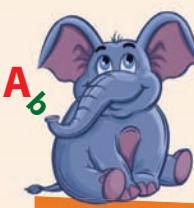

A hi vulavuleni

Hikwalaho ka yini ku nga vangi na un'we wo pfuna mufana?

Encenynetani xitori lexi. Mi fanele ku va na mufana, mhisi, tinyimpfu na vaakandhawu.

A₆

Ntivomarito

Lava marito lama landzelaka eka
nhlanganhlangano lowu.

g	u	n	g	u	l	a		h	g
c	g	t	a	c	a	c	g	c	h
g	c	l	h	g	n	h	h	g	i
a	h	h	u	w	e	l	e	l	a
i	u	a	c	n	c	g	m	a	n
h	h	m	h	i	s	i	b	n	c
n	w	b	n	c	i	n	a	m	a
a	a	i	g	i	h	a	c	h	g

gungula

ntlhambi

mhisi

huwelela

hemba

chuhwa

cinama

A hi tsaleni

Hlaya swivutiso leswi landzelaka kutani u tsala xirhendzevutana ekusuhi na
nhlamulo leyi faneleke.Hikwalaho ka yini mufana a huwelela a ku
"Mhisi!"

- A A a ri na xivundza kutani a lava
leswaku vanhu hinkwavo va n'wi
tekela enhlokweni.
- B A a ehleketa leswaku a ku ri na mhisi.
- C A a lava ku hemba mavunwa.
- D A a lava ku chavisa mhisi.

Hikwalaho ka yini vaakandhawu va nga
tsutsumangi va ta loko a huwelerile?

- A A va tirha mintirho ya vona.

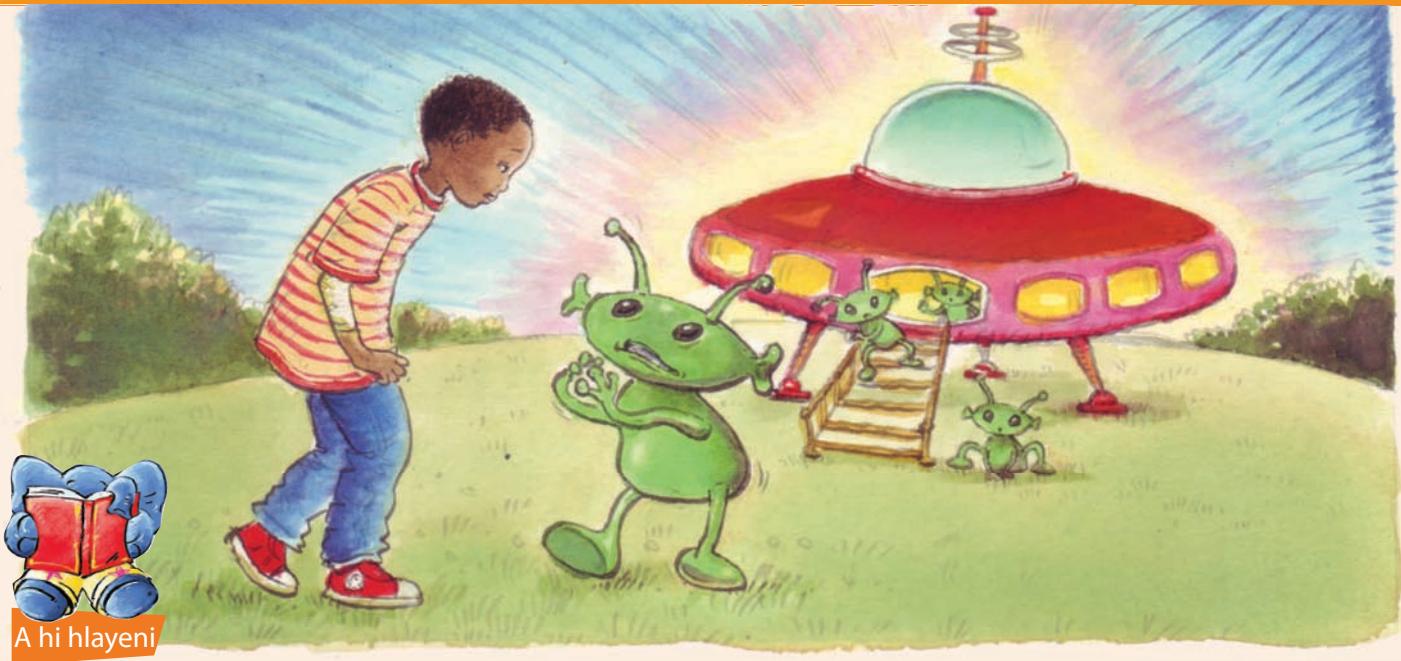
- B A va ehleketa leswaku wa hemba nakambe.
- C A va n'wi twangi loko a huwelela.
- D A va lava leswaku mhisi yi dya tinyimpfu.

Hi yihi nhlokomhaka leyi faneleke
ntsheketo lowu?

- A Siku leri mhisi yi nga dya tinyimpfu
- B Mufana wa murisi wa tinyimpfu
- C Mufana loyi a kombela ku pfuniwa
- D Siku lerinene exintshabyanini

Dyondzo ya ntsheketo lowu hi yihi?

- A Loko u kombela ku pfuniwa ku hava loyi a
nga ta ku pfuna.
- B U nga bi huwa swinene.
- C Loko u tshamela ku hemba, ku hava loyi a
nga ta ku tshemba loko u vulavula ntiyiso.
- D U fanele u tshembeka.

A hi hløyeni

Thabo a rhandza ku tekeriwa enhlokweni. A a rhandza ku vitana vandyangu wa ka vona na vanghana va yena leswaku va ta vona xibamubamu lexi a xi voneke. "Tanani mi ta vona xibamubamu!" a huwelela hi rito lerikulu. Nkarhi wun'wana a ku "Pfunani, vaUFO va fikile!" (UFO i nkomiso wa xivulwahava xa Xinghezi lexi vulaka xilo lexi hahaka kambe xi nga tiviwi kumbe xi nga tiveki.)

Nkarhi wun'wana na wun'wana loko Thabo a huwelela, doroba hinkwaro a ri tsutsumela endhawini ya laha a languta a ri kona ku ya vona xibamubamu. "Se xi fambile!" A byela vanhu hinkwavo.

Thabo u endlile leswi kan'we, kambirhi, kanharhu – ko tala ngopfu.

Kutani siku rin'wana, Thabo a vona xibamubamu hi ntiyiso. "Pfunani!" A huwelela, "xibamubamu xi jitamile enhoveni. Pfunani! Pfunani!"

Kambe ku hava na un'we loyi a fambeke ku ya vona xibamubamu.

Hi nkarhi wolowo ku tlula munhu wa rihlaza a huma endzeni ka xibamubamu kutani a ku eka Thabo, "Ndzi kombela ku pfuniwa! Ndzi lava petirolo na swakudya swo nyika vandyangu wa mina. Vana va mina va fanele ku kuma swakudya hi ku hatlisa. Hi tisele matluka yo tala swinene."

"Pfunani!" ku huwelela Thabo. Ku na swi-ta-swi-famba swo huma eka pulanete yin'wana leswi khomeke hi ndlala swinene enhoveni!"

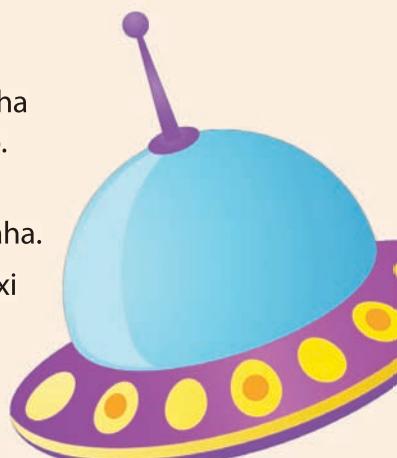
Ku hava munhu na un'we loyi a yeke enhoveni ku ya vona xibamubamu na swi-ta-swi-famba.

Kutani Thabo u tsutsuma ku suka eka murhi wun'we ku ya eka wun'wana a kha matluka kutani endzhaku ka sweswo a tsutsumela egaraji ku ya xava petirolo. Munhu wa rihlaza a tsakile swinene a tlhela a khensa Thabo.

Thabo a karhele swinene kutani a wela ehansi loko xibamubamu xi suka xi haha.

"I yini Thabo?" Ku vutisa manana wa yena loko a ri karhi a vona xibamubamu xi haha no nyamalala ematihlwani ya yena.

"Swi ta pfuna yini ku mi hlamusela, manana," ku vula Thabo a ri karhi a khindlata makatla. "A mi nga ndzi tshembi."

A hi vulavuleni

Encenyetani xitori lexi. Mi ta fanela ku va na xi-ta-xi-famba, vana va swi-ta-swi-famba, Thabo na manana wa yena.

Xana xitori lexi xi fana hi ndlela yihi na xitori xa mufana wo huwelela a ku "Mhisi"?

A hi tsaleni

Ehleketa hi switori leswimbirhi kutani u tatisa tafula leri landzelaka.

Xitori	I mani ximunhuhatwankulu?	Mbangu wa kona i yini?	Hi rihi hungunkulu ra xitori?
Mufana loyi a huwelela a ku "Mhisi!"			
Mufana loyi a huwelela a ku "Xibamubamu!"			

A hi tsaleni

Sweswi tsala xitori xa wena xa kwalomu ka 120 wa marito hi mufana kumbe nhwanyana loyi a a kombela ku pfuniwa. Rhanga hi ku pfampfarhuta xitori xa wena ephepheni kutani u kombela munghana wa wena leswaku a xi kambisia. Kutani xi tsale hi vukheta eka xivandla lexi nga laha hansi.

Nhlokomhaka ya xitori xa wena

Xana u huwelelela yini?

Leswi humevelaka siku rin'wana loko ku nga ri na munhu loyi a hlamulaka

Mbuyelo wa kona hi wihi?

Hi yihi dyondzo ya xitori lexi?

Xirhangi i yini?

Xirhangi xi cinca nhlamuselo ya rito.

Xirhangi a hi rito ro helela. I xiphemu lexi kumekaka emasungulweni ya rito leri nga helela (leri vitaniwaka nsinya). Xirhangi xin'wana na xin'wana xi na nhlamuselo ya xona. Loko xirhangi xi lungeleriwa eka nsinya, xi cinca nhlamuselo ya rito.

A hi endleni

Languta xikombiso lexi landzelaka. Ku humelela yini loko u lungelela xirhangi eka nsinya? Rito lerintshwa ri vula yini?

Xirhangi	Nsinya
e-	kaya

Xana swirhangi leswi swi vula yini?

Xirhangi	Nhlamuselo
mu-	vun'we
va-	vunyingi
xi-	ntsongahato
swi-	ntsongahato
vu-	vunyingi

Tsala xirhendzevutana eka swirhangi swa marito u tlhela u khwantihata minsinya ya marito lama landzelaka.

A hi tsaleni

switlukana	ekaya
xitulu	tiyindlu
xiribyana	mimovha
vukulu	murhi
swimatana	mabokisi
	munhu

A hi tsaleni

Lungelela swirhangi kumbe swilandzi eka marito lama khwantihatiweke ku vumba vunyingi, ntsongahato kumbe vundhawu bya marito.

U xava lekere.

Chela mati epotweni.

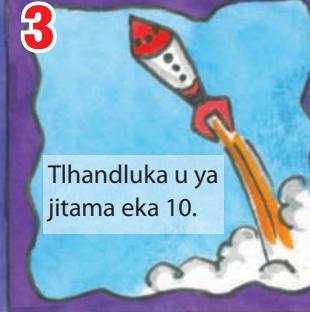
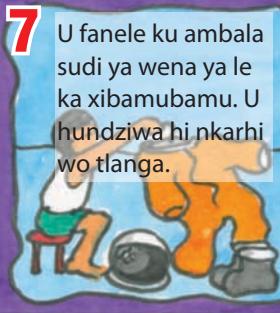
Vadyondzi va humesa buku ta vona

Vanhu lava va huma Giyani.

Mufana lontsongo hi ri i mufana

A hi tlangeni ntlangu wa xibakabaka. Tirhisani dayisi na swifungho loko mi tlanga, mi sungula ku tlhandluka ku suka eka nomboro ya 1.

Swivuriso na swilandzi

A hi vulavulen'i

Vulavulani hi leswi swivuriso leswi landzelaka swi vulaka swona. Kutani dirowani ntila ku ya eka nhlamuselo leyfaneleke eka kholomu leyfaneleke eka tlhelo ra xinene.

Swivuriso i swivulwa swo koma swa vutlhari leswi hi dyondzisaka no hi tsundzuxa mahanyelo lamanene.

Nghala yi ettele na meno ya yona.

Ndlala yi fikile.

Masasana u fele nhoveni.

N'wana u tekela mahanyelo ya vatswari.

Mhisyi tlakule tshuri.

U nga ti tindhundhuzeli.

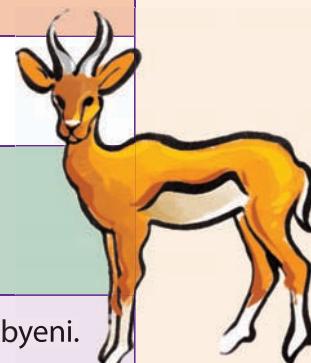
Ku tlula ka mhala ku letela n'wana wa le ndzeni.

Va dya va n'wi tsona.

U nga tibeli ngoma hi wexe.

Munhu loyi a lamulaka u sala ekhombyeni.

I yini swilandzi?

Swilandzi swi fana na swirhangi kambe swona swi lungeleriwa emakumu ka rito. Swi tirha ku cinca nhlamuselo ya rito.

Xikombiso:

-ana i xilandzi lexí kombisaka leswa ku mhaka yi humelela hi ku ringana.
Xik hlekana - hlekana.

Swilandzi swi nhlamusela yini?

Swilandzi	Nhlamuselo
-ana	xihlamulano
-isa	xivangelo
-iwa	xitwisiwo

A hi tsalen'i

Khwantihata timitsu u tlhela u tsala xirhendzevutana eka
swilandzi swa marito lama landzelaka.

biwa

pfalula

lukiwa

etlelanyana

dyeka

tirhanyana

tsarisa

tluriwa

tshamanyana

tsakelana

dyananyana

rhandzana

khomana

kurisiwa

solana

swekisa

lumiwa

fambisa

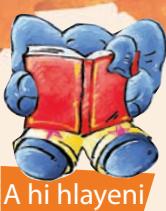
fambela

Hlawula marito ya ntlhanu kutani u ya tirhisa eswivulweni.

Hetisa swivulwa leswi landzelaka hi marito lama landzelaka.

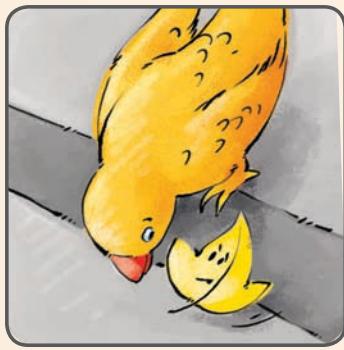
tsarisa	Vana va _____ mavito ya vona.
pfunana	U fanele ku _____ leswaku u ta kuma matimba.
dyiwa	Vanghana va fanele ku _____.
dyanyana	N'wana loyi a nga yingiseki u ta _____ malekere.
dyisa	Manana u _____ n'wana.
tsoniwa	Mavele ya _____ hi swinyenyana.

A hi hlayeni

Eka mintsheketo yo tala swiharhi swa vulavula swi tlhela swi va na mahanyelo ya vanhu.

U nga si hlaya

Languta swifaniso na tinhlokomhaka kutani u ringeta ku bvumba leswi xitshuriwa xi vulavulaka hi swona. Sikima pheji ku vona leswi u nga ta hlaya hi swona.

Loko u ri karhi u hlaya

Ringanisa ku bvumba ka wena na leswi u swi hlayeke. Loko u nga twisisi xiyenge, tlhela u xi hlaya hi ku nonoka, u xi hlayela ehenhla.

A ku ri na murhi exirhapeni. Moya wu sungula ku hunga kutani xitlukana xi sungula ku ya hala na hala.

Xi tshanele ehansi. Xi wele ehansi ku kala xi ya fika ebyanyini ehansi ka murhi. Ximanga a xi tshamile ebyanyini. "Xewani xitlukana xa rihlaza," ku vula ximanga. "Xana ndzi nga tlanga na wena?"

Xitlukana a xi lava ku hlamula xi pfumela loko moyu wu tlhela wu sungula ku hunga. Huu! Ku ba moyu wu tlakula xitlukana xi ya ehenhla, ehenhla empfhukeni. Moya wu xi fambisa xi ya ekule. Kutani wu wisa xitlukana kahle eka tlhelo lerin'wana ra patu.

"Xewani xitlukana xa xitshopana," ku vula xinyenyana eka tlhelo lerin'wana ra patu. "Xana u ta tshama na mina?" "A swi twisiseki," "Ximanga xi te a ndzi ri wa rihlaza. Sweswi xinyenyana xi ri ndzi wa xitshopana. A ndzi swi tivi leswaku ndzi wa muhlovo muni".

Tluka a ri ri ekusuhi no vutisa xinyenyana loko moyu wu tlhela wu sungula ku hunga. Huu! Ku ba moyu wu tlakula xitlukana xi ya ehenhla, ehenhla empfhukeni. Moya wu xi fambise mpfhuka wo leha swinene. Wu wisele xitlukana ehansi ensin'wini leyikulu.

A ku ri na tihomu ti ri karhi ti dya byanyi. Yin'wana ya tihomu yi tile ku ta languta xitlukana. "Mhoo," ku vula homu. "Xewani tluka ra xilamula." "A swi twali," ku vula xitlukana. Sweswi homu yi ri ndzi wa xilamula. A ndzi swi tivi leswaku ndzi wa muhlovo muni."

Tluka a ri ri ekusuhi no vutisa homu loko moyu wu tlhela wu sungula ku hunga. Huu! Ku ba moyu wu tlakula xitlukana xi ya ehenhla, ehenhla empfhukeni. Moya wu xi fambise mpfhuka wo leha swinene. Wu wisele xitlukana ehenhla ka xintshabyana.

A hi vulavuleni

I yini lexì endleke leswaku tluka ri wa emurhini?
 Xana tluka ri fambise ku yini ku suka eka xiharhi xin'we
 ku ya eka xiharhi xin'wana?
 Hikwalaho ka yini mutsari a tirhisa rito ra "Huu!"?
 Xana ku na switori leswi u swi tivaka leswi eka swona swiharhi swi
 kotaka ku vulavula?
 U ehleketa leswaku ku ta landzela yini eka xitori lexì?
 U ehleketa leswaku xitori lexì xi ta hela hi ndlela yihi?
 Dirowa patu leri xitlukana xi fambeke eka rona ku suka emurhini
 ku fika eka homu.

Hi endleni

A hi tsaleni

Hlamusela xifaniso xa wena u tirhisa marito ya "ro sungula",
 "kutani", "endzhaku ka sweswo" na "eku heteleleni".

Ro sungula tluka

Kutani ri'

Endzhaku ka sweswo

Eku heteleleni

A hi hlayeni

A hi voneni leswi xitori xi
herisaka xiswona.

A hi endleni

Encenyetani xitori lexi. Ku laveka vatlangi
va kaye:

- Munhu un'we loyi a nga ta va tluka.
- Vana va ntsevu lava nga ta va swiharhi.
- Munhu un'we loyi a nga ta va mufana.
- Munhu loyi a nga ta va manana.
- Wo hetelela, munhu un'we loyi a nga
ta va murunguri.

Xitlukana xi tshamile masikunyana kwale. Ku tile
mbuti eka xona. "Xewani tluka ro tshwuka," ku
vula mbuti. "Xana u tile ku ta tshama na mina
exintshabyanini?" "A swi twali," ku vula xitlukana.
"Ximanga xi te ndzi wa rihlaza, xinyenyanwa xi
ku ndzi wa xitshopana na homu yi ku ndzi wa
xilamula. Sweswi mbuti yi ri ndzi wo tshwuka.
A ndzi swi tivi leswaku ndzi wa muhlovo muni."

Xitlukana xi titshamela xi ku whii! "Xewani tluka
ra buraweni," ku vula nguluve. "A ndzi lave ku ku
dya sweswi. Xana u tisile hi moyo haleno?"

"A swi twali," ku vula xitlukana. "Ximanga xi
te ndzi wa rihlaza, xinyenyanwa xi ku ndzi wa
xitshopana na homu yi ku ndzi wa xilamula na
mbuti yi ku ndzi wo tshwuka. Sweswi nguluve yi
ri ndzi wa buraweni. A ndzi swi tivi leswaku ndzi
wa muhlovo muni."

Hi nkarhi wolowo xifanyetana xi vonile tluka
kutani xi ri rholela. "Vona," xi byela manana wa
xona. "Vona tluka ra muhlovo wa nsuku. Languta
matluka man'wana. I ya rihlaza, xitshopana,
xilamula, i yo tshwuka, buraweni na nsuku." "Ina,"
ku hlamula manana wa xona. "Sweswi ku nga
hundza ximumu, matluka ya na mihlovo ya
xixikana."

Murunguri u hlamusela
xiyenge xa xitori lexi
nga hlamuseriwiki
hi swiharhi, mufana,
manana wa mufana na
tluka.

A hi tsaleni

Xana tluka ri vulavurile na swiharhi swingani? Swi longoloxe u tlhela u vula leswi xiharhi xin'wana na xin'wana xi vuleke swona eka tluka.

Xiharhi	Xi te yini eka tluka?
1	
2	
3	
4	
5	

Mufana u te yini hi muhlovo wa tluka?

Manana wa mufana u vule yini hi muhlovo wa tluka?

U ehleketa leswaku leswi vuriwaka eka xitori lexi swa humelela hi ntiyiso? Hikwalaho ka yini?

U ehleketa leswaku xitori lexi xi humelele hi n'hweti yihi? Hikwalaho ka yini u vula sweswo?

A hi vulavuleni

Tlhela u hlaya xitori xa xitlukana.

- Vulavula hi leswi xitori xi sunguriseke xiswona.
- Vula leswi xitori xi heriseke xiswona.

A hi endleni

Dirowa xifaniso xa leswi xitori xi sunguriseke xiswona u tlhela u tsala ndzimana hi masungulo ya xitori.

Rhang'a hi ku pfampfarhuta xitori xa wena kutani u kombela munghana wa wena leswaku a xi hlela. Kutani xi tsale hi vukheta eka swivandla leswi nga laha hansi. Xitori xa wena xi fanele ku leha xi va na kwalomu ka 120 – 140 wa marito.

Siku:

A hi endleni

Dirowa xifaniso hi leswi humeleleke tluka loko ri hungiwa hi moyu u tlhela u tsala ndzimana hi leswi humeleleke eka miri wa xitori.

Dirowa xifaniso xa leswi xitori xi heriseke xiswona u tlhela u tsala ndzimana hi mahetelo ya xitori.

Swirhangi na swivuriso

A hi endleni

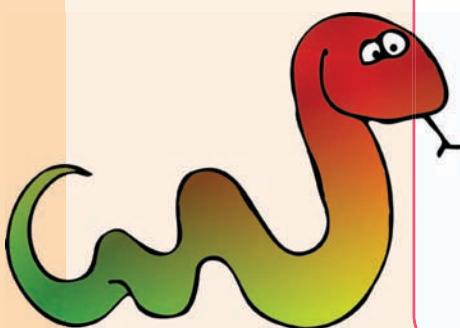
1

Rintiho rin'we a ri nusi hove.

Hlaya swivuriso kutani u vulavula hi leswi swi vulaka swona. Dirowa xifaniso xa leswi xi swi kombisaka. Xo hetelela, tsala xivulwa u hlamusela xivuriso.

2

U nga dlayi nyoka u ndzuluta, ta mincele ta ku vona.

3

Khongoloti ri tiya hi swingwavila swa rona.

Siku:

Mphikizano wa rivilo ra swirhangi na swilandzi

A hi hungaseni

Ringetani mphikizano wa rivilo ra swirhangi na swilandzi na munghana wa wena. Vonani leswaku i mani a nga ta hatlisa ku kuma no khwantihata swirhangi kumbe swilandzi.

A hi tsaleni

Hlawula marito ya ntlhanu yo huma eka xifaniso kutani u ma tirhisa ku vumba swivulwa.

A hi hayeni

Lemuka leswaku
xiletelo xin'wana
na xin'wana xi
sungula hi riendli.

A hi tsaleni

R1,50 rin'we

R2,00 rin'we

R6,00 rin'we

R4,00 rin'we

Ntsengo

Tirhandi

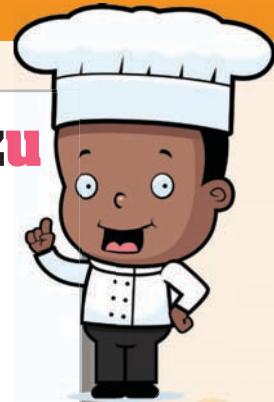
Tisente

A hi vulavuleni

Xana u fanele ku endla yini endzhaku ko tsemelela mabanana?

Xana u fanele ku endla yini u nga si nyunyetela chukele eka saladi?

Hi swihi switirhisiwa leswi u faneleke ku va na swona leswaku u kota ku endla saladi leyi? Swi tsale ehansi.

U ta fanela ku va na mali muni leswaku u kota ku endla saladi ya mihandzu?

Siku:

A hi tsaleni

Tsala rhesipi ya swakudya leswi u swi rhandzaka swinene.

A hi endleni

Hlaya xivulwa xin'wana na xin'wana kutani u tsala xirhendzevutana eka risivi leri u nga ri tirhisaka ematshan'weni ya riviti kumbe maviti lama tsariweke hi muhlovo wo tshuka.

Nhwanyana u tshama eDurban.

mina	yena	vona	yon	tona	xona	swona
------	------	------	-----	------	------	-------

Mufana i xitlangi xa bolo ya milenge.

mina	yena	vona	yon	tona	xona	swona
------	------	------	-----	------	------	-------

Jabu na Risenga va rhandza ku tlanga bolo ya milenge loko xikolo xi humile.

mina	yena	vona	yon	tona	xona	swona
------	------	------	-----	------	------	-------

Mbyana yi hlongorisa ximanga.

mina	yena	vona	yon	tona	xona	swona
------	------	------	-----	------	------	-------

Rhesipi ya _____

Swichelachelana

Maendlele

Risivi i rito leri tirhisiwaka ematshan'wini ya riviti. Masivi ya komisa swivulwa no endla leswaku swi vuleka no hlayeka hi ku olova.

A hi tsaleni

Tatisa **leri, lowu,**
lexi kumbe leyi.

Masivi-komba ya kombisa ndhawu ya laha xanchumu xi nga kona. Leri, leti, loyi i masivi lama kombisaka ndhawu yo sungula, ku nga ndhawu ya le kusuhi swinene kasi lero, leto, loye ya kombisa ndhawu ya vumbirhi ya le kulenyana.

	ekusuhi	ekule
Vun'we	lexi	Lexo
Vunyingi	leswi	Leswo

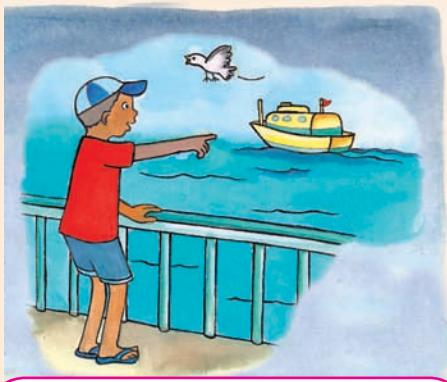
_____ i jasi ra mina.

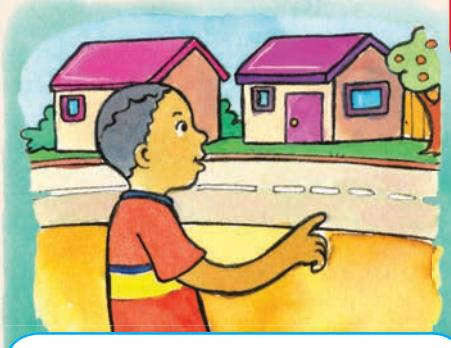
_____ i n'weti.

_____ hi xona xitarata lexi ndzi tshamaka eka xona.

_____ i xike pe.

_____ i xitarata xa Biko.

_____ i bayisikiri ya mina.

A hi tsaleni

Tsala swivulwa swa mune u sungula hi **risivi-komba** leri faneleke.

Siku:

Sweswi tirhisa masivi-komba lama nga eka vunyingi.

Tatisa **lowu** **leswi** **lexi** **leyi** **kumbe** **leti**.

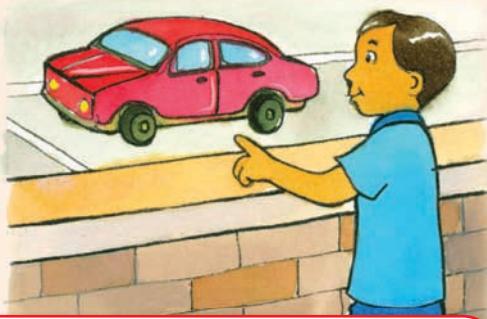
_____ i ximanga xa mina.

_____ i rhoko ya mina leyintshwa.

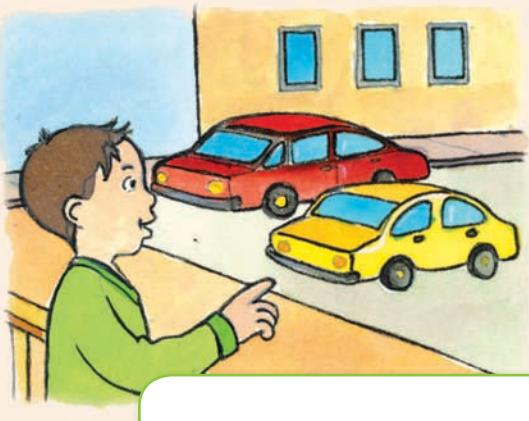
_____ i swimanga swa mina.

_____ i movha wa mudyondzisi wa mina.

_____ i tinyeleti.

_____ i vana va xikolo.

A hi tsaleni

Tsala swivulwa swa mune leswi sungulaka hi **leswi** kumbe **leswo**.

I swilo swa vamani?

A hi tsaleni

Khwantihata marito lama faneleke eka xivulwa xin'wana na xin'wana.

Leyi/Loyi i bayisikiri ya yena.

Lowu/leti i movha wa vona.

I tipene **ya Gezani/ta Gezani?**

Leri /lexi i jasi ra mina.

Lexi/loyi i xikolo xa hina/mina.

Riqingho **leri/leyi** i ra mani?

Leyi/lexi i mbyana ya kokwana.

I voko ra **yena/hina**.

Leri/lava i bokisi ra maapula.

Xisaka **xa tuva/swa tuva**.

Vana **lava/loyi** i va xikolo xa hina.

Yindlu **ya mina/ta mina**.

Rhoko **ya Gavaza/ta Gavaza**.

Leyi i mbyana **ya mina/swa mina**.

A hi tsaleni

Khwantihata marito lama nga mafuwi
eka swivulwa leswi landzelaka.

Lowu i muti wa hina.

I swiluva swa yena.

Rifuwi i rito leri
kombisaka mfuwo.

Tintanghu ta Tsakani.

I malekere ya vona.

Xikolo xa vana va tindzumulo.

Timabulu ta mufana.

Leti i tibuku ta munghana wa
mina.

Xipopana xa Sasavona.

Xikipa xa Thabo.

Mahlo ya ximanga.

Tibuku ta wena hi leti.

Masokisi ya Rhulani.

Tsala marito lama faneleke ku hetisa swivulwa leswi landzelaka.

Tirhisra marito lama landzelaka ku ku pfuna.

ra

xa

ta

ya

Lowu i movha wa John.

Tibutsu _____ vafana to raha bolo hi tona.

Leyi i rhoko _____ Ann.

Afrika-Dzonga i tiko _____ hina.

Lexi i xitulu _____ kokwana.

Purasi _____ malume.

Selefoni _____ tatana yi lahlekile.

A hi tsalen'i

Yelanisa swivulwa
leswi nga eka
kholomu yo sungula
na swivulwa
leswi faneleke
eka kholomu ya
vumbirhi.

A hi hungaseni

<u>Mina na vandyangu wa ka hina</u> a hi tshami eGiyani
<u>Maria</u> a nga endli ntirhokaya wa yena nimadyambu
<u>Mbyana</u> ya mina a yi dyi nhlampfi
A <u>wu</u> tlangi chese nindzhenga.
<u>Jabu</u> a nga hlambeli exikolweni.
<u>Vana</u> a va rhandzi maapula.
A <u>ndzi</u> na mbyana ya xifuwana
<u>Mina na buti wa mina</u> a hi etleli hi awara ya nhungu.

U tlanga thenisi.

U tlanga bolo ya milenge.

Va rhandza malamula.

Hi tshama eka Malamulele.

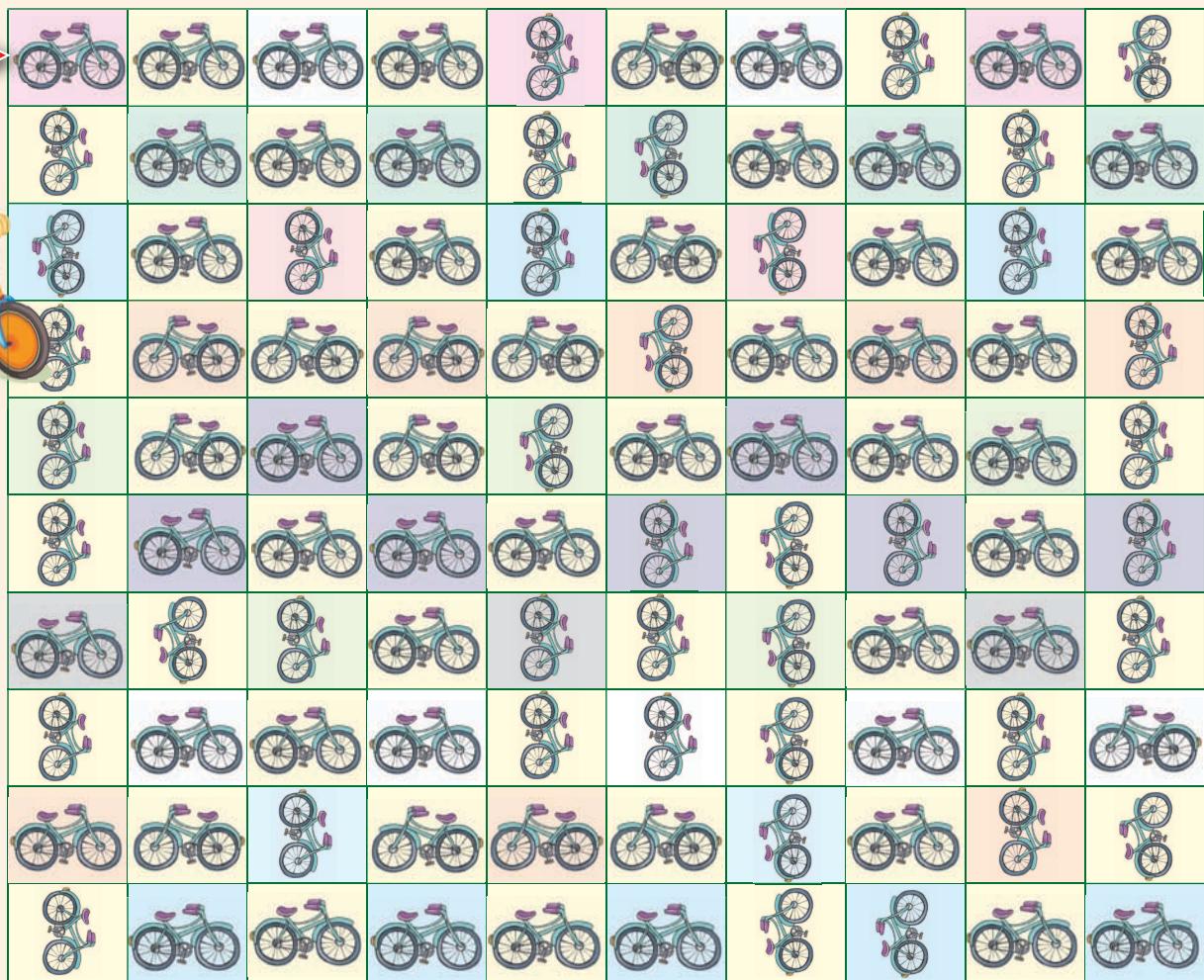
U languta TV.

Yi dya marhambu.

Hi etlela hi awara ya 9 ehenhla ka nhloko.

Ndzi na ndlopfu.

SUNGULA

KAYA

Endla xikukwana xa pomupomu

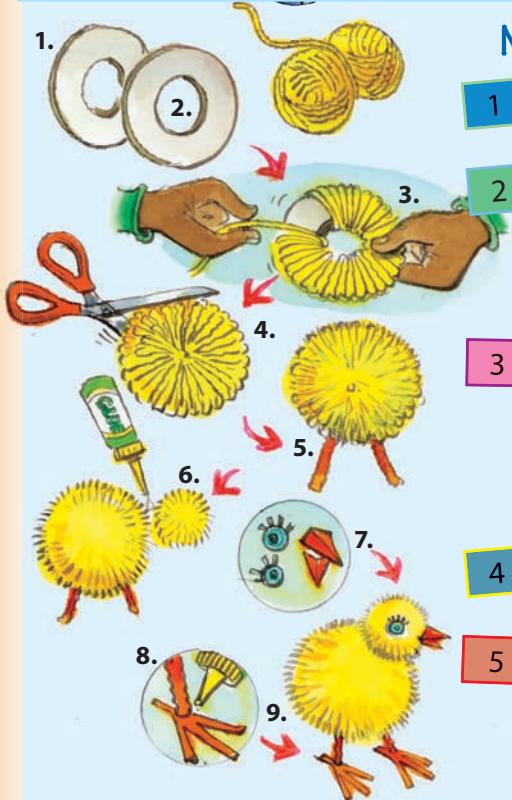

Hlaya swiletelo kutani u hlamusela munghana wa wena leswi u faneleke ku endla swona ku kota ku endla xikukwana lexi.

A hi vulavuleni

A hi endleni

Sweswi endla xikukwana xa wena.

- 6 Namarheta tipomupomu timbirhi swin'we.
- 7 Petsa xibasisi xa phayiphi kumbe wayere leyi phutseriweke hi phepha kumbe pulasitiki ku endla milenge mimbirhi ya xikukwana.
- 8 Tsema mikondzo, mahlo na nomo eka pheji ra switsemiwa emakumu ka buku ya wena.
- 9 Swi namarhete eka tipomupomu.

Leswi u faneleke ku va na swona

Bolo ya wulu ya xitshopana
Xibasisi xa phayiphi xin'we kumbe wayere leyi phutseriweke hi phepha kumbe pulasitiki.
Mahlo, nomu na mikondzo swo huma eka pheji ra switsemiwa. Xidamarheti.

Maendlele ya tipomupomu ta wena

- 1 Dirowa swirhendzevutana leswikulu swo fana swimbirhi eka khadibodo. Sweswi swi tseme.
- 2 Dirowa swirhendzevutana swimbirhi leswitsongo endzeni ka swirhendzevutana leswimbirhi leswikulu. Swi tseme ku endlela leswaku swirhendzevutana leswikulu swa khadibodo swi kumeka swi ri na mbhovo exikarhi ka swona.
- 3 Veka swirhendzevutana kun'we kutani u hulela wulu ya xitshopana hi mbhovo lowu nga exikarhi na le tlhelo ehandle ku fikela loko swirhendzevutana swi phutselekile hinkwako. U nga tirhisa tingoti ta wulu timbirhi kumbe tinharhu hi nkarhi wun'we ku endlela ku hatla u heta ku phutsela swirhendzevutana.
- 4 Tirhisa xikero lexi karihaka swinene, tsema wulu exikarhi ka makumu ya swirhendzevutana swimbirhi.
- 5 Nghanisa xibasisi xa phayiphi kumbe wayere leyi phutseriweke hi phepha kumbe pulasitiki hi le xikarhi ku kota ku endla milenge ya xikukwana.
  - Veka ngoti ya wulu exikarhi ka swirhendzevutana swa khadibodo kutani u yi boha swinene. Endla mafundzu mambirhi kutani u susa makhadi.
  - Sweswi endla pomupomu leyitsongo hi swirhendzevutana leswitsongo swimbirhi.

A hi tsalenii

Xi thye vito xikukwana xa wena.

I yini leswi u faneleke ku va na swona leswaku u kota ku endla tipomupomu?

Xana xidamarheti xi laveriwa yini?

Siku:

Xikukwana xa bokisi

A hi endleni

Languta swifaniso leswi landzelaka kutani u tsala swiletelo swo endla xikukwana xa bokisi ra matandza. Rhanga hi ku swi pfampfarhuta endzhaku u swi tsala hi vukheta laha hansi.

U nga tirhisa marito lama landzelaka ku ku pfuna.

pende

bokisi ra matandza

ehandle

endzeni

tsema

xikero

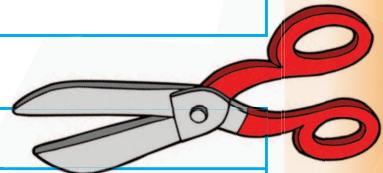

**Hi swili switirhisiwa leswi u faneleke
ku va na swona?**

swivumbeko swa tiyinhanharhu

Swiletelo

1

2

3

4

5

6

7

TEACHER: Sign

Date

Vana va 11 wa malembe va kandziyisa buku ya swa ku sweka

Nhlokohmaka

Zoe Bain

Ntila wo hlamusela mutsari

Ndzimana ya manghenelo

Jack Witherspoon u languteka tanihu mufana un'wana na un'wana wa 11 wa malembe. U tlanga ntlangu wo rheta hi tirholara, u tlanga ntlangu wa bolo ya milenge a tlhela a rhandza ku sweka.

A hi vulavuleni

Hlaya atikili ya A na atikili ya B. Entlaweni wa n'wina, vulavulani hi atikili ya A na atikili ya B. Vulavulani hi tinhlamulo ta swivutiso leswi landzelaka.

Hi tihi tinhlokomhaka naswona ti koka mahlo ya hina hi ndlela yihi?

Ku na yini eka ndzimana yo sungula naswona yi hi koka mahlo hi ndlela yihi?

I yini leswi tiatikili ti vulavulaka hi swona?

I swiendleko swihi leswi hlamuseriwaka hi atikili yin'wana na yin'wana?

Kambe Jack loyi a nga heta malembe yo tala a ri karhi a vabya, u kandziyisile buku ya yena ya swa ku sweka yo sungula, leyi vitaniwaka “Twist it up”.

Jack u vile na ku tsakela swo sweka loko a ri na malembe ya ntsevu hi nkarhi lowu a ri exibedhlele eka nkarhi wo leha swinene. A a tala ku hlalela minonganoko eka TV ya le xibedhlele. Hi nkarhi wolowo u thumbile na chanele ya “Food Network”. U sungule ku endla tirhesipi ta yena loko a ha ri exibedhlele kutani a ti ringeta loko a vuyile ekaya.

Buku ya Jack yi xavisiwa emisaveni hinkwayo kasi u tlhela a nyikela yin'wana ya mali leyi a yi kumaka eka minhlangano leyi pfunaka vana lava vabyaka va tlhela va ri na vusweti.

U nga si hlaya

- Languta swifaniso na tinhlokomhaka kutani u ringeta ku bvumba leswi xitshuriwa xi vulavulaka hi swona.
- Sikima pheji ku vona leswi u nga ta hlaya hi swona.

Loko u ri karhi u hlaya

- Ringanisa ku bvumba ka wena na leswi u swi hlayeke.
- Loko u nga twisisi xiyenge, tlhela u xi hlaya hi ku nonoka, u xi hlayela ehenhla.

Xikolo xa New Town xi tlhela xi hlula nakambe

8 Nyenankulu 2015

Bheki Phakati

Tlilasi ya giredi ya 4 ya xikolo xa New Town yi winile sagwati tolo eka xinkhubyana xa Siku ra Tibuku ra Misava. Vana va tlilasi ya giredi ya 4 va hlayerile vana va giredi ya 1 na va giredi ya 2 switori exikolweni xa vona.

N'wana un'wana na un'wana wa giredi ya 4 u hlayerile vana va tigiredi ta le hansi switori. Vana va giredi ya 4 va tiendlerile tibuku tin'wana.

Tibuku tin'wana ti tisile hi vakandziyisi va tibuku handle ko va hakerisa. Vana va giredi ya 1 na va giredi ya 2 va tsakerile tibuku leto saseka swonghasi. Vana vo tala va huma emindyangwini leyi nga na vusweti kutani va pfumala tibuku to fana na leti emakaya ya vona.

A hi tsaleni

Switwananisi na swipfuneti

Vana va _____ tlanga ntlangu wa xitumbelelani.	Hahani u _____ kandza timanga mundzuku.
Xana wa yi tiva buku _____ "A hi peleni nambu"?	Tlilasi ya giredi ya 4 _____ winile sagwati eka mphikizano.
Ximanga _____ ettele ehansi ka tafula.	Vahluri _____ tsakile swinene.
Mufana _____ vabya namuntlha.	Mbyana _____ vukula rhambu.

Hikahata swivulwa leswi landzelaka hi ndlela leyi faneleke.

Jack u tsarile buku leyi tivekaka emisaveni hinkwayo _____

Namuntlha a ri ri Siku ra Tibuku ra Misava _____

I mani loyi a nga kuma sagwati _____

Hikwalaho ka yini xikolo xa New Town xi winile sagwati _____

Mphikizano wo Tumbuluxa Swifungho swa Tibuku

Vanhwanyana vambirhi va giredi ya 4 va hlurile eka mphikizano wa Tumbuluxa Swifungho swa Tibuku.

Vahluri lava tsakeke swinene, ku nga Bongi Dube na Mary Smit, va winile sagwati ra 10 wa tibuku hikwalaho ko endla swifungho swa tibuku swo hlawuleka.

Bongi Dube na Mary Smith

Vahluri va mphikizano wo Tumbuluxa Swifungho swa Tibuku.

Xitwananisi xi lawula hi riviti leri kumekaka eka xivulwa. Xipfuneti xa "ha" xi kombisa leswaku leswi endliwaka swa ha ya emahlweni, "ta" xi kombisa nkarhi lowu taka. Loko riviti ri ri eka vunyingi, na xitwananisi xi fanele ku va eka vunyingi. Xik: Tihomu ti dya byanyi.

A hi endleni

Tirha na munghana wa wena ku kunguhata atikili ya phephahungu ra n'wina hi leswi xikolo xi humeleleke eka swona. Atikili ya wena yi fanele ku va na kwalomu ka 60 – 80 wa marito.

Ehleketani nhlokohaka leyi mi nga ta tsala hi yona. Tatisani nhlokohaka ya atikili ya n'wina exikarhi ka mepe wa miehleketo kutani mi tatisa swilo swa mune leswi mi nga ta tsala hi swona eka mabokisi ya mune. Mi nga tirhisa mepe wa miehleketo wu va xiletelo xa n'wina loko mi tsala atikili ya n'wina.

1

Handwriting practice lines for activity 1.

2

Handwriting practice lines for activity 2.

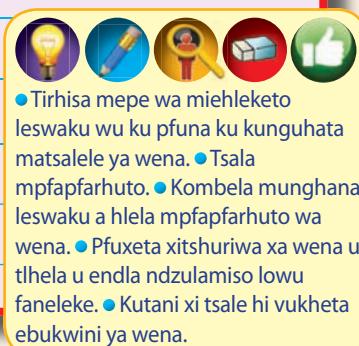
Atikili ya mina ya phephahungu i:

3

Handwriting practice lines for activity 3.

4

Handwriting practice lines for activity 4.

● Tirhisa mepe wa miehleketo leswaku wu ku pfuna ku kunguhata matsalele ya wena. ● Tsala mpfapfarhuto. ● Kombela munghana leswaku a hlela mpfapfarhuto wa wena. ● Pfuxeta xitshuriwa xa wena u tlhela u endla ndzulamiso lowu faneleke. ● Kutani xi tsale hi vukheta ebukwini ya wena.

Siku:

MHALA MHALA

Nhlokohaka

Siku

Dirowa xifaniso hi atikili ya wena.

A hi vulavulenī

Lulamisa mbulavulo wo huma eka
atikili ya wena ya phephahungu.

Tirhisa switsundzuxo leswi landzelaka
ku ku pfuna.

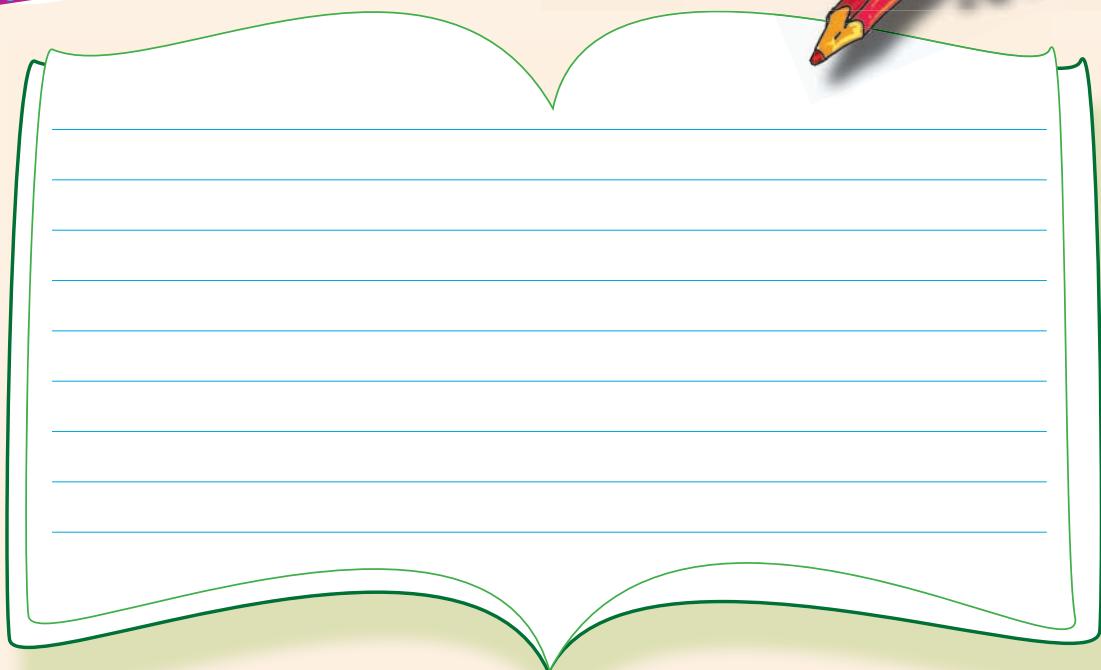
SWITSUNDZUXO SWO LULAMISA MBULAVULO

- Mbulavulo wa wena wu fanele ku va na manghenelo, miri na mahetelelo.
- Landzelerisa swiendleko hi ndlela leyi faneleke.
- Tsundzu ka ku yima hi ndlela leyi faneleke.
- Tirhisa thoni ya rito leyi faneleke.
- Tiyisisa leswa ku hinkwavo va kota ku twa.
- U nga tilumalumi.
- Languta vajingiseri va wena.

A hi tsalenī

Titsalele tinotsi
to koma.

A hi tsaleni

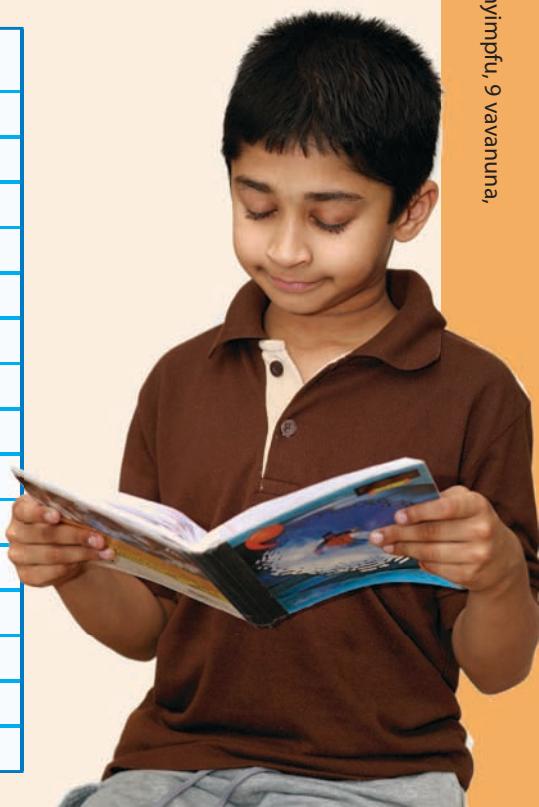
Hi tirhisa swirhangi swo vumba vunyingi loko hi vumba vunyingi bya rito.

Murhi wun'we, mirhi yo tala. Lekere rin'we, malekere mambirhi.

1 N'wana un'we vambirhi.	2 Tino rin'we mambirhi.	3 Sekwa rin'we mambirhi.	4 Nkondzo wun'we mimbirhi.
5 Tamatsisi rin'we mambirhi.	6 Zambana rin'we mambirhi.	7 Mango wun'we mambirhi.	8 Nyimpfu yin'we timbirhi.
9 Wanuna un'we vambirhi.	10 Wansati un'we vambirhi.	11 Nhlampfi yin'we timbirhi.	12 Kondlo rin'we mambirhi.
13 Tiko rin'we mambirhi.	14 N'wana un'we vambirhi.	15 Ximanga xin'we swimbirhi.	16 Mhisi yin'we timbirhi.

1 vana, 2 matino, 3 masekwa, 4 minkondzo, 5 matamatsisi, 6 mazambana, 7 mimango, 8 tinyimpfu, 9 vavanuna, 10 vavasati, 11 tinhlampfi, 12 makondlo, 13 matiko, 14 vana, 15 swimanga, 16 timhisi

Ndzi kota ku	Ku kambisisa	Smile	Frown
hlaya ntsheketo.			
hlaya rhesipi.			
hlaya swiletelo.			
hlaya atikili ya phephahungu.			
boxa nhlokomhaka, ntila wo hlamusela mutsari, manghenelo.			
kunguhata ndzi tlhela ndzi tsala xitor.			
kunguhata ndzi tlhela ndzi tsala swiletelo.			
kunguhata ndzi tlhela ndzi tsala rhesipi.			
bvumba switori na mahetelelo ya swona.			
encenyeta xitor.			
boxa swimunhuhatwa, kungu na mbangu.			
tirhisa swirhangi na swilandzi.			
masivi-nene na masivi-komba.			
tirhisa switwananisi na swipfuneti.			
tirhisa swihikahati leswi faneleke.			

Vulavula na munghana wa wena hi xitori lexi u lavaka ku xi tsala.

A hi tsalení

I vamani swimunhuhatwa swa wena?

- Tirhisa mepe wa miehleketo leswaku wu ku pfuna ku kunguhata matsalele ya wena. • Tsala mpfapfarhuto.
- Kombela munghana leswaku a hlela mpfapfarhuto wa wena. • Pfuxeta xitshuriwa xa wena u tlhela u endla ndzulamiso lowu faneleke. • Kutani xi tsale hi vukheta ebukwini ya wena.

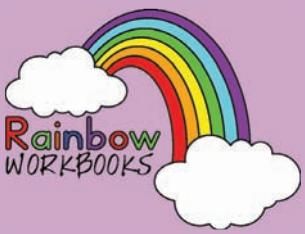
Xitori xi humelela kwihi?

Mayelana
na xitori

Xitori xi herisa ku yini?

Endla buku ya wena. Tsema pheji leri landzelaka ra buku leyi. Tsema eka mintila ya mathonsi. Petsa pheji eka mintila. Tsala vito ra buku eka khavhara. Tsala vito ra wena ehansi ka vito ra buku hikuva hi wena mutsari wa xitori. Dirowa xifaniso ekhavhareni. Sweswi tsala xitori xa wena endzeni ka buku.

MAYELANA NA MUTSARI

Tsala vito ra wena

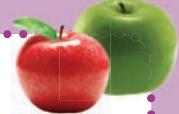
Malembe ya wena

Laha u tshamaka kona

8

Gozra 4: Tsema eka ntla wo tiya endzhaku ka loko u sitepurile buku ya wena.

Dirowa xifaniso laha.

Tsala vito ra buku laha.

Tsala vito ra wena (hi wena mutsari).

1

Gozra 1: Petsa eka ntla wa mathonsi.

5

4

Yisa emahilweni xitorti xa wena laha.

Tsala miri wa xitorti xa wena laha.

Dirowa xifaniso laha.

Dirowa xifaniso laha.

Dirowa xifaniso laha.

Sungula ku tsala xitori xa wena laha.

2

Dirowa xifaniso laha.

Heta xitori xa wena.

7

Yisa emahilweni xitori xa wena laha.

3

Tsala leswi humelelaka eku heteleleni ka xitori xa
wena.

9

Dirowa xifaniso laha.

Dirowa xifaniso laha.

Nkongomelo wa 3: Hinkwaswo swi kona eka leswi u hlayaka swona

Xitshuriwa xo nyika vuxokoxoko
Kotara ya 2: Mavhiki ya 1 - 2

33 Hi byeriwa yini hi maxelo? 70

Ku hlaya xitshuriwa xo nyika vuxokoxoko lexi nga na swifaniso.
Ku hlaya chati ya maxelo na chati ya tibara mayelana na ku na ka mpfula.
Ku humesa vuxokoxoko eka chati ya maxelo no ringanisa maxelo eka tindhawu to hambana.

34 Maxelo ya namuntlha ya ... 72

Ku endla chati ya maxelo ku tirhisiwa switsemiwa.
Ku nyika xiviko xa maxelo eka nonganoko wa TV wa ta maxelo.
Vadyondzi va hlela swiviko swa vona na swa vadyondzi-kulobye.

35 Ku tirhisa mahlawuri ku hlamusela maviti 74

Ku tirhisa mahlawuri ku hlamusela maviti.
Ku vumba swivulwa hi ku tirhisa mahlawuri lama nyikiweke.
Ku hetisa xitori hi ku tirhisa mahlawuri lama faneleke.
Ku rhekhoda marito lamantshwa na tinhlamuselo ta wona eka dikixinari ya munhu.

36 Swi humelele khale 76

Nkomiso wa maendli ya nkarhi lowu nga hundza.
Ku tsala eka dayari ku tirhisiwa nkarhi lowu nga hundza. Ku boxa maendli lama nga eka nkarhi lowu nga hundza.
Ku tsala nakambe xitshuriwa ku suka eka nkarhi lowu taka ku ya eka nkarhi lowu nga hundza.
Ku ringanisa mahlawuri.

37 Ku hlayela ku kuma vuxokoxoko 78

Ku hlaya xitshuriwa xo nyika vuxokoxoko- phamfulete.
Xikambela-ntwisiso xo huma eka phamfulete.
Ku endla phamfulete ku tirhisiwa swifaniso ku kota ku nyika vuxokoxoko.
Ku rhekhoda marito lamantshwa na tinhlamuselo ta wona eka dikixinari ya munhu.

38 Ku nyika vuxokoxoko 80

Ku kunguhata ku tsala phamfulete.
Ku endla phamfulete ku tirhisiwa swifaniso na xitshuriwa ku kota ku nyika vuxokoxoko.

Ku rhekhoda marito lamantshwa na tinhlamuselo ta wona eka dikixinari ya munhu.

39 Ku hlaya tichati ku kota ku kuma vuxokoxoko 82

Ku hlaya chati ya tibara ta swa mintlangu.
Ku hlamula swivutiso swo huma eka chati ya tibara.
Ku endla mbalango no tirhisa vuxokoxoko ku endla chati ya tibara.
Ku andlala chati ya tibara eka ntlawa.

40 Ku ringanisa swilo 84

Xitoloveto xo ringanisa mahlawuri.
Ku tirhisa mahlawuri ya ndzinganiso ku hlamusela swifaniso.
Mahlawuri lama faneleke ku tsundzukiwa.
Ku rhekhoda marito lamantshwa na tinhlamuselo ta wona eka dikixinari ya munhu.

**Ku hlaya xirungulwana no tsala nhlamuselo ya ximunhuhatwa.
Kotara ya 2: Mavhiki ya 3 - 4**

41 Ku hlaya xitor: Leswi Lulu a a ri xiswona 86

Ku hetisa xikambela-ntwisiso lexi humaka eka xitshuriwa xa xitor.
Ku languta leswi ximunhuhatwankulu xi cincisaka xiswona ku suka eku sunguleni ku fika eku heteleleni ka xitor.
Ku tsala tinhlamuselo timbirha ta mahanyelo ya ximunhuhatwa: Eku sunguleni na le ku heteleleni.
Ku encenjeta swimunhuhatwa swo hambana eka xitshuriwa.
Ku tirhisa mahlamuseri ku hlamusela ximunhuhatwa eka xitor.

42 Ku ehleketa hi xitor 88

Ku tsala eka dayari ku suka eka vonelo ra ximunhuhatwa.
Ku boxa mahlamuseri hinkwawo lama tirhisiweke eka mahanyelo ya ximunhuhatwa.
Ku boxa nhlokohaka na xiendliwa eswivulweni.
Ku rhekhoda marito lamantshwa na tinhlamuselo ta wona eka dikixinari ya munhu.

43 Ku tsala xitor 90

Ku kunguhata ku tsala xitor lexi hlamusela no tumbuluxa ximunhuhatwa.
Ku tirhisa mepe wa miehleketo ku hlamusela swihlawulekisi swa mahanyelo ya nkoka ya ximunhuhatwa.

44 Maendli ya tirha ntirho wa wona 92

Ku tsala swivulwa leswi nga na maendli lama kombisiweke eswifanisweni.
Ku yelanisa maendli lama nga eka nkarhi wa sweswi na lama nga eka nkarhi lowu nga hundza no susa maendli lama nga faneriki.

Ku tirhisa switwananisi leswi faneleke. Ku hlawula riendlili leri faneleke.
Ku rhekhoda marito lamantshwa na tinhlamuselo ta wona eka dikixinari ya munhu.

45 Dayari ya Mandu ya xihundla 94

Ku hlaya xitshuriwa ku langutiwa ximunhuhatwankulu.
Xikambela-ntwisiso ku tirhisiwa swivutiso leswi fambelanaka na ximunhuhatwankulu.

46 Ivanhu va muxaka muni? 96

Ku katsakanya xitshuriwa lexi nga eka nkarhi lowu nga hundza edayarini.
Nkanelo wa ximunhuhatwankulu na mahanyelo ya xona.
Ku boxa swihlawulekisi swa ximunhuhatwankulu no tirhisa mahlamuseri yo xi hlamusela.
Ku tsala nhlamuselo ya ximunhuhatwankulu.
Ku hikahata: Marito yo rungula na mahetisele ya swivulwa.

47 Maendli nakambe 98

Ku cinca maendli eswivulweni ku suka eka nkarhi wa sweswi ku ya eka nkarhi lowu nga hundza.
Matirhisele ya xitwananisi lexi twananisaka nhlokohaka na riendlili.
Ku rhekhoda marito lamantshwa na tinhlamuselo ta wona eka dikixinari ya munhu.

48 Kunguhata ku tsala xitor 100

Ku tirhisa maendlele yo tsala, ku kanelo, ku pfampfarhuta no hlela.

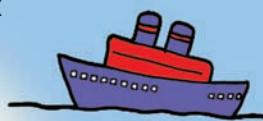
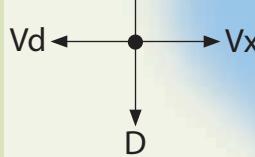
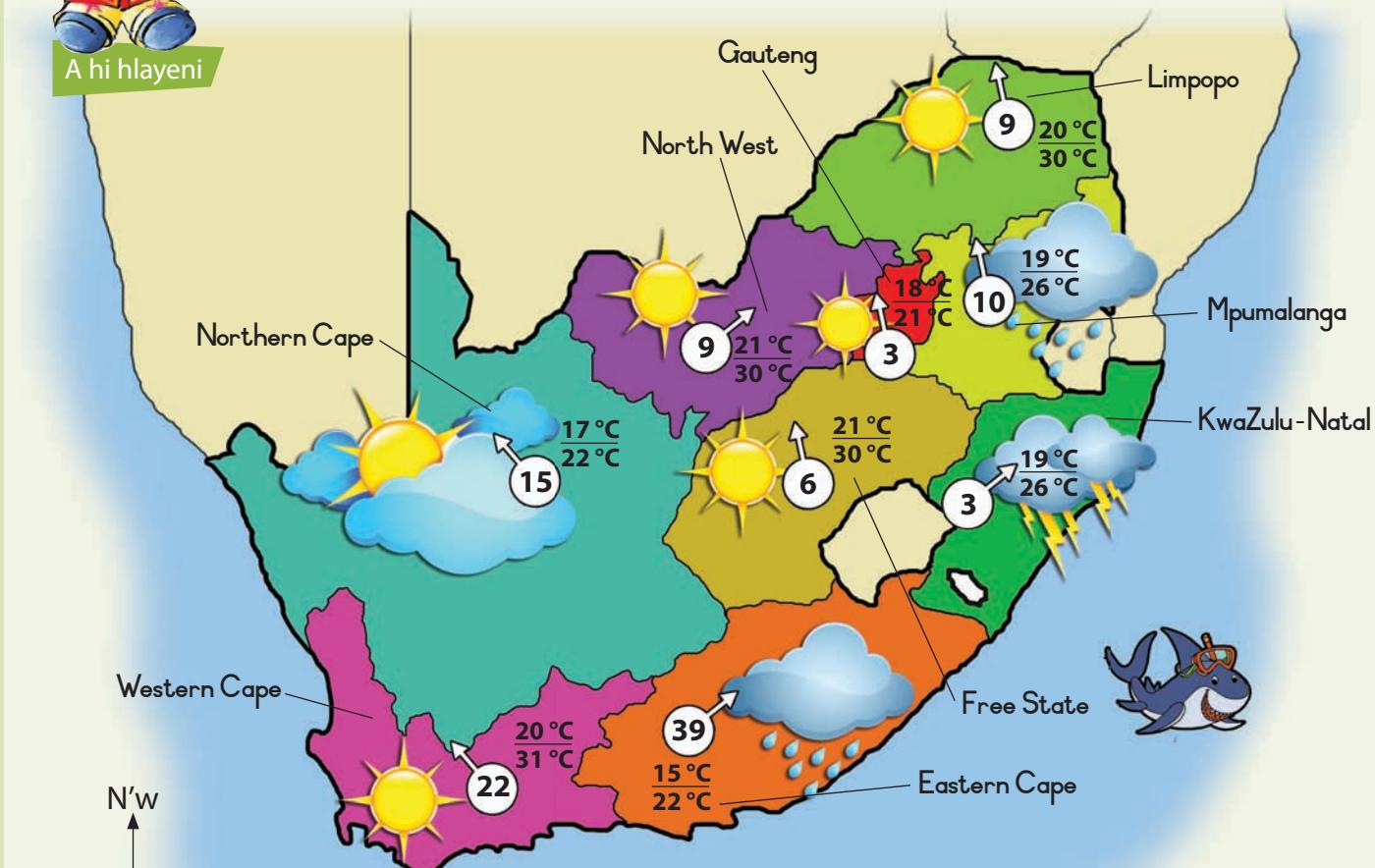

Hi byeriwa yini hi maxelo?

A hi hlayeni mepe wa maxelo.

A hi hlayeni

A hi vulavuleni

Vulavula na munghana wa wena hi mepe wa maxelo.

- Chati yi vula yini hi maxelo ya xifundza xa n'wina?
- Xana maxelo ya tano namuntlha?
- Vulavula hi maxelo ya le ka swifundza swin'wana.
- Vanhu va le Eastern Cape va ta ambala swiambalo swa njhani eka maxelo ya muxaka lowu?
- Hi kwihi laha maxelo ya nga kahle swinene? Hi kwihi laha maxelo ya nga biha swinene? Vula leswaku hikwalaho ka yini.

Swiletelo swa mimfungo ya maxelo			
Moya	22	Ku na mapapa laha na lahaya	
Themparecha	20 °C 31 °C	Mpfula	
Rihati na ku dzindza ka tilo		Ka hisa	
Mapapa		Nkungwa	

Siku:

A hi tsaleni

Ku na ka mpfula n'hweti yin'wana na yin'wana: Newville

Endla wonge u ya eku hlayeni xiviko xa maxelo eka TV u ri karhi u tirhisa mepe lowu nga eka pheji leri nga langutana na leri. Tsala leswi u nga ta vula swona eka xifundza xin'wana na xin'wana.

Tatisa mavito ya swifundzankulu	Hlamusela maxelo. Rhanga hi ku vula leswi tithemparecha ti nga ta va swona kutani u vula loko ku ta na mpfula, loko ku ta va na mapapa kumbe loko dyambu ri ta hisa.

A hi hlayeni

Hlaya chati leyi kombisaka ntsengo wa mpfula leyi neke eNewville eka tin'hweti ta khumembirhi. Vulavula na munghana wa wena leswaku ku nile mpfula yo tanih i kwihi eka n'hweti yin'wana na yin'wana.

A hi tsaleni

Sweswi hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Hi yihi n'hweti leyi veke na mpfula yo tala swinene?

Hi yihi n'hweti leyi a yi omile swinene?

Hi tifi tin'hweti leti vumbaka nguva ya mpfula?

Ku nile mpfula yo tanih i kwihi lembe leri?

Hi tifi tin'hweti leti veke na ntsengo wa mpfula leyi ringanaka?

Hi yihi n'hweti kumbe tin'hweti leti nga kumangiki mpfula?

Hi ku vona ka wena, hi wihi nkarhi wa kahle wo sungula ku byala? Hikwalaho ka yini?

hisa

hisanyana

hisa swinene

TEACHER: Sign

Date

Maxelo ya namunthha ya ...

A hi endleni

Endla chati ya maxelo. Tsema swifaniso swa mimfungho ya maxelo ku suka etshakwini ra pheji kutani u swi namarheta eka mepe lowu eka swifundzankulu swo hambana.

A hi vulavuleni

Loko u namarhetile mimfungho, vulavula na munghana wa wena hi chati ya wena ya maxelo. Vula leswi maxelo ya nga xiswona eka xifundza xin'wana na xin'wana.

Mpfula	Ku na mapapa	Ku na mapapa laha na lahaya	Ka hisa	Nkungwa	Rihati na ku dzindza ka tilo	Gamboko	Moya	Ka hisa

A hi tsaleni

Endla wonge u le ku vikeleni vayingiseri hi maxelo. Hlamusela xiyimo xa maxelo ya xifundzankulu xin'wana na xin'wana. Tsundzuxa vayingiseri hi swiambalo leswi va faneleke ku ambala swona. Va hlamusele leswi maxelo ya nga ta khumbisa xiswona migingiriko ya le kaya (xik: ku hlantswa wachen) kumbe loko va faneleku tota swo sivela ku hisiwa hi dyambu. Byela varimi hi maxelo lama va faneleke ku ya langutela.

Xifundzankulu	Swiyimo swa maxelo
1	
2	
3	
4	
5	
6	
7	
8	
9	

A hi vulavuleni

Sweswi
andlala
xiviko xa
wena xa
maxelo.

Avuxeni, hi mina

Loyi a mi tiselaka xiviko xa
maxelo ya namuntilha.

Xana ndzi	✓	✗
andlarile xiviko xa maxelo hi ndlela leyi twisisekaka?		
nyikile vuxokoxoko byo ringaneli hi maxelo ya le ka xifundza xin'wana na xin'wana?		
tirhisile mavulavulelo lama faneleke eka vayingiseri va vanhu lavakulu?		
tirhisile marito yo hlamusela maxelo lama faneleke?		
kongomisile no languta vayingiseri va mina loko ndzi hlamusela xiviko?		

Ku tirhisa mahlawuri ku hlamusela maviti

MAHLAWURI: Tsundzuka leswaku mavito i mavito ya vanhu, tindhawu na swanchumu. Mahlawuri ya hi nyika vuxokoxoko hi munhu, ndhawu kumbe xanchumu. Mahlawuri ya hlamusela **maviti**.

Ya hi hlamusela leswi xanchumu xi nga xiswona kumbe leswi munhu a titwisaka xiswona, ndlela leyi xilo xi twalaka hayona na leswi xanchumu xi nuherisaka xiswona. Ya tlhela ya hi pfuna ku endla leswi hi tsalaka kumbe leswi hi swi vulaka leswaku swi tsakisa.

A hi vulavuleni

Languta swifaniso leswi landzelaka. Hinkwaswo swi fambelana na maviti.

Byela munghana hi leswi swilo leswi landzelaka swi langutekisaka xiswona, swi nuherisaka xiswona no twarisa xiswona.

A hi tsaleni

Yelanisa rihlawuri eka kholomu yo sungula na riviti leri fanele eka kholomu ya vumbirhi.

lerinene
wuntshwa
lexitsongo
leyikulu
lonene
hisa
lavakulu
ntsanana
mambirhi

Iontsongo
vanhu
munghana
xibodze
siku
yindlu
n'wana
matuva
movha

Hlawula tiphere ta ntlhanu ta maviti na mahlawuri eka nxaxameto lowu nga laha henhla kutani u vumba swivulwa swa ntlhanu.

A hi tsaleni

Hlaya xitori lexi nga laha hansi kutani u tsala rihlawuri ra
riviti rin'wana na rin'wana u vona ku tsakisa ka swona.

A ri ri siku _____.
Wachi _____ yi rila alamu.
Ndzi tlurile emubedweni wa mina _____.
Ndzi ambarile xikipa _____ na buruku ro tshwuka.
Ndzi nwile tiyi yo _____ na tisangweji.
Ndzi khandziyile bazi _____.

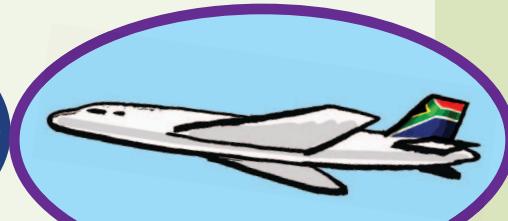
Sweswi tsala swivulwa swa nhungu hi leswi xitori xi heriseke xiswona. Tirhisa mahlawuri yo
hlamusela maviti.

kulu

kulunyana

kulu swinene

Nkarhi lowu nga hundza: Loko hi tsala swivulwa eka nkarhi lowu nga hundza, hi lungelela -ile eka riendli.

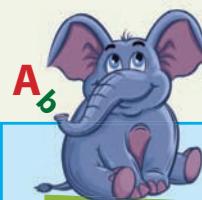
Nkarhi wun'wana riendli leri nga eka nkarhi lowu nga hundza ri nga komisiwa hi ku lungelela xilandzi xa –e. Xik: **tirha – tirhe.**

A hi tsaleni

Tsala eka dayari kwalomu ka 40 wa marito hi leswi u swi endleke eka mahelavhiki lama nga hundza. Maendli hinkwawo lama u ma tirhisaka ya fanele ku va eka nkarhi lowu nga hundza.

Eka Dayari

A₆

Ntivomarito

Dirowa ntila u yelanisa maendli ya nkarhi wa sweswi na maendli ya nkarhi lowu nga hundza.

dya	famba
fambile	pfukile
hleka	tshamile
pfuka	tlangile
tlanga	lava
sula	surile
lavile	tsutsumma
tsarile	etlerile
teka	dyile
tsutsumile	chayerile
chayela	tekile
vulavula	tshama
hlambil	yimbelerile
yimbelela	tsala
etlela	vulavurile
hlekile	hlamba

Sweswi tsala xirhendzevutana eka –ile.

Khwantihata maendli ya mapeletwana ya mune.

A hi hlayeni

Hlaya imeyili ya Jim leyi rhumeriwaka Mandu. Imeyili yi tsariwile **eka nkarhi lowu taka**. Tsala xirhendzevutana eka maendli lama nga eka imeyili ya Jim. Kutani tlhela u tsala leswi Jim a swi tsaleke eka nkarhi lowu nga hundza.

Eka

manduK@gmail.com

Yi huma eka

jimS@yahoo.com

11 Nyenyankulu 2015

15:14

Eka Mandu

Mundzuku ndzi ta ya ekhempeni ya ntlangu wa bolo ya milenge. Hi ta dya swakudya swo lalela endzhaku ko humesa swiambalo swa hina kutani hi etlela loko ku se byi ri vusiku. Hi ta tlanga mintlangu ya bolo ya milenge endzhaku ka swona hi languta swifaniso swa timuvhi ta bolo ya milenge.

Yi huma eka

Jim

Rhumela

saseka

sasekanyana

saseka swinene

Ku hlayela ku kuma vuxokoxoko

A hi hlayeni

Vana va xikolo vo tala va endla vutiolori nkarhi hinkwawo handle ko ehleketa hi swona. Va endla vutiolori loko va tlanga erivaleni ra mintlangu, loko va tlanga bolo kumbe loko va tsutsumela bazi.

Loko u endla vutiolori, u pfuna miri wa wena leswaku wu kula kahle wu tiyile leswaku wu kota ku endla leswu u lavaka leswaku wu endla swona. Ringeta ku gingirika siku rin'wana na rin'wana! Hikwalaho ka yini u nga ringeti ku hlambela, ku joga, ku famba, ku gada bayisikiri, ku ololoxa swirho, ku cina kumbe ku tlanga bolo ya milenge kumbe netibolo?

Vutiolori byi ku nyika mbilu ya ntsako.

Loko u endla vutiolori, mbilu ya wena yi pompa swinene, u hefemula hi ku hatlisa kasi miri wa wena wu kuma okisijeni yo tala. Leswi swi endla leswaku mbilu ya wena yi va na matimba.

Minete yin'wana na yin'wana ya vutiolori i ya nkoka.

A hi tsaleni

Hlaya atikili kutani u hlamula swivutiso leswi landzeleka.

Ku hlayela ku kuma vuxokoxoko

U nga si hlaya

- Languta swifaniso na tinhlokomhaka kutani u ringeta ku bvumba leswi xitshuriwa xi vulavulaka hi swona. ● Sikima pheji ku vona leswi u nga ta hlaya hi swona.
- Loko u ri karhi u hlaya**
- Ringanisa ku bvumba ka wena na leswi u swi hlayeke. ● Loko u nga twisisi xiyenge, tlhela u xi hlaya hi ku nonoka, u xi hlayela ehenhla.

Rihanyu ra vana

Vana va fanele ku endla vutiolori swinene no languta thelevhixini eka nkarhi lowuntsongo.

Lexi i xitshuriwa xa muxaka muni?

A	Rhesipi
B	Ntsheketo-dyondzo wa swiharhi
C	Xitshuriwa xo nyika vuxokoxoko
D	Xitshuriwa xa nhlamuselo

Xitshuriwa xi vula leswaku vana va fanele ku tirhisa nkarhi lowutsongo va endla yini?

A	Ku dya switsanana
B	Ku languta TV
C	Ku endla vutiolori byitsongo
D	Ku famba katsongo hi movha

Siku:

Atikili yi boxa swilo swinharhu leswi vutiori byi pfunaka hi swona.
Hi swihi swilo swa kona?

(Handwriting practice lines for the previous question.)

Hi ku vona ka wena mutsari u vula yini loko a ku "mbilu ya ntsako"?

(Handwriting practice lines for the previous question.)

Tsala phamfulete ya wena u kombisa nkoka wa vutiori.

A hi endleni

TEACHER: Sign

Date

Ku nyika vuxokoxoko

A hi endleni

Kunguhata ku tsala phamfulete ya wena.

Xana u ta tsala hi mayelana na yini?

- Tirhisa mepe wa miehleketo leswaku wu ku pfuna ku kunguhata matsalele ya wena. ● Tsala mpfapfarhuto.
- Kombela munghana leswaku a hlela mpfapfarhuto wa wena. ● Pfuxeta xitshuriwa xa wena u tlhela u endla ndzulamiso lowu faneleke. ● Kutani xi tsale hi vukheta ebukwini ya wena.

1

U ta nyika vuxokoxoko byih?

2

Hikwalaho ka yini vuxokoxoko lebyi byi ri bya nkoka?

3

I mani loyi a nga ta vuyeriwa hikwalaho ko kuma vuxokoxoko lebyi?

4

Vativi va ri yini hi nhlokomhaka ley?

Hi byih vuxokoxoko lebyi u lavaka ku byi nyika vanhu? Vula mianakanyo mimbirhi.

Hikwalaho ka yini vuxokoxoko lebyi byi ri bya nkoka?

A hi tsalen!

Endzhaku ko hlela xitshuriwa xa wena, xi tsale hi vukheta eka xivandla lexi nyikiweke. Tsala nhlokomhaka endzeni ka bokisi rin'wana na rin'wana.

1		2	
3		Dirowa xifaniso ku kombisa nhlokomhaka.	
4		Tsala nhlokomhaka ya xifaniso.	

Ku hlaya tichati ku kota ku kuma vuxokoxoko

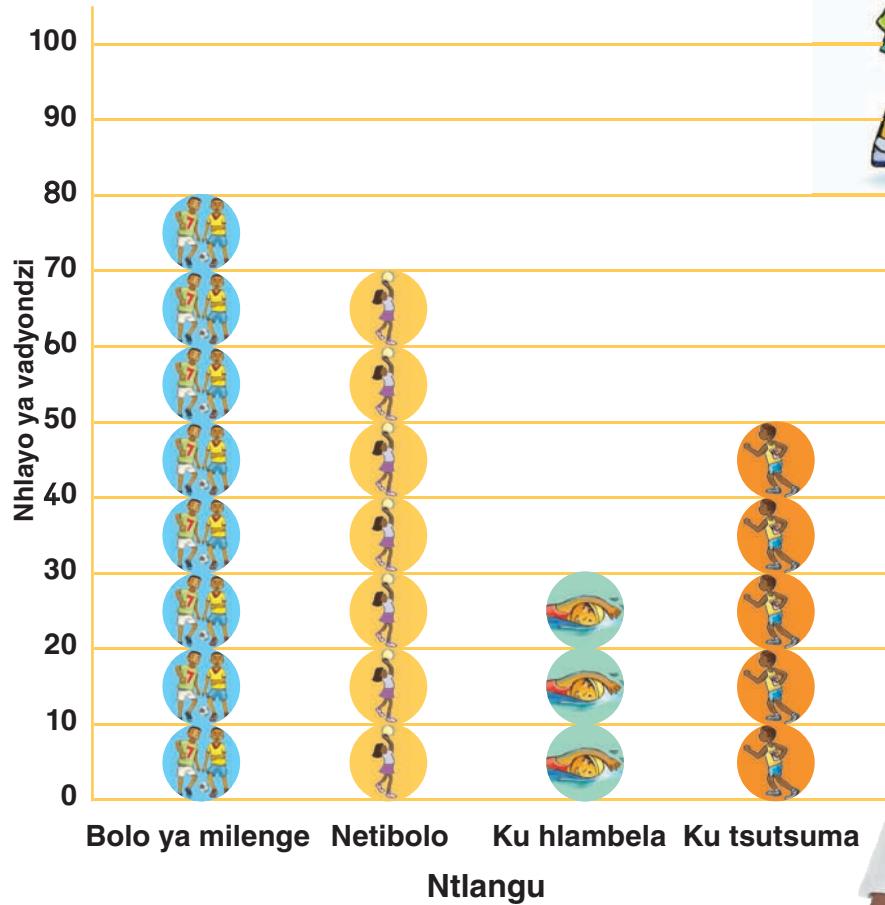

A hi vulavuleni

Xifaniso lexi nga laha hansi xi hi byela leswaku i mintlangu yihi leyi rhandziwaka hi vana. Xi langute timinete tingari tingani.

Mintlangu leyi rhandziwaka swinene hi vana

A hi vulavuleni

- Rixaka ra xifaniso lexi ri vitaniwa chati ya tibara. Leyi yi hi byela leswaku vana vo tala va tlanga mintlangu leyi longoloxiweke.
- Languta eka ntila wa le hansi kutani u byela munghana wa wena leswaku i mitlangu yihi leyi vuriweke.
- Languta tinomboro leti nga eka tlhelo ra ximatsi ra chati kutani u vula leswaku i tinomboro tihi leti tsariweke.

A hi tsaleni

Hlamula swivutiso leswi landzelaka.

I ntlangu wihi lowu nga na vatlangi vo tala swinene?

I ntlangu wihi lowu nga na vatlangi va nhlayo ya le hansi swinene?

I vangani vana lava rhandzaka bolo ya milenge?

I vangani vana lava rhandzaka netibolo?

I vangani vana lava rhandzaka ku tsutsuma?

I vangani vana lava rhandzaka ku hlambela?

A hi endleni

Vutisa vanghana va wena va khume leswaku hi yihi mintlangu leyi va yi rhandzaka swinene. Khalara tibiloko leti nga etafuleni leri nga laha hansi u kombisa mintlangu leyi va yi rhandzaka swinene. Sungula ehansi etafuleni.

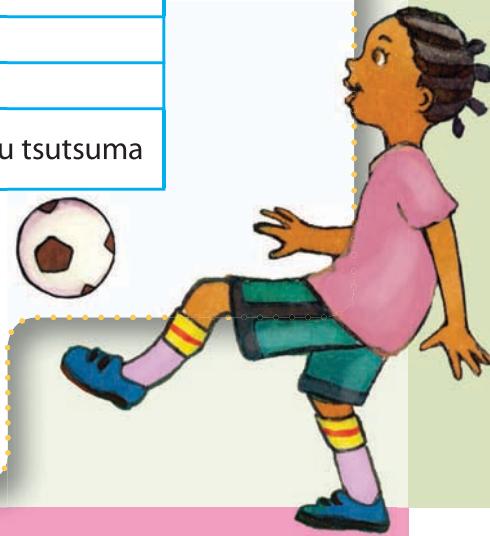
10				
9				
8				
7				
6				
5				
4				
3				
2				
1				
	Bolo ya milenge	Netibolo	Ku hlambela	Ku tsutsuma

Tafula ra wena ri ta languteka hi ndlela leyi landzelaka.

10				
9				
8				
7				
6				
5				
4				
3				
2				
1				
	Bolo ya milenge	Netibolo	Ku hlambela	Ku tsutsuma

Hi wihi ntlangu lowu va wu rhandzaka swinene? _____

Hi wihi ntlangu lowu va nga wu rhandzeki swinene? _____

Ku ringanisa swilo

A hi tsaleni

Tatisa rihlawuri leri faneleke
ku kota ku hlamusela xifaniso
xin'wana na xin'wana.

leha swinene

bumbula

leha

tiyanyana

tiya

bumbulanyana

tsanana

kulu

kulu swinene

lehanyana

tsanana

lehanyana

U dyondzile leswaku mahlawuri i marito lama
bumabumelaka maviti. Xikombiso: Mbyana
leyitsongo kumbe mbyana leyi i yitsongo.

Hi tlhela hi tirhisa mahlawuri loko hi ringanisa swilo:
Ximanga i xitsongo, kondlo i ritsongonyana kasi
risokoti hi leritsongo swinene.

	Kulunyana	
leha		
		tsongo swinene
		leha swinene
	bumbulanyana	

Siku:

Ku ringanisa swilo

A hi tsalení

Jim

Jabu

Ajay

Hetisa ku ringanisa loku landzelaka.

Jim u na swiluva swo **tala**.

Buruku ra Jim ri **leħile**.

Jabu u na swiluva swo .

Buruku ra Jabu ri .

Ajay u na swiluva swo .

Buruku ra Ajay ri .

Bongi

Pam

Devi

Bongi u **leħile**.

Bongi u na buku **leyikulu**.

Pam u .

Buku ya Pam hi .

Devi u .

Buku ya Devi hi .

Ndzi na mali **leyitsongo**.

Murhi lowu wa **bava**.

Mufana u na mali .

Murhi lowu wa .

Nhwanyana u na mali .

Murhi lowu wa .

Hi lama
mahlawuri lama
u faneleke ku
tshama u ri karhi
u ma tsundzuka.

kulu   **tsanana**   **tsongo**

ntshwa   **lavanene**   **lonkulu**

nene   **mbisi**   **nyingi**

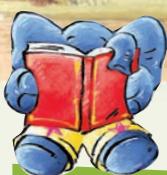
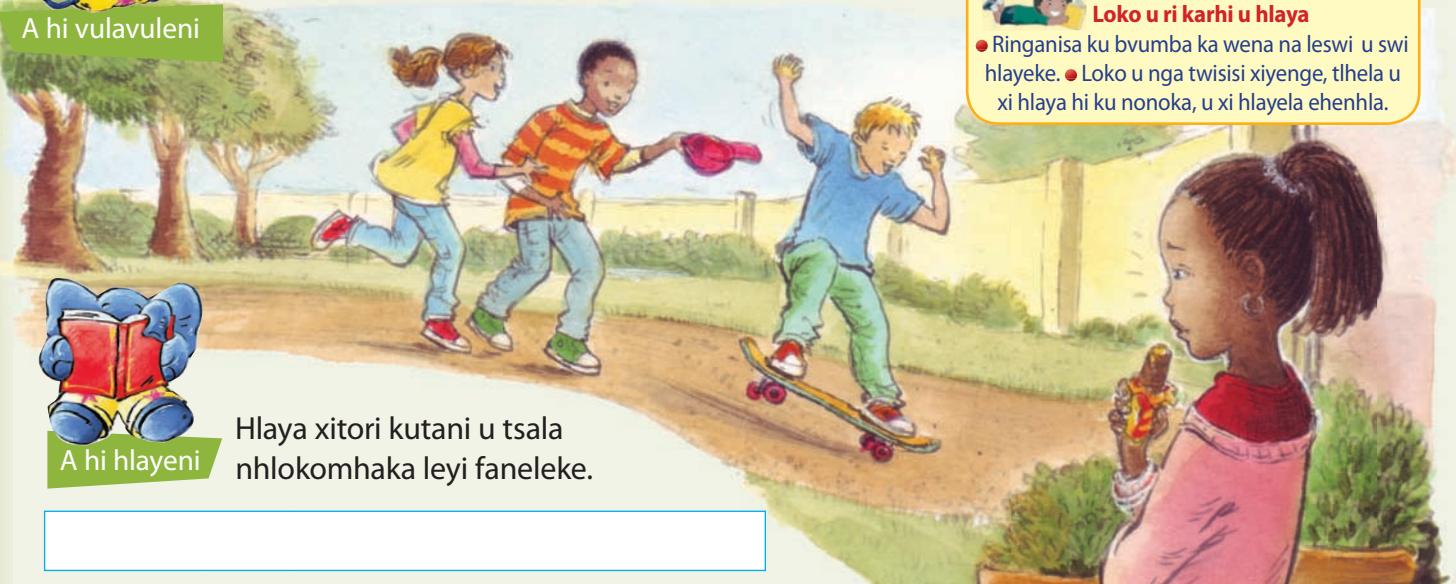
lontsongo   **n'we**   **mbirhi**

Ku hlaya xitori: Leswi Lulu a a ri xiswona

Languta swifaniso leswi landzelaka kutani u byela munghana wa wena leswi u ehleketa ka leswaku xitori xi vulavula hi swona.

A hi vulavulen'i

Hlaya xitori kutani u tsala nhlokomhaka leyi faneleke.

Manghenelo

Lulu a a ri n'wana wa khume wa malembe loyi a anakanya hi yena ntsena. A a tshama endlwini leyikulu emugangeni wo saseka swinene. Tanihi leswi a a ri n'wana un'we emutini wa ka vona, a a kuma xin'wana na xin'wana lexi a xi lava. Nkarhi hinkwawo a a dyo swakudya swa kahle emahlweni ka vanghana va yena handle ko avelana na vona. A a nga rhandzi no tlanga hi switlangiso swa yena na vana van'wana. Siku rin'wana hi Muggivela nindzhenga loko dyambu ri ri karhi ri hisa kahle, Adam, Muzi na Kate va fambile ku ya tlanga na Lulu. A va lava ku n'wi dyondzisa dyondzo.

Miri

Muzi u tekile xirhetisi xa yena a famba na yona. Vana a va nyiketana ku rheta hi xona kwala mahlweni ka yindlu ya ka vaLulu. Lulu a komberile vatsvari va yena leswaku va n'wi xavela xirhetisi hi Khisimus i kambe va arile ku n'wi xavela. A kwatile a tlhela a nyangatseka swinene loko vanghana va yena va nga n'wi nyikangi nkarhi wo rheta hi xirhetisi xa vona.

"U fanele ku kuma xirhetisi xa wena, Lulu," ku vula John. "Hi kona u nga ta swi kota ku tiphina entlangwini lowu!" Lulu a tsanile a tlhela a nyuma. A langutele ku va na nhlekanhi lowunene kambe u kumeke a nga ha ri na ku tsaka. U swi vonile leswaku a nga ri na tintswalo eka vanghana va yena kutani u twile ku vava loku a va tshamela ku ku twa.

Mahetelelo

Hi ku hatlisa a va na miehleketo yin'wana. "Hikwerhu a hi ngheneni endlwini hi nwa juzi na khekhe ra chokoleti", a byela vanghana va yena. "Endzhaku ka sweswo hi ta tlanga eka khomphyuta ya mina."

Vanghana va Lulu va hlamarisiwile hi ku cinca ka Lulu. A va tsakile hikuva Lulu a nga tiehleketeleli a ri yexe. A va ehleketa leswaku Lulu u ta sungula ku tlanga na van'wana hi switlangiso swa yena no va pambulela malekere.

(Ntekelelo ku suka eka swikambelo swa ANA 2012.)

U nga si hlaya

- Languta swifaniso na tinhlokomhaka kutani u ringeta ku bvumba leswi xitshuriwa xi vulavula hi swona. ● Sikima pheji ku vona leswi u nga ta hlaya hi swona.

Loko u ri karhi u hlaya

- Ringanisa ku bvumba ka wena na leswi u swi hlayeke. ● Loko u nga twisisi xiyenge, tlhela u xi hlaya hi ku nonoka, u xi hlayela ehenhla.

A hi tsaleni Tsala xirhendzevutana ekusuhi na nhlamulo leyi faneleke.

Lulu a a ri munghana wa muxaka muni eku sunguleni?

A	Wa tintswalo no rhandza ku nyikana.
B	A a tiehleketa a ri yexe a tlhela a va na nsele.
C	A a ri na rirhandzu no nyikana hi swilo swa yena.
D	Lunya na vuntswaka.

Lulu a a tshama kwihi? A a tshama ...

A	emugangeni wo rhula
B	egondzweni ra le kusuhi na Iwandle
C	endhawini ya tiyindlu ta xiyimo xa le henhla
D	eka muako lowukulu wa tifulete edorobeni

Vanghana va Lulu va n'wi endzerile hi nkarhi muni?

A	Nindzhenga hi Muggivela loko dyambu ri ri karhi ri hisa.
B	Nimadyambu hi Muggivela ku ri karhi ku titimela.
C	Nimpundzu hi Muggivela ku ri karhi ku ba moyo.
D	Ninhlekanhi loko xikolo xi humile.

Vanghana va Lulu va swi endlise ku yini ku n'wi kombisa swihoxo leswi a swi endla?

A	Muganga wo rhula.
B	Va vulavule na yena hi ku tlanga na vona hi switlangiso swa yena.
C	A va tlanga hi switlangiso swa yena.
D	Va n'wi xaverile nyiko ya Khisimusi.

I swivulwa swihi eka xitori leswi hi byelaka leswaku Lulu a nga ri na mhaka na vanhu van'wana?

Vanghana va Lulu a va titwisa ku yini hi hanyelo ra Lulu ro va a nga tweli van'wana?

A hi endleni

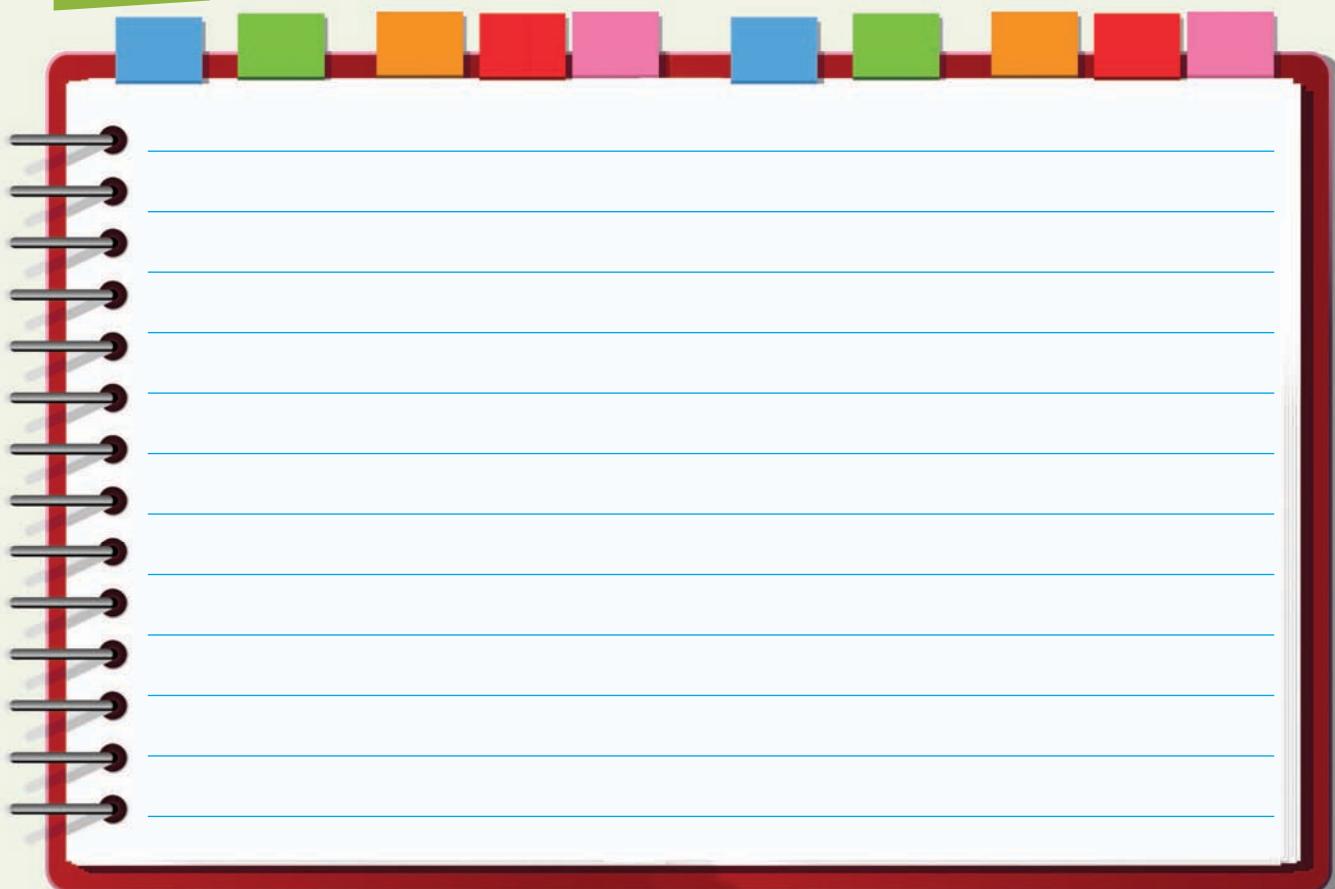
Entlaweni wa n'wina, encengetani xitori. Mi ta fanela ku va na swimunhuhatwa swa mune: Lulu, Mary, John na Muzi.

A hi tsaleni

Endla wonge hi wena Lulu. Tsala ndzimana ya kwalomu ka 40 wa marito u katsakanya leswi humeleleke namuntlha.

Tatisa mahlamuseri lama hlamuselaka leswi Lulu a ri xiswona eku sunguleni na le ku heteleleni ka xitori.

A hi tsaleni

nsele

tintswalo

ku ehleketa van'wana

mona

tlhariha

u tiehleketa a ri yexe

tintswalo

banana

lunya

makwanga

tintswalo

pfuna van'wana

tlharihele etlhelo

tlhariha

n'wana wo onheka

tsanile

lunya

tsakile

A hi tsaleni

Tsala nhlamuselo ya mahanyelo ya Lulu eku sunguleni ka xitor. Loko u hetile ku tsala, khwantihata mahlamuseri hinkwawo lama u ma tirhiseke.

Tsala nhlamuselo ya munghana wa wena ya kwalomu ka 40 wa marito. Loko u hetile ku tsala, khwantihata mahlamuseri hinkwawo lama u ma tirhiseke.

Ku languta maendli

Maendli i marito lama hi byelaka leswi munhu kumbe xanchumu xi endlaka swona.

Mufana u raha bolo. Tluka ri werile ehansi.

Riendlji i rito ra nkoka exivulweni; handle ka rona xivulwa a xi twali, xik, Mufana bolo kumbe tluka ehansi.

A hi tsaleni

Hlaya swivulwa kutani u khwantihata maendli hinkwawo. Tsala xirhendzevutana eka munhu kumbe xanchumu lexi endlaka xanchumu. Marito lama i maviti.

Lulu u dyile chokoleti na machipisi.	Vana a va tlanga exirhapeni xa ka vaLulu.
Lulu u endlile tiyi.	Mbyana yi hlongorisile John.
Vana a va tlanga ekhomphyuteni ya Lulu.	Mbyana ya vukula.
Lulu a tlanga na vana van'wana hi switlangiso swa yena.	Lulu u cherile juzi kutani vana va yi nwa hi ku hatlisa.

A hi vulavuleni

Kunguhata xitori hi munhu wo fana na Lulu loyi a cincaka mahanyelo ya yena eka xitori.

A hi tsaleni

Tirha na munghana wa wena ku tumbuluxa xitori

hi munhu loyi a ri na nsele kambe loyi a cinckeke
a va na tintswalo.

Hetisa mepe wa miehleketo ku
kunguhata xitori xa wena.

- Tirhisa mepe wa miehleketo leswaku wu ku pfuna ku kunguhata matsalele ya wena. ● Tsala mpfapfarhuto.
- Kombela munghana leswaku a hlela mpfapfarhuto wa wena. ● Pfuxeta xitshuriwa xa wena u tlhela u endla ndzulamiso lowu faneleke. ● Kutani xi tsale hi vukheta ebukwini ya wena.

Nhlōkomhaka

Ku humelela e yini leswi
endeleke leswaku xi cinca?

Ximunhuhatwankulu a xi ri njhani
eku sunguleni ka xitori?

Ximunhuhatwankulu a xi ri
njhani eku heteleleni ka xitori?

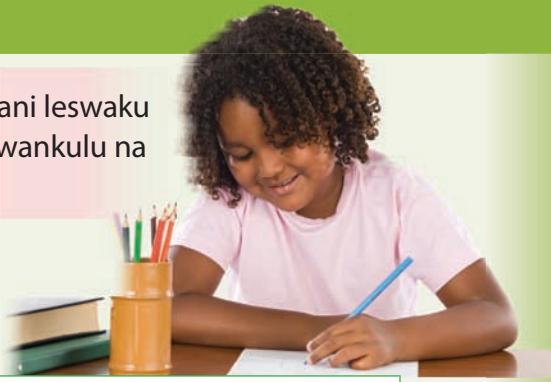
A hi tsaleni

A hi endleni

Encenjetelani tlilasi xitori. Vulani leswaku i mani loyi a nga ximunhuhatwankulu na leswaku hi rihi kungu.

Tirhisa mepe wa miehleketo ku ku pfuna ku tsala xitori.

Tsala nhlokomhaka	
I ximunhuhatwa xa njhani eku sunguleni ka xitori?	Mangħenelō
Ku humelela yini leswi endleke leswaku a cinca?	Miri
I ximunhuhatwa xa njhani eku heteleleni ka xitori?	Maħetelēlo

Maendli ya tirha ntirho wa wona

A hi vulavuleni

Kun'we na munghana wa wena, langutani xifaniso kutani mi vula leswaku i swiendlo swingani leswi mi vonaka swi humelela exifanisweni. Langutani swiendleko swo fana na ku raha kumbe ku tsutsuma. Leswi i maendli.

A hi tsaleni

Tatasa maendli eka kholomu yo sungula kutani u tsala xivulwa u tirhisa riendli eka xona. Tsala xivulwa xa wena eka nkarhi wa sweswi. Xik: *Nhwanyana u raha bolo.*

raha	<i>Nhwanyana u raha bolo.</i>

Tlhela u tsala xivulwa eka nkarhi lowu nga hundza.

A hi tsaleni

Languta nxaxameto wa maendli ya nkarhi wa sweswi na ya nkarhi lowu nga hundza. Susa maendli lama nga hoxeka. Tsala maendli hinkwawo ya nkarhi wa sweswi lama nga tafuleni.

dya	tsala	twa	lwile	vulavurile	nwile	etlerile		
nwa	khoma	dyile	teka	khomile	lwa	dyondzisa	raha	ehleketile
ehleketa	vulavula	twile	dyondzisa	etlela	rahile	tiva	tekile	tivile
								tsarile
								dyondzisile

Nkarhi wa sweswi	Nkarhi lowu nga hundza

Nkarhi wa sweswi	Nkarhi lowu nga hundza

A hi tsaleni

Sweswi kuma maendli ya nkarhi lowu nga hundza lama faneleke. Kutani ya tsale ekusuhi na riendli ra nkarhi wa sweswi leri faneleke etafuleni.

Tatasa riendli leri faneleke.

lava	Jabu u _____ ku xava xirhetisi lexintshwa sweswi.
lavile	Vafana lavambirhi va _____ ku xava xirhetisi lexintshwa tolo.
etlela	Ximbyanyana xo basa xi _____ ehansi ka mubedo wa Mandu.
etlerile	Timbyana a ti _____ exirhapeni.
rhandza	Mufana u _____ malekere.
rhandzile	Vana a va swi _____ ku xava malekere.
gada	Ann u _____ bayisikiri ya yena.
gadile	Ann na Mandu a va _____ tibayisikiri ta vona.
u	Mufana _____ le xikolweni sweswi.
va	Vana _____ le xikolweni sweswi.

Dayari ya Mandu ya xihundla

A hi vulavuleni

Languta nhlokohaka na swifaniso
kutani u vula leswi u ehleketa
leswaku xitori xi vulavula hi swona.
Xana u na dayari?

Vanhu va tsala yini eka tidayari?

A hi hlayeni

Mandu a a rhandza ku tsala
medayarini ya yena siku rin'wana
na rin'wana.

Siku rin'wana na rin'wana a a tsala leswi
a swi endleke hi siku rolero. A a tlhela
a tsala na swihundla leswi a nga lavi
leswaku swi tiviwa hi vanhu van'wana. A swi tiva leswaku a
fanele ku kuma ndhawu leyi a ta tumbeta dayari ya yena eka
yona. U langutile hinkwako ekamareni ra yena, a lava laha a nga
ta tumbeta kona dayari ya yena leswaku yi nga tshuki yi kumiwa
hi vanhu van'wana. Eku heteleleni u vonile swi antswa ku yi tumbeta
ehansi ka mubedo.

U nga si hlaya
Languta swifaniso na tinhlokohaka kutani
u ringeta ku bvumba leswi xitshuriwa xi
vulavulaka hi swona. ● Sikima pheji ku vona
leswi u nga ta hlaya hi swona.

Loko u ri karhi u hlaya

● Ringanisa ku bvumba ka wena na leswi u swi
hlayeke. ● Loko u nga twisisi xiyenge, tlhela u
xi hlaya hi ku nonoka, u xi hlayela ehenhla.

Siku rin'wana nindzhenga, loko Mandu na munghana wa yena va vuya exikolweni,
va kumile dayari ya Mandu yi pfulekile yi ri ehansi ekamareni ra yena. "Yoo, Ann vona! Ku na
munhu loyi a a hlaya dayari ya mina!" A huwelela hi rito ra le henhla swinene.

"U nga vileli," ku vula Ann. "Kuma ndhawu yin'wana yo yi veka eka yona eka nkarhi lowu taka."

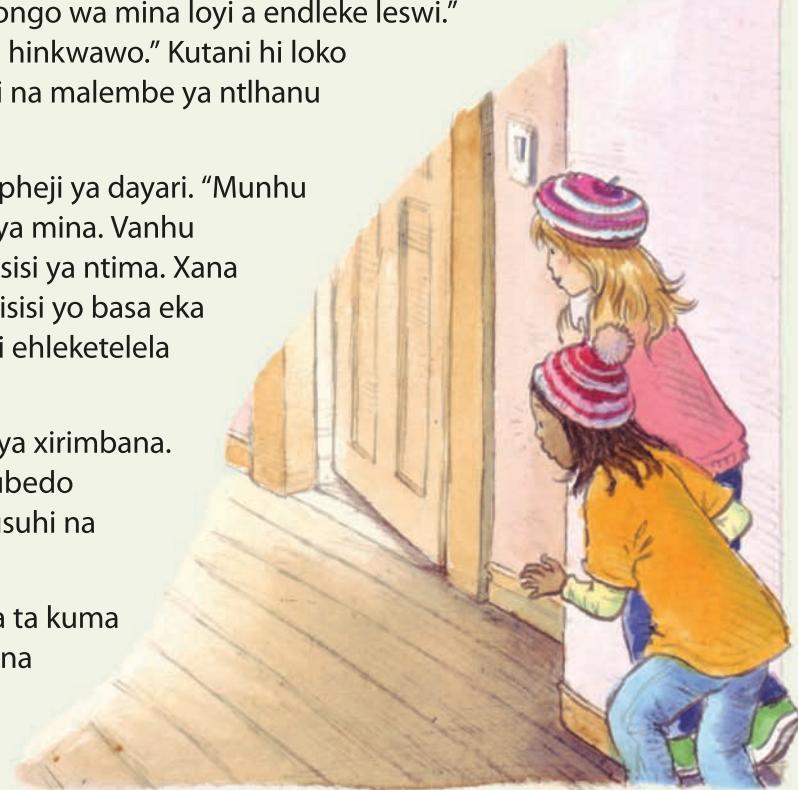
Va kambisisile dayari. "Languta misalelo ya tintiho ta thyaka," ku vula Ann. "Lebyi i vuthala
bya kahle." "Ndza tiyisa leswaku i buti lontsongo wa mina loyi a endleke leswi."

"Tintiho ta Thabo ti tshama ti thyakile nkarhi hinkwawo." Kutani hi loko
tsundzuka leswaku butinyana wa yena a a ri na malembe ya ntlhanu
ntsena naswona a nga si swi kota ku hlaya.

Hi loko a kuma nsisi wo basa exikarhi ka mapheji ya dayari. "Munhu
wa misisi yo basa a a ri ku hlayeni ka dayari ya mina. Vanhu
hinkwavo endyangwini wa ka hina va na misisi ya ntima. Xana
ku nga va ku ri mani? I mani loyi a nga na misisi yo basa eka
vanhu lava ndzi va tivaka?" a vutisa a ri karhi ehleketelela
misisi ya Ann.

Vanhwanyana lavambirhi va ehleketa ku rhiya xirimbana.
Mandu u vekile dayari ya yena ehansi ka mubedo
wa yena. U nyunyeterile fulawuri ehansi ekusuhi na
mubedo wa yena.

Loko munhu a ya laha dayari yi nga kona, va ta kuma
mikondzo ya yena eka fulawuri. Vanhwanyana
va humile ekamareni hi ku hatlisa va ya
titumbeta kutani va yimela loyi a nga ta ya
ekamareni ra Mandu.

Hi ku hatlisa va twile ku khwaxakhwaxa loku a ku huma ekamareni ra Mandu. Va tsutsumerile ekamareni ra Mandu? Va vonile yini?

Ehansi a ku tele mikondzo ya fulawuri. Muonhi u kumekile! I Zola, mbyana ya Mandu ya voya byo basa, leyi a yi tlanga hi dayari! Vanhwanyana a va tshembangi leswi a va swi vona hi mahlo ya vona.

Zola a a ri muhlai wa dayari! "Nkarhi lowu takा," ku vula Ann, a ri karhi a fambisa tintiho ta yena emisisini ya yena yo basa, "u ta fanela ku kuma ndhawu yin'wana yo tumbeta dayari ya wena eka yona."

Ntekelelo ku suka eka swikambelo swa ANA 2012.

A hi vulavleni

I vamani swimunhuhatwankulu eka xitshuriwa lex?

Hi rihi kungu ra xitshuriwa lex?

Hi wihi mbangu wa xitshuriwa lex, laha xitshuriwa xi humelelaka kona?

A hi tsalen

Kuma marito lama vulaka leswi landzelaka:

ku chela switsanana

fihla

ku kanakana

Hikwalaho ka yini Mandu a a lava ku tumbeta dayari ya yena?

Hikwalaho ka yini a a lumbeta buti wa yena lontsongo?

Va rhiyile xirimbana xa njhani?

Hikwalaho ka yini Mandu a ehleketelela Ann?

I vanhu va muxaka muni?

A hi endleni

Nambara swivulwa leswi landzelaka ku suka 1 ku fika eka 6 ku kombisa ndzandzelelano lowu faneleke.

U kumile nsisi wo basa edayarini.

U kumile misalelo ya tintiho edayarini ya yena.

U kumile leswaku a ku ri na munhu loyi a a hlaya dayari ya yena.

U tumbetile dayari.

U vonile mbyana ya yena yi tlanga hi dayari ya yena.

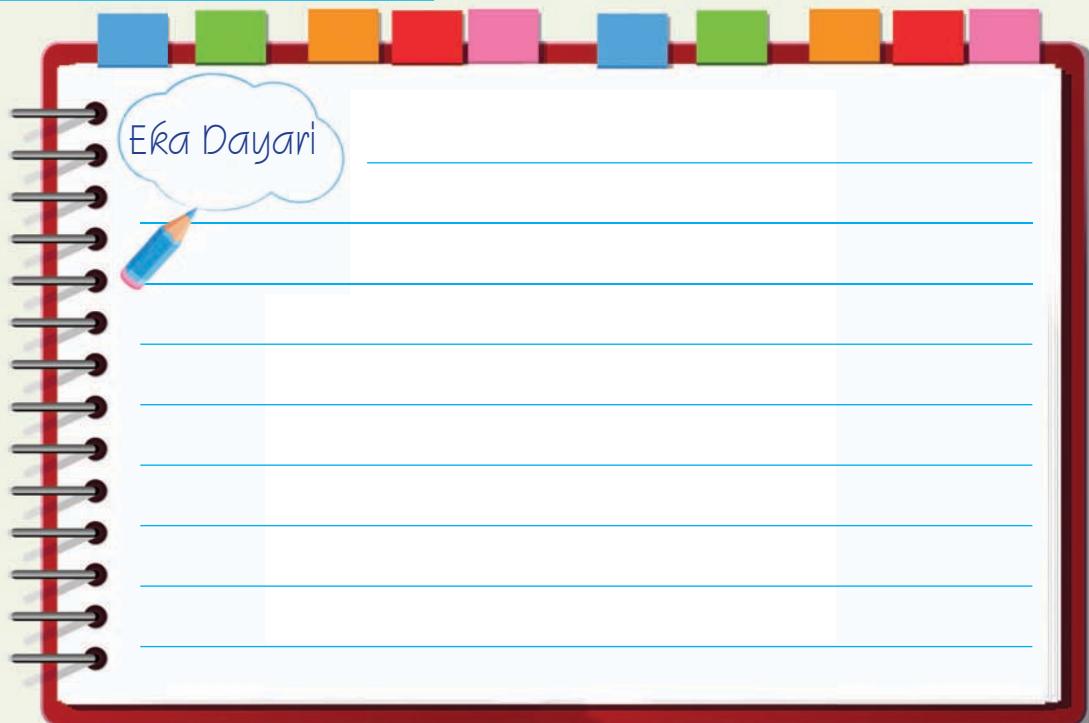
U rhiyile xirimbana hi ku nyunyetela fulawuri ehansi.

A hi tsaleni

Endla wonge u Mandu. Tsala edayarini u katsakanya leswi ku humeleleke namuntlha.

Tirhisa nkarhi lowu nga hundza.

A hi vulavuleni

Vulavula na ntlawa wa wena hi vumunhu bya Mandu.
Vulavula hi leswi Mandu a swi vulaka na leswi a swi endlaka.
Hi swi tivisa ku yini leswaku Mandu a nga tshiki swilo hi ku olova?
Hi swi tivisa ku yini leswaku u kota ku endla tipulani?
Xana u languteka njhani?

A hi tsaleni

Tatisa mahlawuri lama hlamuselaka Mandu.

Tsala ndzimana u hlamusela leswi Mandu a nga xiswona.

A hi tsalen!

Mandu i ximunħuħatwa lexi tsakisaka. U

Tlhela u tsala swivulwa leswi landzelaka hi marito yo rungula.

"Thabo, u teke dayari ya mina?"

Ku vutisa Mandu

"E-e. Ndzi na malembe ya ntlhanu ntsena naswona a ndzi si swi kota ku hlaya."

Ku ħlamula Thabo

"Hi fanele ku endla yini nhlekanhi lowu?"

Ann

Hikahata swivulwa leswi landzelaka.

A hi tsalen!

loko xikolo xi humile vanhwanyana vambirhi va khandziyile bazi kutani va famba hi milenge ku ya eka vamandu

endleleni va yimile evhengeleni va xava yogati mabanana na masi

va rhelerile hi xitarata xa mandela kutani va jikela eximatsini eka xitarata xa vunlhanu

U dyondzile leswaku hi engetela -ile eka maendli loko hi vumba nkarhi lowu nga hundza.

A hi tsaleni

Hlaya
marito lama
landzelaka hi
vukheta.

vulavula	vulavurile
faya	fayile
yiva	yivile
dya	dyile
tsala	tsarile
wa	wile

haha	hahile
famba	fambile
yimbelela	yimbelerile
chayela	chayerile
teka	tekile
nyika	nyikile

kuma	kumile
lava	lavile
khoma	khomile
ehleketa	ehleketile
xava	xavile
etlela	etlerile

Sweswi tirhisa tisete tinhharhu ta marito ku hetisa swivulwa leswi landzelaka.

Namuntlha

Tolo

Namuntlha

Tolo

Namuntlha

Tolo

A hi tsaleni

Tsala xirhendzevutana eka rito leri faneleke eswivulweni leswi landzelaka.

U ta lemuka leswaku swivulwa hinkwaswo swi tsariwile eka nkarhi wa sweswi. Tlhela u swi tsala eka nkarhi lowu nga hundza. Tirhisa nxaxameto lowu nga ehenhla ka pheji ku ku pfuna.

Mandu **u/wa** hlundzukile hikuva un'wana a a hlaya dayari ya yena.

Tolo

Mina **ndzi/hi** hlundzukile hikuva un'wana a a hlaya dayari ya yena.

Tolo

Vanhwanyana vambirhi **u/va** khomile muonhi.

Tolo

Vana **va/hi** tlhelerile exikolweni.

Tolo

Xipanu xa bolo ya milenge **xi/hi** le xitediyamu.

Tolo

Hina **hi/mi** na mudzaberi lontshwa.

Tolo

Khanyisa u/*ndzi* na nkwama wa tibuku lowuntshwa.

Tolo

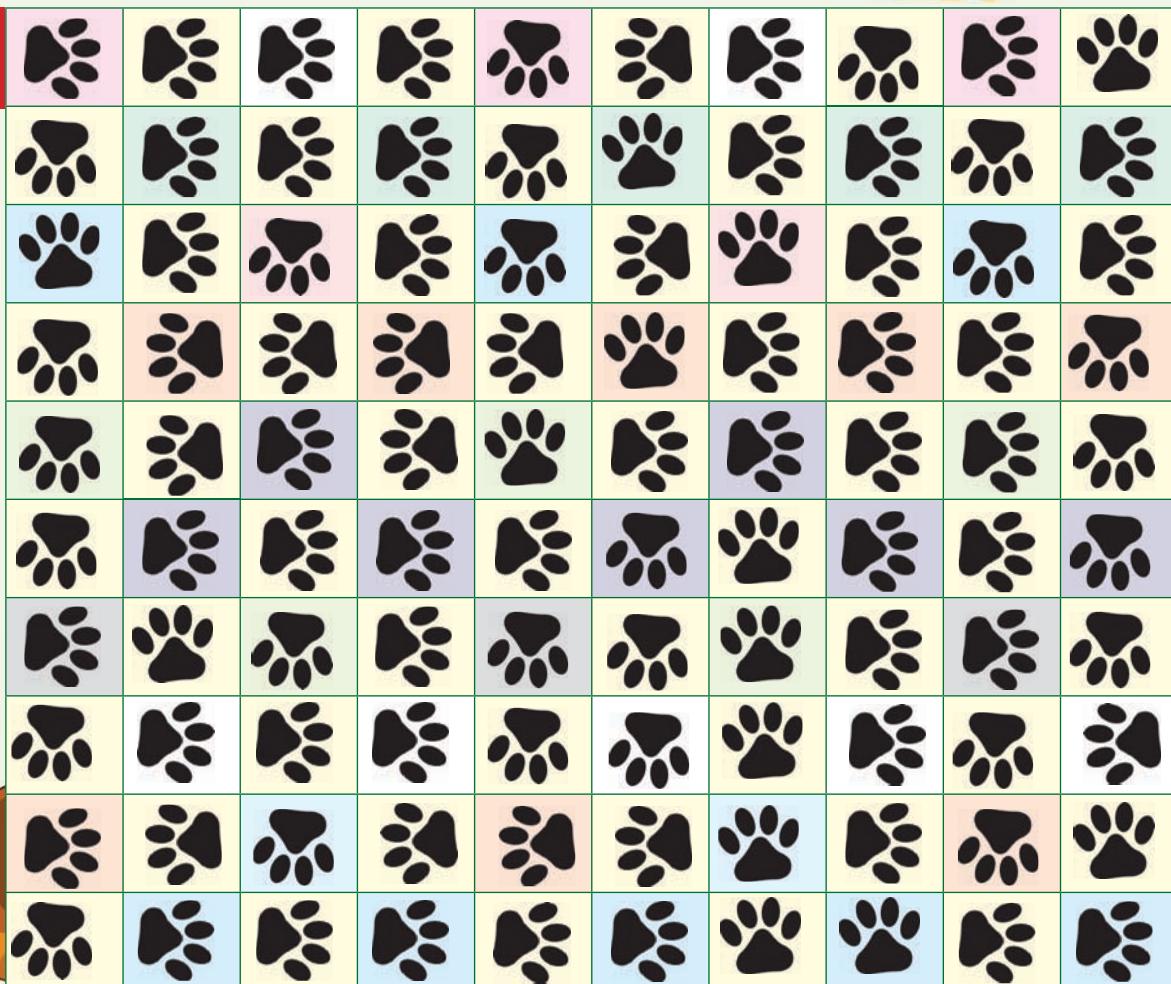

A hi hungaseni

Pfuna Mandu ku landzelela misalelo ya mikondzo ya mbyana.

SINGULAR

Kunguhata ku tsala xitori

I vamani swimunkuhatwa?

A hi tsaleni

Hi rihi kungu?

Mbangu wa xitori hi wihi?

Xi herisa ku yini?

A hi endleni

Encenyetani xitshuriwa
emahlweni ka tlilasi.

- Tirhisa mepe wa miehleketo leswaku wu ku pfuna ku kunguhata matsalele ya wena. • Tsala mpfapfarhuto.
- Kombela munghana leswaku a hlela mpfapfarhuto wa wena. • Pfuxeta xitshuriwa xa wena u tlhela u endla ndzulamiso lowu faneleke. • Kutani xi tsale hi vukheta ebukwini ya wena.

Siku:

A hi tsaleni

Tirhisia mepe wa miehleketo ku tsala xitori xa kwalomu ka
120 wa marito.

Manghenelo

Miri

Mahetelelo

Ndzi kota ku	Ku kambisisa	Smiley	Frowny
hlaya chati ya maxelo.			
hlaya chati ya tibara.			
hlaya xitshuriwa xo nyika vuxokoxoko.			
hlaya switori.			
dirowa chati.			
kunguhata no tsala xitori.			
kunguhata no tsala phamfulete.			
tsala ndzimana.			
bvumba switori na mahetelelo ya swona.			
katsakanya xitshuriwa.			
tsala mpfapfarhuto wa swimunhuhatwa.			
tirhisa mahlawuri.			
tirhisa maendli eka swiyimo swo hambana na mapfuna-riendli.			
tirhisa nkarhi wa sweswi, lowu nga hundza na nkarhi lowu taka.			
ku tsala ndzimana.			
boxa maendli.			
lemuka switwananisi swa nhlokohaka na riendli.			
tirhisa marito yo rungula.			

Nkongomelo wa 4: Ntiyiso na swilo swo tisungulela

Mintsheketo-dyondzoy as wiharhi

Kotara ya 2: Mavhiki ya 5 - 6

49 Ku hlaya mintsheketo-dyondzo ya swiharhi 104

Ku hlaya mintsheketo-dyondzo ya swiharhi.
Vuxokoxoko hi mintsheketo-dyondzo ya swiharhi.
Migingiriko yo lulamisela ku hlaya yo huma eka swifaniso, tinhlokohmaka na tifureme to hambanahambana.
Ku tsema xitori, xi petsiwa no hlanganisiwa xi va buku *N'wampfundla na N'waxibodze*.
Ku hlaya xitori xa *N'wampfundla na N'waxibodze*.
Ku tatisa swimbyarumbyaru no susa switshuriwa leswi nga emabokisini ku kota ku hetisa xitori.

50 Endzhaku ka mphikizano 107

Nkanelo wa xitori, swimunhuhatwa, mbangu na kungu.
Vadyondzi va dirowa tithireke ku ya hi tinhlamuselo ta xitori.
Xikambela-ntwisiso: Ku hlamula swivutiso swo hlawula nhlamulo yin'we eka leti nyikiweke.
Ku tirhisa mahlawuri ku hlamusela mahanyelo ya *N'wampfundla na N'waxibodze*.

51 Ku vika mahungu 108

Ku katsakanya xitori hi ndzandzelelano hi ku tirhisa marito lama hlanganisaka: Ro sungula, kutani, endzhaku ka sweswo na eku heteleleni.
Ku lulamisela ku va muviki wa swa mintlangu eka mphikizano wa ku tsutsuma exikarhi ka *N'wampfundla na N'waxibodze*.
Ku tsala tinotsi ta leswi nga ta hlamuseriwa. Ku tirhisa nxaxameto wo kambela ku kambisisa leswi nga ta hlamuseriwa.
Ku dyondzisa maendli.
Ku khwantihata maendli eswivulweni no boxa nkarhi wa riendlili.
Ku rhekhoda marito lamantshwa eka dikixinari ya munhu.

52 Maendli i marito ya migingiriko 110

Ku tsala ndzimana yo hlamusela leswi u swi endleke hi mahelavhiki lama hundzeke.
Ku khwantihata maendli lama nga eka nkarhi lowu nga hundza.

Ku tsala ndzimana yo hlamusela leswi u nga ta endla swona hi nkarhi wa tiholideyi ta ku wisa ka swikolo leti landzelaka.

Ku khwantihata marito ya nkarhi lowu taka.

Ku tsala ndzimana hi leswi humelelaka etilasini hi nkarhi lowu.

Ku khwantihata marito ya nkarhi wa sweswi.

Ku tlanga ntlangu wa maendli ya nkarhi lowu nga hundza.

53 Chela na humba 112

Ku lulamisela ku hlaya: Ku languta swifaniso no kuma leswi xitori xi vulavulaka hi swona.

Nkanelo wa swimunhuhatwa, kungu, mbangu na mahetelolo.

54 Ku ehleketa hi humba na chela 114

Ku tirhisa marito yo hlanganisa lama nyikiweke na fureme yo pfuna ku tsala leyi nga na swifaniso leswaku ku tsariwa xitori.

55 Nhlokomhaka, riendlili na xiendlili 116

Ku dyondzisa hi nhlokomhaka na xiendlili.

Ku khwantihata nhlokomhaka, riendlili na xiendlili eswivulweni.

Ku boxa swiendlili leswi nga eswivulweni.

Ku tsala eka dayari ku hlamuseriwa leswi endliweke eka mahelavhiki lama hundzeke.

Ku boxa maendli ya nkarhi lowu nga hundza na swiendlili eka leswi nga tsariwa eka dayari.

56 U vula yini? 118

Ku bula hi swivulavulelo, ku tsala tinhlamuselo ta swona no dirowa swifaniso swo swi kombisa.

Xitshuriwa xa swiletelo

Kotara ya 2: Mavhiki ya 7 - 8

57 Ku endla tikhiramupete 120

Ku vulavula hi swichelachelana, maendlele na switirhisiwa.

Ntwisiso wa ndzandzelelano wa swiletelo.

Ku vulavula hi marito lama tirhisiweke.

58 Ku tsala rhesipi ya mina 122

Ku tsala rhesipi ku tirhisiwa fureme leyi nyikiweke. Ku katsa swichelachelana, maendlele na switirhisiwa.

Mahayelo ya riendlili.

Ku tirhisa mahayelo ya riendlili eswivulweni.

Ku boxa tinxaka ta mahayelo ya riendlili.

59 Ku nyika swiletelo swa ndlela 124

Ku nyika hi nomo swiletelo swa ndlela swo ya eka tindhawu to hambana exikolweni.

Ku dirowa mepe wa xikolo no tsala swiletelo swa ndlela ku suka egedeni ku ya eka tindhawu to hambana exikolweni.

Ku tlhantlhia marito.

Ku avanyisa marito hi mapeletwana no hlayela nhlayo ya mapeletwana.

60 Ku hlaya mimepe 126

Ku vula hi nomo no tsala tinhlamulo ta swivutiso swo huma eka swifaniso.

Ku tlanga ntlangu wa minkarhi ya riendlili hi xikongomelo xo titoloveta nkarhi wa sweswi, nkarhi lowu nga hundza na nkarhi lowu taka.

61 Laha swilo swi nga kona 128

Ku hlaya mepe ku tirhisiwa matlhelo yo hambana.

Ku ringanisa matlhelo no hlamula swivutiso leswi humaka eka wona.

Ku dyondzisa mapfuna-riendlili.

Ku hetisa swivulwa hi ku tirhisa mapfuna-riendlili.

Ku vumba swivulwa leswi nga na mapfuna-riendlili

62 Ku nyika swiletelo swa ndlela 130

Ku nyika swiletelo swa ndlela hi nomo ku tirhisiwa tinxaka timbirhi ta mimepe.

63 Kuma rhesipi 132

Ku nambara swifaniso hi ndzandzelelano lowu faneleke.

Ku endla sangweji.

64 A hi tsalenli buku 134

Ku vulavula hi leswi ku nga tsariwaka hi swona.

Ku tatisa mepe wa miehleketo.

Ku endla buku.

Ku tsala xitori endzeni ka buku.

Ku hlaya mintsheketo-dyondzo ya swiharhi

A hi hlayeni

Eka kotara yo sungula u hlayile hi mufana loyi a huwelela a ku "Mhis!"
Eka mavhiki lama mambirhi hi ta languta mintsheketo-dyondzo ya swiharhi.

Ntsheketo-dyondzo wa swiharhi i yini?

Ntsheketo-dyondzo wa swiharhi i xitori lexi vulavulaka hi swivumbiwa swa masalamusi, swiharhi, swimilana na tindhawu. Wu na dyondzo leyi hi yi kumaka eka wona. Mitsheketo-dyondzo yo tala i ya khale swinene, tanihi ntsheketo wa mufana wo huwelela a ku "xibamubamu". Mitsheketo leyi yi tlhela yi runguriwa nakambe eka mbangu wa ximanguvalawa kambe dyondzo ya kona ya ha ri yin'we. Eka mitsheketo yo tala ku kumeka swiharhi leswi kotaka ku vulavula, mbangu wa ntumbuluko lowu nga na nhova, swihlahla na milambu.

A hi vulavuleni

- Languta swifaniso leswi nga eka pheji leri langutaneke na leri.
- Ntsheketo-dyondzo lowu wu vulavula hi yini?
- Languta xifaniso lexi kutani u hlamusela mbangu wa kona, ku nga ndhawu ya laha xitori xi humelelaka kona.
- Susa pheji leri landzelaka eka buku ya wena. Tsema pheji eka mintila yo tshwuka kutani u ri petsa eka mintila ya ntima ku kota ku endla buku. Loko u endlile leswi, hlayani xitori hi ntlawa wa n'wina. Tatisa swimbyarumbyaru leswi nga riki na nchumu. Tlhela u tatisa swiyenge swa xitori leswi siyiweke eka mintila leyi nga riki na nchumu.

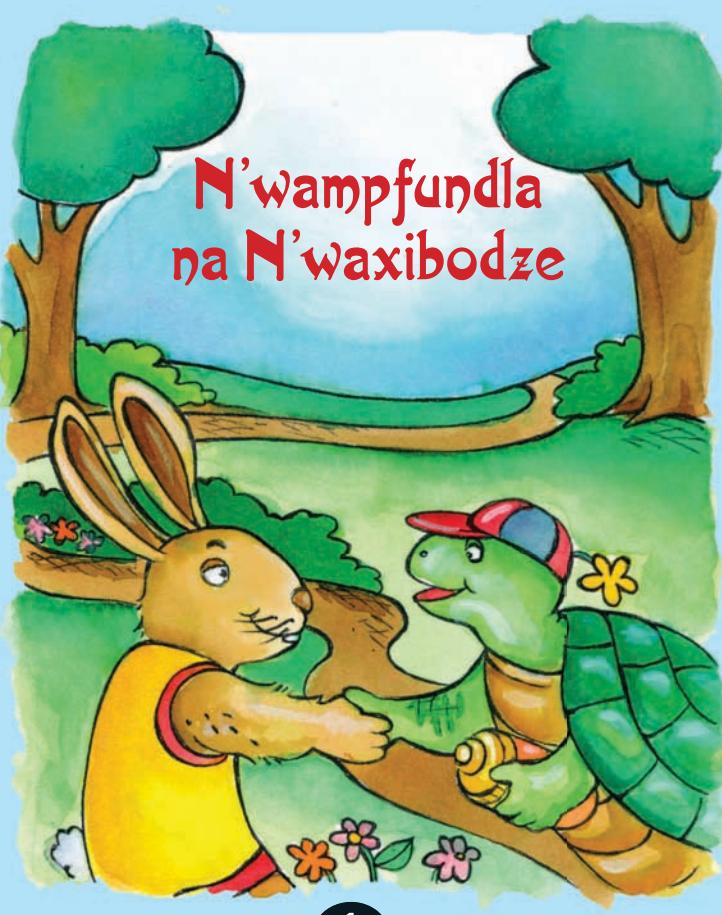
A hi endleni

Endzhaku ka loko u hlayile xitori, tirhisa nhlamuselo ku dirowa tithireke leti N'wampfundla na N'waxibodze va nga ta phikizana eka kona.

Swiharhi swi hoyozela hi nyanyuko lowukulu loko N'waxibodze a hundza ntila wa ku hlula. A swi hoyozela swinene lero huwa ya kona a yi twiwa hi swiharhi leswi a swi ri ekule swinene. Loko N'wabere a nyika N'waxibodze khapu, u te:

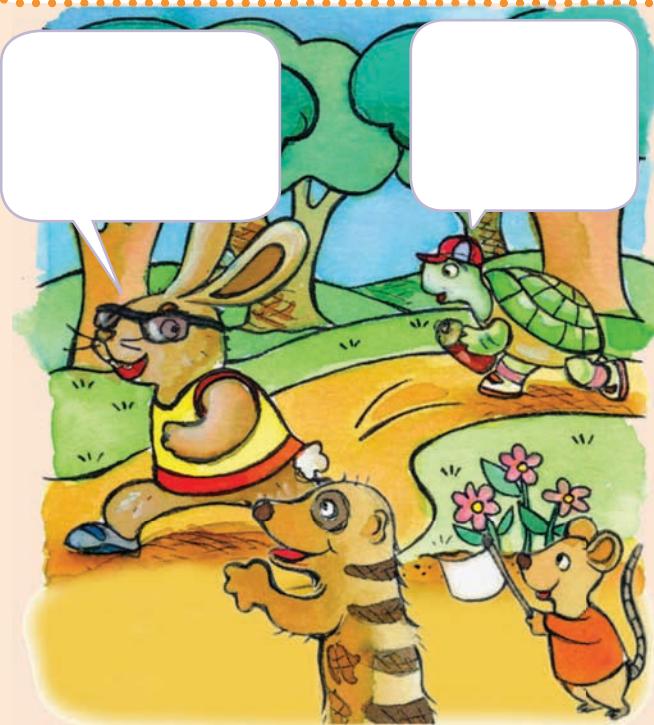
8

1

Giza ra 1: Petsa eka ntila wa mathonsi.

N'wampfundla a a tsutsuma a ri emahlweni ka N'waxibodze. A tshamela ku languta endzhaku ku vona N'waxibodze. N'wampfundla a a tshamela ku hleka N'waxibodze.

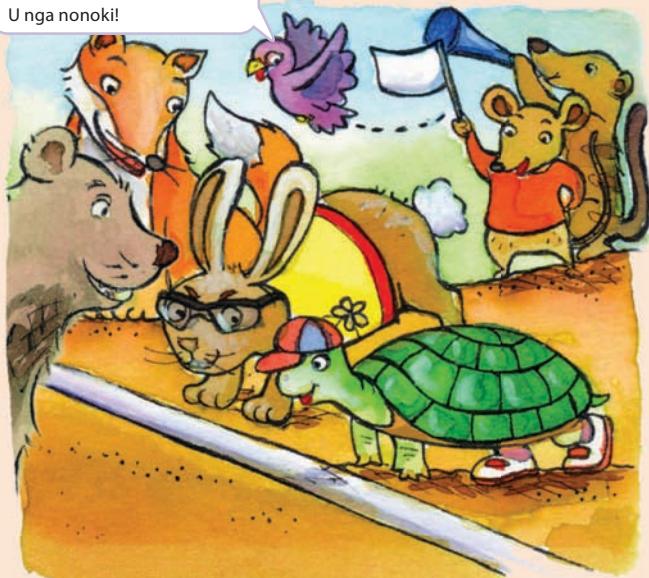

5

Siku ra mphikizano ri fikile. Swiharhi swa nhova hinkwaswo swi tile ku ta seketela N'wampfundla. Swi hoyozela no hahisa mijeko. A swi chaya tivuvuzela swi tlhela swi yimbelela na tinsimu.

N'wabere a ri musungurisi wa mphikizano. "Emifunghweni ya n'wina, Lunghekani, FAMBANI!" a huwelela hi rito lerikulu.

Hatlisa, N'waxibodze, hatlisa!
U nga nonoki!

4

Ndzi lava leswaku
mina na wena hi va
na mphikizano wa ku
tsutsuma.

N'wampfundla na N'waxibodze a va tshama ekhwatini.
N'wampfundla a tinyungubyisa hi rivilo ra yena. A a
rhandza ku hlekisa hi N'waxibodze hikuva a a nonoka
swinene.

Lexi hlamariseke N'wampfundla hi leswi N'waxibodze
a pfumeleke ku phikizana na yena. Hi ta tsutsuma hi
tsemakanya rivala, hi hundza exirhapani xa makheroti na le
xidan'wanini xa N'wampfundla. Hi nkarhinya mahungu
a ya tiveka ekhwatini hinkwaro. Swiharhi hinkwaswo na
swinyenana a swi twile mahungu ya mphikizano.

2

Xewani N'wavuttinga.
Xana u navela ku va na
rivilo ro fana na ra mina?
Phela wena wa nonoka.
Ha ha ha!

Swiharhi a swi tsakile swinene kutani swi sungula ku
hoyozela loko swi vona xibodze xi tshinelela ntila wa
ku hlula. Swi hoyozela no chaya tivuvuzela ta swona.

Huwa yi pfuxa N'wampfundla. N'waxibodze a a ri
ekusuhi swinene na ntila wa ku hlula! A tlula hi ku
hatlisa a tsutsuma endzhaku ka yena.

7

N'wampfundla u endla vutiolori leswaku a ta
kumeka a ringanele mphikizano.

3

N'wampfundla a tshemba leswaku u ta va muhluri wa
mphikizano. A ehlekete ku wisa ehansi ka murhi kutani
a yingisela vuyimbeleri. Loko N'waxibodze a fika
ekusuhi, a ta tlula kunene kutani a va a fikile eka ntila
wa ku hlula.

6

Endzhaku ka mphikizano

A hi tsaleni

Hlaya swivutiso leswi landzelaka kutani u tsala xirhendzevutana ekusuhi na nhlamulo leyi faneleke.

Swimunhuhatwankulu eka ntsheketo lowu i vamani?

- A N'waxibodze na phaphatana
- B N'wampfundla na N'waxibodze
- C N'wabere na N'waxibodze

Mbangu wa ntsheketo lowu hi wihi?

- A Khwati
- B Ntanga wa swiharhi
- C Ntanga wa Kruger

Hi swihi leswi hlamuselaka mahanyelo ya N'wampfundla?

- A Tintswalo na ntwelovusiwana
- B Lunya no nyenyetsa
- C Ku tinyungubyisa na manyunu

Hi yihi dyondzo ya xitori lexi?

- A A Loko u kombela ku pfuniwa ku hava loyi a nga ta ku pfuna.
- B Hambiloko swi hlwela, loko ku ri na ku tiyisela, munhu u hetelela a hlurile.
- C U fanele ku tshembeka.

Xana wa pfumela leswaku xitori lexi i ntsheketo-dyondzo wa swiharhi? Seketela nhlamulo ya wena.

Ehleketa hi mahlawuri lama hlamuselaka mahanyelo ya N'wampfundla na ya N'waxibodze. Ya tsale emabokisini.

Tirhis marito man'wana yo huma eka nghingiriko lowu hundzeke ku tsala ndzimana u hlamusela xin'wana xa swimunhuhatwa leswi.

Ku vika mahungu

Katsakanya xitori xa N'wampfundla na N'waxibodze hi mintila ya nhungu.

A hi tsalen'i

Rō sungula

Kutani

Endzhaku ka sweswo

Eku heteleleni

A hi vulavulen'i

Endla wonge u muviki wa swa mintlangu kutani u fanele ku nyika xiviko xa mphikizano exikarhi ka N'wampfundla na N'waxibodze. U ta vula yini? Andlala xiviko xa wena eka ntlawa wa wena.

Tsala mianakanyo yin'wana.

*Mahungu ya swa
mintlangu ya namuntlha.
Mi tiseriwa xiviko hi
_____ Mphikizano
exikarhi ka N'wampfundla
na N'waxibodze wu
humelele eGreen Tree
Forest namuntlha.*

Ku kambisia

Xana ndzi

andlarile xiviko xa mina xa swa mintlangu hi
ndlela leyi twisisekaka na hi nonganoko lowu
faneleke?

nyikile vuxokoxoko mayelana na mphikizano,
swimunuhuatwa na mbangu?

tirhisile mavulavulelo lama faneleke eka vana?

	✓	✗
andlarile xiviko xa mina xa swa mintlangu hi ndlela leyi twisisekaka na hi nonganoko lowu faneleke?		
nyikile vuxokoxoko mayelana na mphikizano, swimunuhuatwa na mbangu?		
tirhisile mavulavulelo lama faneleke eka vana?		

Riendl i rito leri hi byelaka leswi munhu kumbe vanhu va endlaka swona. Maendli ya cinca ku ya hi minkarhi.

Tolo ndzi *hlantswile* swibye. Namuntlha ndzi *hlantswa* swibye.

A hi tsaleni

Khwantihata maendli lama nga eswivulweni leswi landzelaka. Vula loko maendli lama ya ri eka nkarhi lowu nga hundza kumbe eka nkarhi wa sweswi.

Nkarhi wa riendl	
Ndzi ya evhengeleni.	
Tsakani u ya eka dokodela.	
Va yile exetediyamu.	
U tlanga ntlangu wa bolo ya milenge.	
Ndzi dyile lanci ya mina.	

Nkarhi wa riendl	
U ya exitichini xa mabazi.	
U nwile masi.	
Va hlalerile TV.	
Ndzi gadile bayisikiri ya mina.	
U hlamba meno ya yena.	

Tirhisma endli lama landzeleka eka swivulwa u tlhela u vula minkarhi leyi swivulwa swi nga eka yona.

nyika

fambile

nyikile

dyile

famba

tsutsuma

tsutsumile

dya

Nkarhi wa riendl

Maendli i marito ya migingiriko

A hi tsaleni

Tsala swivulwa swa ntlhanu hi swilo leswi u swi endleke eka mahelavhiki lama hundzeke. Kutani tsala xirhendzevutana eka maendli hinkwawo lama nga eka nkarhi lowu nga hundza.

Tsala swivulwa swa ntlhanu hi swilo leswi u lavaka ku swi endla hi nkarhi wa tiholideyi ta N'wendzamhala. Kutani tsala xirhendzevutana eka maendli hinkwawo lama nga eka nkarhi lowu taka.

Languta hinkwako ettilasini ya n'wina sweswi. Tsala swivulwa swa ntlhanu hi swilo leswi humevelaka sweswi. Tsala xirhendzevutana eka maendli hinkwawo lama nga eka nkarhi wa sweswi.

Minkarhi ya riendli

Mphikizano wa ku tsutsuma. Hlaya nkarhi wa sweswi na nkarhi lowu nga hundza wa maendli eka thireke ya xitshopana. Munghana wa wena u fanele ku hlaya marito lama nga eka thireke ya wasi. Xiyani leswaku i mani loyi a nga ta hlula. Pfalani kholomu ya nkarhi lowu nga hundza kutani mi vutisana hi riendlia nkarhi lowu nga hundza wa riendlia rin'wana na rin'wana.

A hi hungaseni

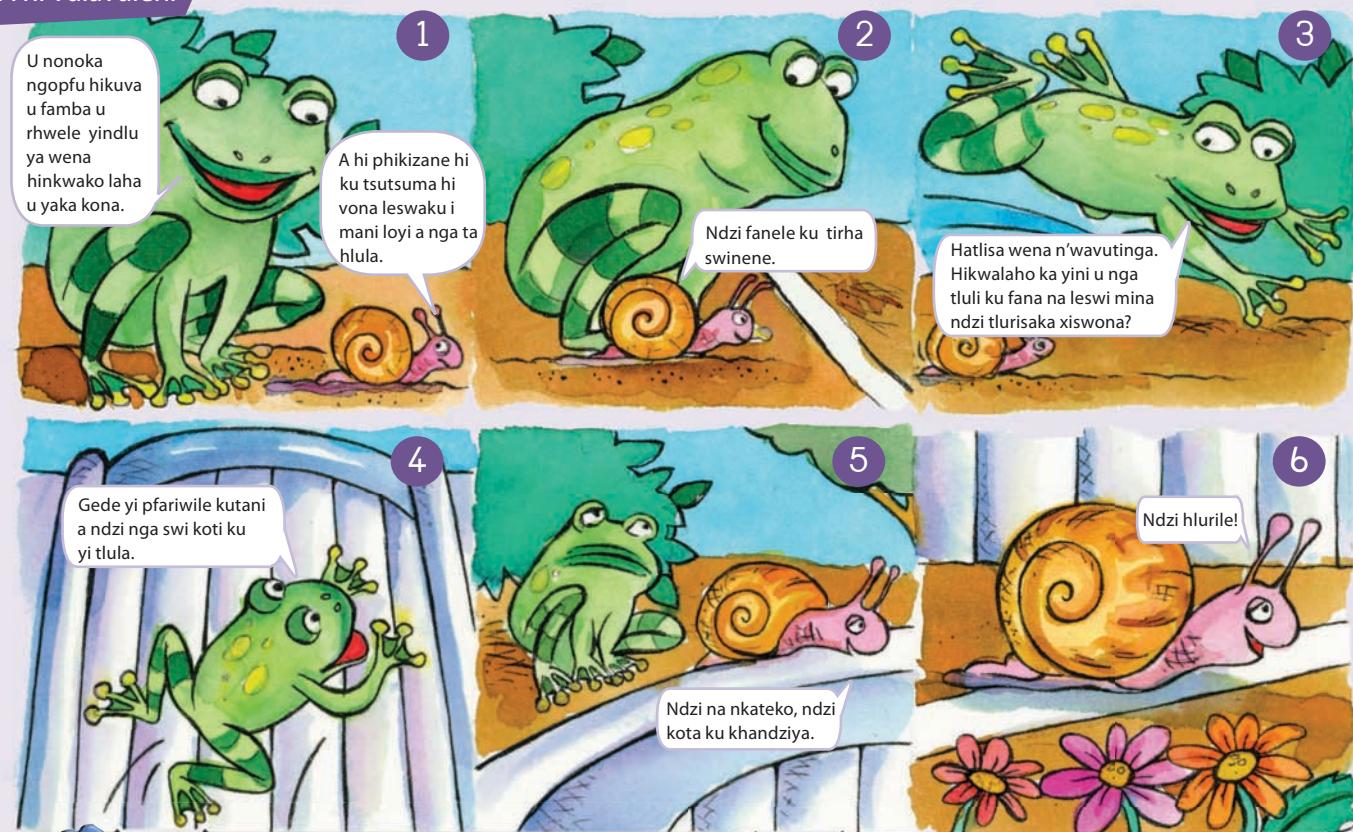
xava	xavile	sula	surile
byala	byarile	hleka	hlekile
dya	dyile	hlovisa	hlovisile
tlula	tlurile	khalara	khalarile
chaya	chayile	tshama	tshamile
kukula	kukurile	ba	bile
suka	sukile	vona	vonile
tlanga	tlangile	teka	tekile
sweka	swekile	xurha	xurhile
tsala	tsarile	rhuma	rhumile
hatima	hatimile	boxa	boxile
rina	ririle	cina	cinile
tirha	tirhile	suma	sumile
heta	hetile	longa	longile
guma	gumile	kandza	kandzile
tova	tovile	hlakula	hlakurile

Chela na humba

A hi vulavuleni

Vulavula na munghana wa wena hi xitiripi xa khathuni. Xi rungula xitori lexi fanaka na xitori xa N'wampfundla na N'waxibodze. Languta swifaniso leswi landzelaka kutani u kuma leswi xitori xi vulavulaka hi swona.

A hi tsaleni

Tirhisa swifaniso leswi landzelaka ku tsala xitori xa wena hi chela na humba. Tirhisa mahlanganisi lama landzelaka ku hlanganisa tindzimana.

Ku hlanganisa swivulwa

ro sungula, kutani, ku landzela, endzhaku ka sweswo, ku nga si humelela sweswo, xo hetelela, emakumu na hambiloko.

Mañetelelo

Ku ehleketa hi humba na chela

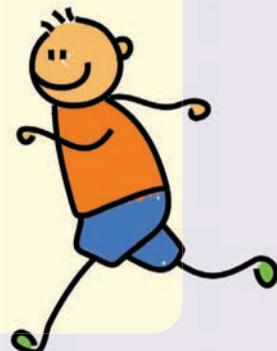
A hi hlayeni

Hlayela ntlawa wa n'wina switori swa wena u hlayela ehenhla. Xana switori swa fana? Swi hambana hi ndlela yihi?

A hi endleni

Encencyetani xitoria na ntlawa wa wena. Mi ta fanela ku va na humba, chela na murunguri loyi a hlamuselaka xitoria.

A hi tsaleni

Hlaya xitoria xa wena u heta kutani u endla nxaxameto wa maendli hinkwawo lama tirhisiweke. Tsala xirhendzevutana eka maendli hinkwawo lama nga eka nkarhi lowu nga hundza.

A hi vulavuleni

Endla wonge u muviki wa swa mintlangu naswona u fanele ku nyika xiviko xa mphikizano exikarhi ka Chela na Humba. Xana u ta vula yini?

Andlala xiviko xa wena eka ntlawa wa n'wina.

Tsala miana kanyo yin'wana.

Mahungu ya swa mintlangu ya namuntlha.
I _____ loyi a mi tiselaka xiviko. Mphikizano exikarhi ka Chela na Humba wu humelele eGreen Tree Forest namuntlha.

Ku kambisisa

Xana ndzi	✓	✗
andlarile xiviko xa mina xa swa mintlangu hi ndlela leyi twisisekaka, hi nonganoko lowu faneleke?		
nyikile vuxokoxoko mayelana na mphikizano, swimunhuhatwa na mbangu?		
tirhisile mavulavulelo lama faneleke eka vayingiseri va vantshwa?		

Mahlayelo ya maendli

Hlayelo ra kombiso ri hi kombisa mhaka leyi humelelaka. Hlayelo leri ri hi byela leswi nhlokomhaka yi endlaka swona.

Xik: Vana va raha bolo. Manana u sweka vuswa.

A hi tsaleni

Tatisa riendlili faneleke eka swivulwa leswi landzelaka.

raha	Mufana u _____ bolo yi howa etipalen.
rahile	Tolo vafana va _____ bolo yi faya fasitere.
tsala	Vana va _____ xikambelwana sweswi.
tsarile	Tolweni Mageza u _____ papila ro ya eka hahani wa yena.
tshemba	Munhu wo _____ u tala ku pfuniwa.
tshembile	A hi _____ leswaku u ta vuya na swakudya.
dya	Mbuti yi _____ mavele.
dyile	Vhiki leri nga hela mbuti yi _____ matsavu exirhapani xa xikolo.
siya	Xibodze xi _____ mpfundla eka mphikizano.
siyile	Tolo xibodze xi _____ mpfundla emphikizanweni wa ku tsutsuma.
rhandza	Sasavona u _____ malekere.
rhandzile	Mudzaberi u _____ matlangele ya vona ya bolo ya milenge.
tshova	Vana va _____ nawu wa xikolo wo fika exikolweni hi nkarhi.
tshovile	Khoma kahle hikuva tolo u _____ rihlanga leriya.
vukula	Sweswi mbyana yi _____ n'weti.
vukurile	Nimixo mbyana yi _____ n'waposo loko a tisa mapapila.
vona	Ha swi _____ leswaku mpfula yi ta na namuntlha.
vonile	Kokwana u _____ xifaniso xa ntukulu wa yena.

Sweswi vumba swivulwa u tirhisa maendli lama landzelaka.

tsakela	
tirha	
tsundzukile	
nuheta	
ringa	
tshamile	

Nhlokohaka, riendli na xiendliwa

Hlaya swivulwa leswi landzelaka na munghana wa wena.

Khwantihata nhlokohaka hi muhlovo wo tshwuka. Nhlokohaka i munhu kumbe xanchumu lexi endlaka xiendlo xo karhi.

Khwantihata riendli hi muhlovo wa wasi. Riendli i rito leri kombisaka leswi humevelaka.

Khwantihata xiendliwa hi muhlovo wa rihlaza. Lexi xi kombisa nchumu lowu swilo swo karhi swi endlekaka eka wona.

U nwile tiyi ya yena.

Lava u tlhela u khwantihata maendli eka swivulwa leswi landzelaka. Kutani tsala xirhendzevutana eka xiendliwa.

Swimanga swi hlongorisa makondlo.

Ann u tsakela Jabu.

Musweki u hisile swakudya.

Mufana u fayile fasitere.

Nhwanyana u hahisa khayiti.

Hi bakile khekhe.

Ko tala maendli ya fanele ku va na swiendliwa leswaku hi kota ku twisia nhlamuselo ya wona.

U fayile fasitere.

Ndzi tatile nghilazi ya mina.

U hlambile xikandza.

Mandu u tumbetile dayari ya yena.

N'wabere u sungurisile mphikizano wa ku tsutsuma.

Ann u tsarile imeyili.

Sweswi languta swivulwa leswi landzelaka. Khwantihata nhlokohaka na riendli. Swivulwa leswi landzelaka swi pfumala swiendliwa.

Nkarhi wun'wana a swi bohi leswaku xiendliwa xi va kona ku hetisa xivulwa.

Mbyana yi ettele.

Wa rila.

Va tirha.

Wa tlanga.

Va tsutsuma.

Ximanga xa ngoromela.

Byatso byi nwerile.

A hi tsaleni

Lava u tlhela u khwantihata maendli eka ndzimana leyi landzelaka.

A ndzi lava ku yimbelela ekhonsatini kambe a ndzi fanelu ku ya eka dokodela.

Thekisi a yi fikangi kutani a ndzi fanele ku famba hi milenge. Dokodela u vule leswaku ndzi dya matsavu. Ndzi ta byala matsavu exirhapeni xa mina.

A hi tsaleni

Tsala eka dayari u hlamusela leswi u swi endleke eka mahelavhiki lama hundzeke. Loko u swi endlile leswi, khwantihata nhlokomhaka hi muhlovo wo tshwuka, riendl hi muhlovo wa wasi na xiendliwa hi muhlovo wa rihlaza.

U vula yini?

A hi vulavulen'i

Vulavula na ntlawa wa wena hi tinhlamuselo ta swivulavulelo leswi tsariweke hi ku tikisa. Tsala leswi u ehleketa ka leswaku swivulavulelo leswi swi vula swona.

Swivulavulelo i swivulwa leswi nga na nhlamuselo yo hambana na ya ntoloveloo. Hi swi tirhisa ko tala loko hi vulavula.

A hi tsaleni

Manana **u na mbilu**.

Loko va n'wi vutisa, Magezi u **tlurile a nantswa tilo**.

N'wana loyi **u na rintiho**.

Basani a hi wo n'wi hlevela nchumu hikuva a nga na xifuva.

Munhu loyi **a nga na nhloko**.
U ta ndzi ta **ku luma ndleve**.

Sesi **a nga na tihlo**.

Mhaka leyi **yi tsema nhlana**.

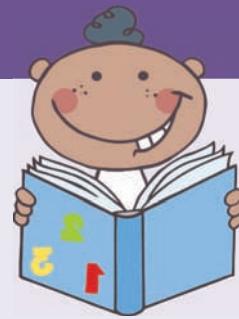

Tatana **u na voko**, leswi a swi byalaka swi kula kahle.

N'wana **u boxekile endzeni**.

Magezi i xihesi xa tibuku. U tshamela ku dya buku nkarhi hinkwawo.

Mhaka leyi a hi vulavulangi hi yona hikuva ya tika.

Vana van'wana va hlaya tinyeleti.

Madonoro u pane sikisi loko a vona movha wa maphorisa.

Namuntlha va te vusiku sala ndlwini.
Nhwanyana loyi u na nhloko yo olova, u pasa hi timakisi ta le henbla
swinene.

A hi endleni

Hlawula xivulavulelo xin'we eka pheji leri kutani u dirowa leswi marito ya xona ya vulaka swona.

A hi hlayeni

Hlaya rhesipi leyi kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka:

Rhesipi ya tikhiramupete

Swichelachelana

4 wa malepula
ya botere

1 khapu ya fulawuri

3 wa malepula ya chukela
swimunywana

2 wa swilepulana swa
phawudara yo baka

2 wa matandza

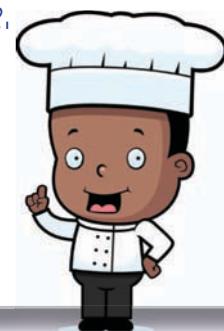
1 khapu ya masi

$\frac{1}{2}$ xilepulana xa
vanilla essence

Maendlele

1. N'okisa botere eka ndzilo wa le hansi swinene.
2. Hlanganisa swichelachelana swo oma exibyen'i lexikulu.
3. Hlanganisa swichelachelana swo tsakama ku katsa na botere exibyen'i xin'wana lexitsono.
4. Chela swichelachelana swo tsakama exibyen'i xa
swichelachelana swo oma kutani u swi hakasa ku ringana
minete yin'we.
5. Nusa hi lepula u chela eka pani leyi hisaka swinene.
6. Loko ku humelela swimbyarumbyaru ehenhla,
hundzuluxa tikhiramupete.
7. Loko matihelo hinkwawo ya ri ya buraweni wa
xinsuku, tota jamu ya sirapu u tiphina.

A hi tsaleni

Hlaya rhesipi hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Hi swihi swichelachelana swo oma? Swi xaxamete.

Siku:

Hi swihi swichelachelana swo tsakama? Swi xaxamete.

Xana tipanekuku ti fanele ku phamiwa hi ndlela yihi?

Ndzilo wa le hansi swi vula yini?

--

Ku hundzuluxa swi vula yini?

--

Buraweni wa xinsuku swi vula yini?

--

Hi vula yini loko hi ku swimunywana?

--

Muhlovo wa xinsuku wu hi hlamusela yini?

--

Xana ku fanele ku endliwa yini endzhaku ko chela swichelachelana leswi tsakamaka endzeni ka xibye?

Ku tsala rhesipi ya mina

A hi tsaleni

Sweswi tsala rhesipi leyi u yi
rhandzaka swinene.

Khwantihata maendli
hinkwawo eka rhesipi ya
wena na le ka rhesipi ya
tikhiramupete.

Rhesipi ya _____

Swichelachelana

Maendlele

Switirhisiwa leswi lavekaka

A hi vulavuleni

- Hlamusela ntlawa wa wena rhesipi hi ndzandzelelano lowu faneleke.
- U ri tirhise kangani rito ra **fanelia**?
- Matirhisele ya rito leri ya kombisa leswaku munhu a nga komberiwi ku endla xanchumu kambe wo lerisiwa ku endla nchumu wolowo. Hi vula leswaku riendli ri le ka hlayelo ra ndzeriso.

Hi wahi mahlayelo ya riendli lama kombisiwaka eka
swivulwa leswi landzelaka?

Maendli ya swivulwa leswi landzelaka ya le ka hlayelo ra ndzeriso.

Hakasa swichelachelana.

N'okisa botere eka ndzilo wa le hansi.

Hlanganisa swichelachelana swo oma exibyen.

Nusa hi lepula u chela eka pani leyi hisaka swinene.

A hi tsaleni

Tsala mavito ya mahlayelo ya riendli eka swivulwa leswi landzelaka.
N'wana u dya magwinya.

U nga pfuli ovhene loko makhekhe ya nga si va ya buraweni.

Ku dya ka xurhisa

Tshamani ehansi!

Vana va yimbelela.

Ndzi nga baka makhekhe.

Ku tirha a swi nandzhi.

Chela mati ebikirini.

Tihomu ti dya byanyi.

Vadyondzi va nga pasa loko va tirha swinene.

Gavaza, tisa tibuku ta wena.

A hi tsaleni

Tsala swivulwa swi va eka mahlayelo lama landzelaka.

Hlayelo ra kombiso

Hlayelo ra ndzeriso

Hlayelo ra tshamelo

Hlayelo ra kombiso

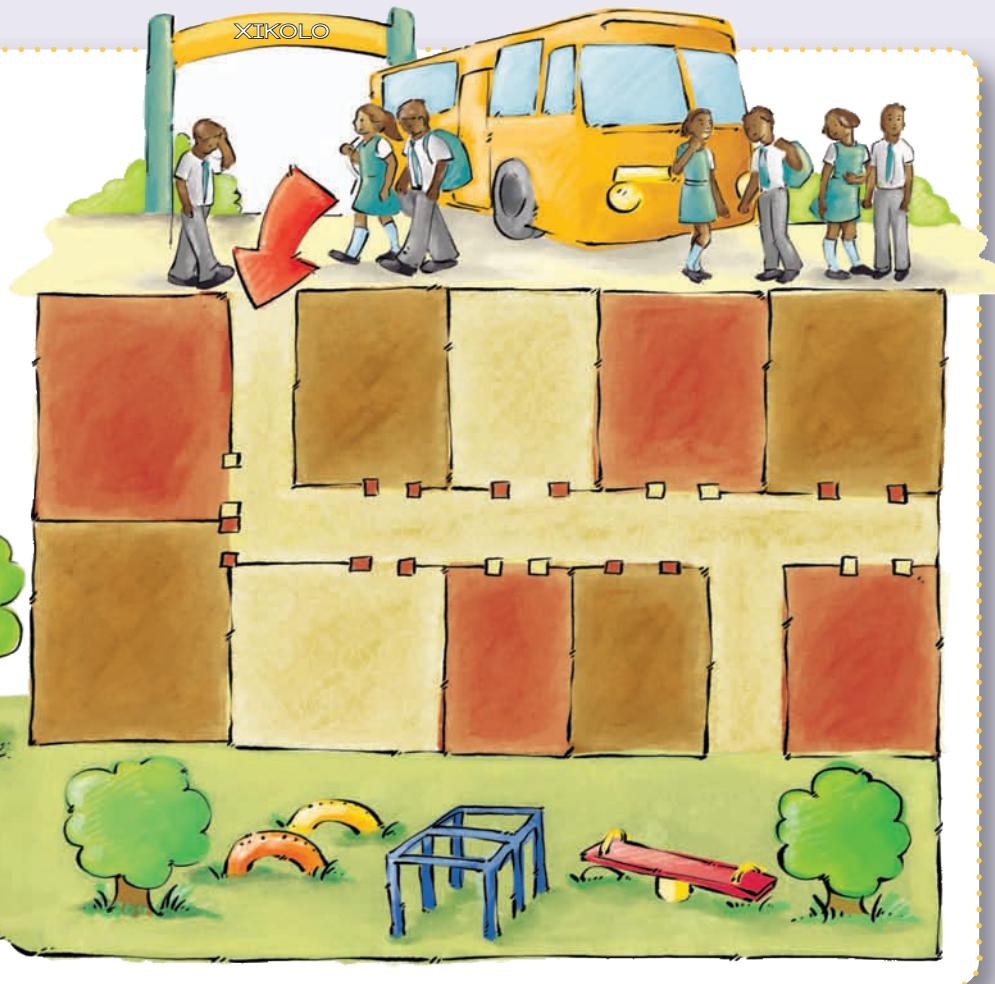
Hlayelo ra ndzeriso

Ku nyika swiletelo swa ndlela

A hi endleni

Namuntlha mufana lontshwa u sungurile ku nghena xikolo xa n'wina. N'wi pfune ku kuma tindlela to ya eka tindhawu to hambana kwala xikolweni xa n'wina.

A hi endleni

Hlaya swiletelo swa ndlela hi vukheta. Landzelela swiletelo swa ndlela ku kota ku kuma tindhawu to hambana eka mepe wa xikolo lowu nga laha henhla. Loko u kumile tindhawu, tatisa mavito ya tona emepeni.

Tlilasi ya Giredi ya 4	I tlilasi yo sungula exineneni xa yena.
Hofisi ya nhloko ya xikolo	Loko a nghena, u fanele ku jikela eximatsini. I kamara ra vumbirhi eka tlhelo ra xinene.
Swihambukelo	Loko a nghena exikolweni u fanele ku jikela eximatsini kutani a nghena hi nyangwa lowu nga exineneni xa yena. U ta swi kuma eka kamara ra vumune exineneni.
Rivala ra mintlangu	Loko a nghena u fanele ku jikela eximatsini kutani a nghena hi nyangwa wa le xineneni xa yena.

Siku:

Dirowa mepe wa xikolo xa n'wina.

A hi hungaseni

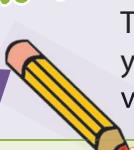

Tsala swiletelo swa ndlela ku suka egedeni ya xikolo ku fika etlilasini ya n'wina.

A hi tsaleni

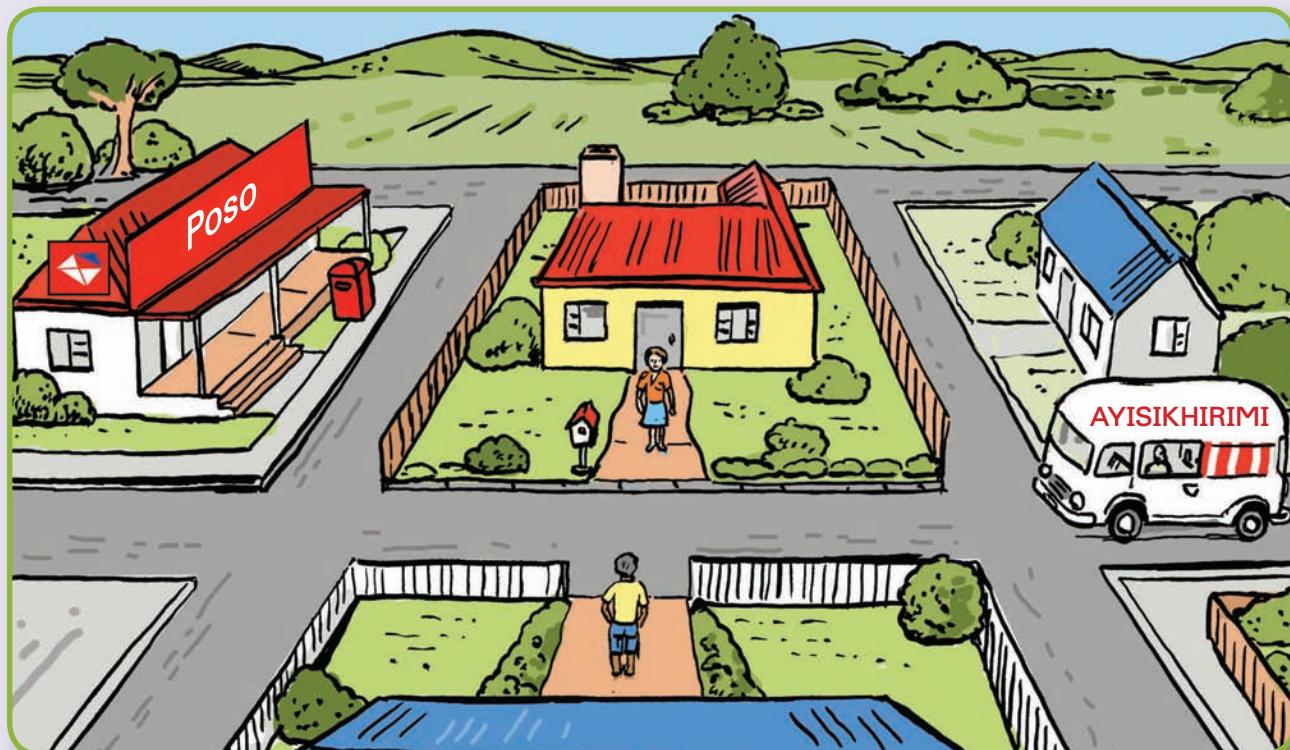
Ku tlhantilha marito ÷

Tlhantilha marito lama landzelaka hi mapeletwana. Tsala nhlayo ya mapeletwana ya marito lama nga ebokisini. Loko u endlile leswi, tirhisa marito ya ntsevu ku vumba swivulwa. Swi tsale ebukwini ya wena ya switoloveto.

bi/ki/ri	3	tlilasi	<input type="text"/>	munghana	<input type="text"/>	xilungu	<input type="text"/>
kukula	<input type="text"/>	xilepulana	<input type="text"/>	mati	<input type="text"/>	harika	<input type="text"/>
lepula	<input type="text"/>	movha	<input type="text"/>	ekaya	<input type="text"/>	tafula	<input type="text"/>
jasi	<input type="text"/>	tirha	<input type="text"/>	saseka	<input type="text"/>	fasitere	<input type="text"/>
xikolo	<input type="text"/>	tirhisa	<input type="text"/>	biha	<input type="text"/>	mujeko	<input type="text"/>

Laha Jabu na Thema va tshamaka kona

A hi tsalení Languta xifaniso lexi kutani u tatisa marito lama siyiweke.

1. Thema u tshama endlwini leyi nga na khumbi ra xitshopana na lwangu ro .
2. Loko Thema a jikela eximatsini a nga ya eka xibebe xa .
3. Jabu u tshama endlwini leyi nga na lwangu ra . U langutane na Thema.
4. Jabu u jikela eximatsini. Kutani u tlhela a jikela . A nga kota ku xava kwale.
5. Loko Thema a lava ku xava switempe, u jikela egedeni ya ka vona hikuva yi le xineneni xa yena.

Ntlangu wa minkarhi ya riendli – I mani loyi a nga ta va muhluri?

- Ku hoxa dayisi.
- Fambisa xifungho.
- Tirhisa xivulwahava xa nkarhi lexi nga eka xivumbeko xa vutandza u tlhela u vumba xivulwa.
- Loyer a rhangaka a fika emakumu hi yena muhluri.

**Sungula ku tsala
swivulwa swa
18 - 26 hi
Namu-ntlha
nimadyambu ndzi
ta ...**

Cinca xivumbeko xa maendli lama khwantihatiweke.

**Sungula ku tsala
swivulwa swa 9 - 17
hi Tolo ndzi ...**

Cinca xivumbeko xa maendli lama khwantihatiweke.

HETA

Ku antswisa
timakisi ta
mina ta
Xinghezi

34

33

32

31

30

Cinca xivumbeko
xa maendli lama
khwantihatiweke.

**Sungula ku
tsala swivulwa
swa 27 - 34 hi
Sweswi ndzi ...**

SUNGULA

**Sungula ku tsala
swivulwa swa 1 - 8
hi Muggivela lowu
taka ndzi ta ...**

Laha swilo swi nga kona

A hi vulavuleni

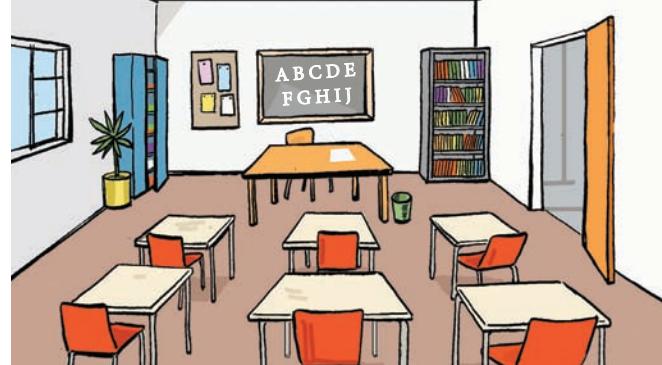
A hi tsaleni

Endla nxaxameto wa swilo swa khumembirhi leswi nga etlilasini ya xifaniso xa 1.

Swi gwajule loko swi tlhela swi kumeka eka xifaniso xa 2.

- Loko u yima ehenhla ka xitulu etlilasini ya n'wina kutani u languta ehansi, xana u vona yini?
- Loko u yima emakumu ka tlilasi ya n'wina kutani u languta tlilasi, xana u vona yini?
- Loko u yima emahlweni ya tlilasi ya n'wina kutani u languta tlilasi, xana u vona yini?
- Swi ringete.

Xifaniso xa 1: Tlhelo ra le ndzhaku ra tlilasi

Xifaniso xa 2: Xifaniso xa pulani ya tlilasi

A hi tsaleni

Languta swidirowiwa leswimbirhi kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Xifaniso xa 1

Xifaniso xa 2

Mutshila a yime kwihi loko a dirowa xifaniso lex?

Endzhaku kumbe ehenhla

Endzhaku kumbe ehenhla

Ku nga tshama vana vangani etlilasini ley?

I yini lex? nga ekusuhi na fasitere?

Ku na mafasitere mangani etlilasini ley?

Ku na tixelufu tingani eka bokisi ra tixelefu?

A hi tsalen!

U dyondzisiwe swo tala hi riendli eka kotara leyi. Hlawula u tlhela u tatisa ripfuna-riendli eka xivulwa xin'wana na xin'wana. Khwantihata riendli.

kala	1.	Hi ta va yimela va kondza va fika.
kondza	2.	Hi ta kala hi n'wi siya.
za	3.	Hi ta za hi tichelela juzi.
tshamela	4.	Va tshamela ku holova.
karhi	5.	A va ri karhi va yimbelela.
pfa	6.	Va ta pfa va wisa loko va ri karhi va tirha.
ka	7.	Va ta biwa va _____ va rila.
va	8.	Ndzi ta _____ ndzi rima.
tala	9.	Va ta hlaya va _____ va swi tiva.
tshamela	10.	Ndzi _____ ku ya edorobeni.
hamba	11.	Mi _____ mi hi hlayela switori.
kala	12.	Va ta _____ va n'wi ba.

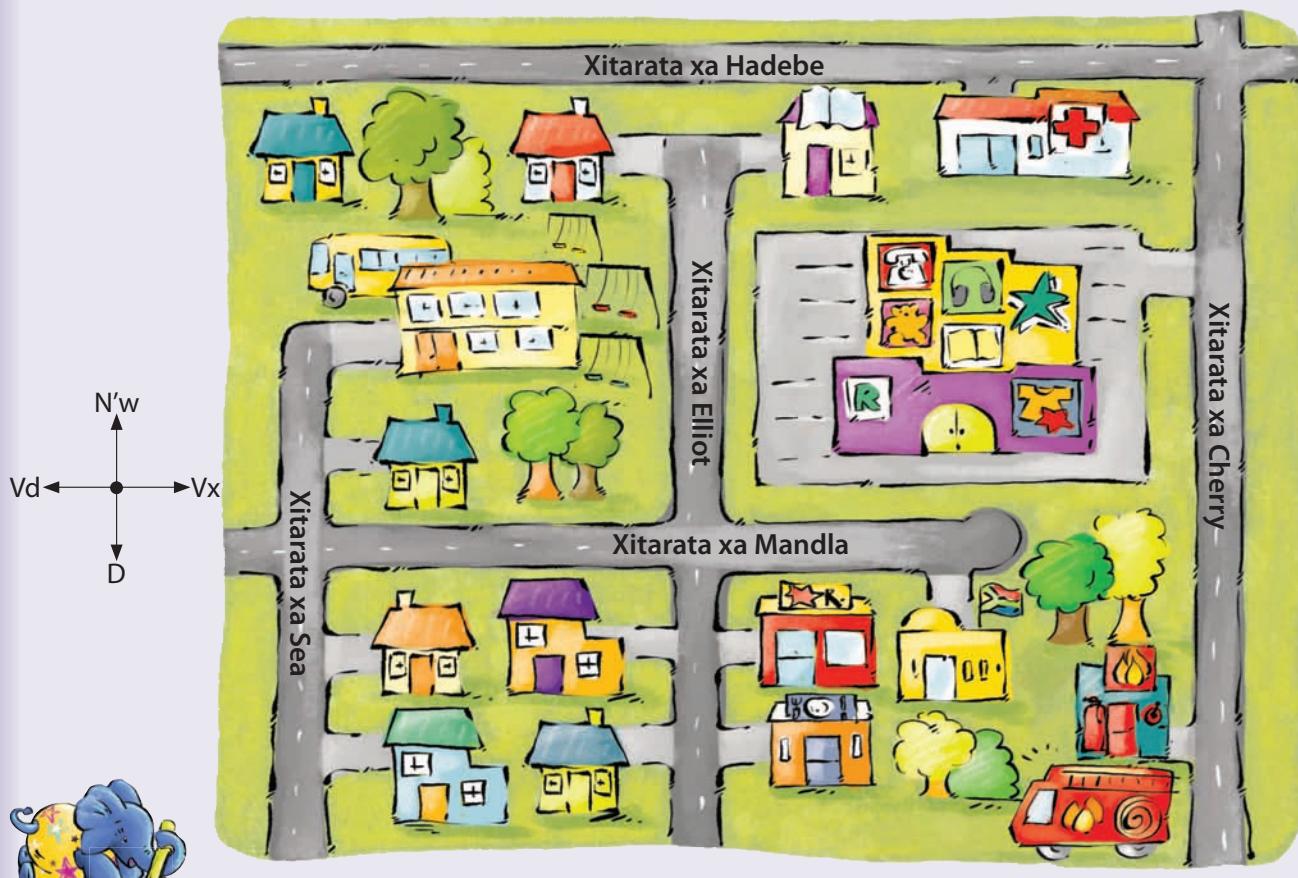
Ripfuna-riendli i rito
leri tirhisiwaka na
riendli.

A ri twali loko ri ri roxe
kambe ri twisiseka
ntsena loko ri ri na
riendlinkulu. Ri kumeka
emahlweni ka riendli
exivulweni.

1 kala, 2 kondza, 3 za, 4
tshamela, 5 karhi, 6 pfa, 7 ka,
8 va, 9 tala, 10 tshamela,
11 hamba, 12 kala.

Hlawula rito rin'we eka bokisi rin'wana na rin'wana leri khalariveke kutani u vumba swivulwa.

Ahitsaleni

Tsala xirhendzevutana eka rito leri faneleke.

Xitarata xa Hadebe xi le **n'walungu/dzongeni** wa Xitarata xa Mandla.Xikolo xi le **n'walungu/dzongeni** wa Xitarata xa Mandla.Xibedhlele xi le **n'walungu/dzongeni** wa Xitarata xa Hadebe.

Tsala nhlamulo leyi faneleke.

Xibedhlele xi le ka xitarata xihi?

Phaka yi le ka xitarata xihi?

Xitichi xa vatimela-ndzilo xi le ka xitarata xihi?

Tsala swivulwa swinharhu hi laha swilo swi kumekaka kona emepeni lowu.

A hi vulavuleni

Languta mepe eka pheji leri. Nyika munghana wa wena swiletelo swa ndlela swo ya eka tindhawu to hambana. Nkarhi hinkwawo sungula swiletelo swa wena ku suka exikolweni.

Xifombiso:

Xivutiso xa 1: Ndzi famba tibuloko ta mune ku ya edzongeni na buloko yin'we ku ya evupeladyambu. Xana ndzi ya kwih?

Nhlamulo: En'angenya meno.

A hi tsaleni

Hlaya swiletelo swa ndlela leswi landzelaka. Tatisa ndhawu ya laha munhu a yaka kona eka kholomu leyi nga exineneni. Tirhisa mepe wolowo.

Ndzi famba 2 wa tibuloko ku ya evuxeni na 2 wa tibuloko ku ya edzongeni.	Poso
Ndzi famba 3 wa tibuloko ku ya edzongeni na 3 wa tibuloko ku ya evupeladyambu.	
Ndzi famba 3 wa tibuloko ku ya evuxeni.	
Ndzi famba 3 wa tibuloko ku ya en'walungwini na 2 ku ya evupeladyambu.	
Ndzi famba 2 wa tibuloko ku ya en'walungwini na buloko yin'we ku ya evuxeni.	
Ndzi famba 2 wa tibuloko ku ya edzongeni.	

A hi endleni

Nambara swifaniso hi ndzandzelelano lowu faneleke ku kota ku endla sangweji.

A hi tsaleni

Tsala rhesipi leyi kombisaka swichelachelana leswi u faneleke ku va na swona.

Ku endla sangweji ya botere ya timanga na banana.

Swichelachelana

Tirhisa swifaniso leswi u swi nambareke ku tsala maendlele hi ndzandzelelano lowu faneleke.

Maendlele

1

2

3

4

5

Endla xiphemu lexi tlhandlekiwaka ehenhla ka penisele

A hi endleni

- 1 Tsema swiphemu leswi tlhandlekiwaka ehenhla ka tipenisele eka mapheji ya switsemiwa emakumu ka buku.
- 2 Tsema xiphemu lexi tlhandlekiwaka ehenhla ka penisele eka mintila leyikulu ya le handle.
- 3 Petsa eka mintila ya mathonsi.
- 4 Phutsunula xiphemu lexi tlhandlekiwaka ehenhla kutani u tota xidamarheti.
- 5 Tshika xidamarheti timinete tingari tingani leswaku xi kota ku oma.
- 6 Teka penisele. Phutsela xitiripi xo basa xa le hansi xa xiphemu xa penisele lexi engeteriweke hi kwalomu ka 1 cm ku suka ehenhla.
- 7 Yi khome swinene kutani u namarheta xiphutselo eka penisele.

Ku kambisia

Ndzi kota ku

hlaya xitshuriwa xo nyika vuxokoxoko, xik: chati ya maxelo.

tsala xitshuriwa xo nyika vuxokoxoko.

nyika vuxokoxoko byo huma eka xitori.

tsala xitori.

tsala nhlamuselo ya ximunhuhatwa.

hlaya ndzi tlhela ndzi twisisa dyondzo ya ntsheketo-dyondzo wa swiharhi.

tsala ntsheketo-dyondzo wa swiharhi.

tirhisa mahlamuseri.

ku ringanisa swilo ku kombisa ku hambana loku nga kona. xik: famba, fambanyana, famba ngopfu.

tirhisa risivi-nene (mina, yena, xona).

tirhisa rifuwi (wa mina, swa yena, xa xona).

tirhisa risivi-komba (leyi, loyi, leswo.)

boxa nhlokomhaka na xiendlia exivilweni.

nyika riendli leri faneleke.

tirhisa switwananisi na swipfuneti.

nyika vunyingi bya marito.

nyika marito-fularha ya marito.

tirhisa nkarhi lowu nga hundza.

tirhisa nkarhi lowu taka.

tirhisa nkarhi wa sweswi.

boxa mahlayelo ya riendli.

nyika maendli lama faneleke.

boxa maendli ya peletwana rin'we, mapeletwana mambirhi na mapeletwana manharhu.

hambanisa riendli na ripfuna-riendli.

tirhisa ripfuna-riendli.

tlhantla marito eka mapeletwana.

Vulavula na munghana wa wena hi xitori lexi u nga ta xi tsala. Kutani tatisa miehleketo ya wena eka mepe lowu wa miehleketo.

A hi vulavuleni

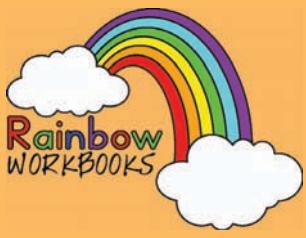
1 *Swimunhuhatwa*

2 *Manghenelo*

3 *Miri*

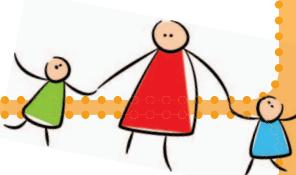
4 *Mahetelelo*

Nhlokohaka

MAYELANA NA MUTSARI

Tsala vito ra wena

Malembe ya wena

Laha u tshamaka kona

8

Tsala vito ra buku laha.

Tsala vito ra wena (hi wena mutsari).

1

Goza ra 4: Tsema eka ntla wo tiya endzhaku ka loko u sitepurile buku ya wena.

Goza ra 1: Petsa eka ntla wa mathonsi.

5

4

Yisa emahwenei xitori xa wena laha.

Tsala miri wa xitori xa wena laha.

Dirowwa xifaniso laha.

Dirowwa xifaniso laha.

Dirowwa xifaniso laha.

Gozra 2: Petsa eka ntla wa mathonsi.

Gozra 3: Sitepula eka ntla ijeri.

Dirowa xifaniso laha.

Dirowa xifaniso laha.

Sungula ku tsala xitori xa wena laha.

2

Heta xitori xa wena.

7

3

9

Yisa emahlwani xitori xa wena laha.

Dirowa xifaniso laha.

Tsala leswi humelelaka eku heteleleni ka xitori xa wena.

Dirowa xifaniso laha.

Dikixinari ya mina

A
a

B
b

C
c

D
d

Dikixinari ya mina

E

e

F

f

G

g

H

h

Handwriting practice lines for the letters E and e.

Handwriting practice lines for the letters F and f.

Handwriting practice lines for the letters G and g.

Handwriting practice lines for the letters H and h.

Dikixinari ya mina

I
i

Dikixinari ya mina

M
m

N
n

O
o

P
p

Handwriting practice lines for the letters M, m, N, n, O, o, P, p.

Handwriting practice lines for the letters M, m, N, n, O, o, P, p.

Handwriting practice lines for the letters M, m, N, n, O, o, P, p.

Handwriting practice lines for the letters M, m, N, n, O, o, P, p.

Dikixinari ya mina

Q
q

Handwriting practice lines for the letters Q and q.

R
r

Handwriting practice lines for the letters R and r.

S
s

Handwriting practice lines for the letters S and s.

T
t

Handwriting practice lines for the letters T and t.

Dikixinari ya mina

U
u

V
v

W
w

X
x

Y
y

Z
z

Please see page 133 for instructions on how to make these pencil toppers.

